

TARİH YAZIMINDA SİVİL MİMARLIK

Çalıştay Notları

İÇİNDEKİLER

**Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları
Merkezi
VEKAM 2014**

Bu yayın, Ankara'da 1930-1980 Yılları
Arasında Sivil Mimari Kültür Mirası:
Araştırma, Belgeleme ve Koruma Ölçütleri
Geliştirme Projesi kapsamında 14 Aralık
2012 tarihinde gerçekleştirilen Tarih
Yazımında Sivil Mimarlık başlıklı çalıştay
tartışma notlarından hazırlanmıştır.

Tarih Yazımında Sivil Mimarlık
Baskı: 1.000 adet
Nisan 2014, Ankara

ISBN: 978-605-62083-3-1

VEKAM Yayın No: 29

Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları
Merkezi (VEKAM)
Pınarbaşı Mahallesi, Şehit Hakan Turan
Sokak, No: 9, Keçiören 06290 Ankara
T: 0312 355 20 27, 0312 881 44 93
F: 0312 381 26 70
www.vekam.org.tr

YAYINA HAZIRLAYAN
Nuray Bayraktar

GÖRSEL MALZEME SEÇİMİ
Umut Şumnu

KİTAP TASARIMI
Gökçen Ergüven

KAPAK ÇİZİMİ
Güvenlik Caddesi No:84 Arka Cephe

BASKI
Dumat Ofset
Bahçekapı Mh. 2477. Sk. No:6
Şaşmaz, Etimesgut, Ankara
T: 0312 278 82 00
dumat@dumat.com.tr

*Her hakkı mahfuzdur.
Bu yayının hiçbir bölümü kopya edilemez. Kaynak
göstermeden alıntı yapılamaz. VEKAM'ın izni
olmadan elektronik, mekanik, fotokopi ve benzeri
yollarla kopya edilip yayımlanamaz.
Kullanılan çizimler ilgili belediyelerin imar
arşivlerinden temin edilmiştir.*

ÖNSÖZ..... 5

AÇILIŞ KONUŞMASI 9
Mehtap Türkyılmaz, VEKAM Sorumlusu

PROJE SUNUŞ 13
Doç.Dr. Nuray Bayraktar, Başkent Üniversitesi

ÇERÇEVE SUNUŞ 25
Prof. Dr. Ali Cengizkan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

TARTIŞMA 41
I. OTURUM

Yönetici
Doç.Dr. Elvan Altan Ergut, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Katılımcılar
Doç. Dr. Esin Boyacıoğlu, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Neşe Gurallar, Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Meltem Gürel, Bilkent Üniversitesi
Dr. Serpil Özaloğlu, Bilkent Üniversitesi

TARTIŞMA 67
II. OTURUM

Yönetici
Doç.Dr. Elvan Altan Ergut, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Katılımcılar
Doç. Dr. Esin Boyacıoğlu, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Neşe Gurallar, Gazi Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Meltem Gürel, Bilkent Üniversitesi
Dr. Serpil Özaloğlu, Bilkent Üniversitesi

DEĞERLENDİRME 95
Doç. Dr. Elvan Altan Ergut, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

KAPANIŞ 105

ÖNSÖZ

TÜBİTAK ve Vehbi Koç Vakfı Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi (VEKAM) tarafından desteklenen “Ankara’da 1930-1980 Yılları Arası Sivil Mimari Kültür Mirası Araştırma Belgeleme ve Koruma Ölçütleri Geliştirme Projesi”, konut özelinde sivil mimarlık örneklerinin araştırılmasını, bu örneklerin belgelenmesini ve kurulacak Sanal Kent Arşivi (Müzesi) aracılığı ile mimarlık ortamının kullanımına sunulmasını; bu yolla, şimdiye dek gözardı edilmiş bulunan önemli bir yapı stoğunun kültür mirası niteliği taşıdığına dikkat çekilmesini ve bu yapıların korunmasının sağlanmasını amaçlamaktadır.

Temel olarak bir envanter projesi niteliği taşıyan araştırma, uzun süreli kurgulanan her proje gibi, süreç içinde, elde edilen bulguların da etkisiyle ortaya çıkan (kuramsal, metodolojik, vb) dönüşümlere açık olmuştur. Araştırmanın, anaakım mimarlık tarihi dışında kalan mimari ürünleri odağına almış olması, bulguların tarih yazımı açısından da sürekli olarak sorgulanmasını gündeme getirmiş, proje ekibi daha başından itibaren araştırma ve belgeleme faaliyetini kuramsal tartışmalarla birlikte yürütmüştür. Bu yüzden, projenin araştırma nesnesi üzerine gelecekte yapılacak mimarlık tarihi çalışmalarının metodolojik problemlerinin, proje tanımında yer almamasına rağmen, projenin unsuru haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Başka bir ifadeyle proje, bir envanter çalışması olarak tarif edilmesine rağmen, oluşmakta olan envanterin tanımı gereği (“anaakım tarih yazımının dışladıkları”) mimarlık tarih yazımı açısından metodolojik problemleri ortaya koymaktaydı. İşte bu sebeple, proje süreci başından itibaren kavramsal tartışmaları da içerdi. Bu tartışmaların sadece proje ekibince yapılması yerine, oluşmakta olan envanterin biçimlenişine de katkı verecek geniş bir tartışmaya

evriltilmesi fikri, araştırmanın ilk yılı içinde ortaya çıkmıştı. Zira oluşmakta olan envanterin sınırlarını belirlemek bile böylesi tartışmalar yapılmadan mümkün değildi. Basit bir örnek vermek gerekirse, asıl olarak mimari niteliği düşük görülen ve bu yüzden de kentsel dokumuzun büyük kısmını oluşturduğu halde “görünmez” olan konut stoğunu ele almak için kriter belirlemek, ilk anda görüldüğünden daha çetrefil bir metodolojik problem tarif eder. Çizilecek sınırlar devlet eliyle üretilen konutları, devlet eliyle üretilmeyen ve konut olmayan yapıları (oteller, sinemalar, vb) içeride mi, yoksa dışarıda mı bırakmalıdır? Dahası, devlet dışı aktörlerce üretildiği halde anaakım mimarlık tarihi içinde kendisine yer bulan sınırlı sayıdaki konut yapısı bu çalışmanın neresinde konumlanmalıdır? Ya da bunun tam tersi olarak, araştırılan dönemde kentlerimizdeki konut stoğunun büyük kısmını oluşturan gecekondular, bu araştırmanın neresinde yer almalıdır? Bu ve benzeri soruların etraflıca tartışılacağı bir ortamın, henüz sürmekte olan projeye ciddi bir katkı yapacağı açıktı. Bu yüzden proje ekibi, henüz bitmemiş haliyle projeyi konunun uzmanlarıyla tartışmaya karar vererek elinizdeki yayında somutlaşan çalıştay düzenledi.

İleriki sayfalarda okuyacağınız gibi, projenin başlangıçta kurduğu çerçeve bu tartışmalar sırasında çok ciddi eleştiriler aldı. Özellikle “sivil mimarlık”, “kamu”, “mimarlık kültürü”, “kanon”, “iktidar”, “meşruiyet” gibi kavramlar etrafında gelişen ve tartışıldıkça derinleşen bu eleştiriler, proje ekibi tarafından kabullenilse de TÜBİTAK’a tariflenen içerikte bir değişikliğe gidilmesini mümkün kılamadı, ancak projenin araştırma nesnesini (yeniden) kurma çabasını besledi. Bu anlamıyla, bir araştırmanın hipotezinin test edilerek geliştirilmesi gibi, tartışmalar, projenin metodolojisini ve kavramsal çerçevesini geliştirdi ve kapsamını genişletti. Bu açıdan, çalıştaya katkı veren hocalarımıza proje ekibi olarak bir kez daha teşekkür ediyorum.

Kısaca özetlemek gerekirse, çalıştay kurgusu, proje ekibince üretilen bir dizi

soru üzerinden şekillendi. Tartışma çerçevesini oluşturan bu sorular, proje yürütücüsü Nuray Bayraktar tarafından yapılan sunumun ardından, Ali Cengizkan’ın yaptığı “Çerçeve Sunuş” ile daha da derinleşen bir tartışma ortamı sağladı. Daha sonraki iki oturumda, Elvan Altan Ergut yöneticiliğinde, Esin Boyacıoğlu, Neşe Gurallar, Meltem Gürel ve Serpil Özaloğlu’nun katılımıyla yapılan tartışmalar, hem araştırma projesini, hem de inşa etmekte olduğu yapı envanterinin tarih yazımı nesnesi olarak ortaya koyduğu metodolojik potansiyel ve problemleri ele aldı. Bu ufuk açıcı tartışmaların ardından Elvan Altan Ergut tarafından yapılan değerlendirme, Türkiye mimarlık tarihi çerçevesinde “kanon” problematiğini ele alıp, projenin bu konuya dair gündeme getirdiği/ getirebileceği olasılıkları tartıştı.

Formel olarak tanımlanan üç yıllık süresinin sonuna yaklaşan projenin, bu çalıştayda yapılan tartışmalardan nasıl etkilendiğini görmek, bugünden bakınca proje ekibi için hiç zor değil. Umuyoruz ki, proje tamamlandıktan sonra ortaya çıkacak ürünler de, bu tartışmalardan öğrendiklerimizi yansıtıyor olsun. Yalnızca bu proje için değil, mimarlık tarihi çalışmaları için de oldukça öğretici olduğunu düşündüğümüz bu tartışmaları bir yayın halinde mimarlık ortamı ile paylaşabilmek bizim açımızdan heyecan verici. Bunun için, projenin ortağı olarak her aşamada bize destek veren ve çalıştayın hem gerçekleşmesini, hem de yayın haline dönüşmesini mümkün kılan VEKAM’a ve değerli çalışanlarına bir kez daha teşekkür ediyoruz.

Bülent Batuman

Nisan 2014, Ankara

AÇILIŞ KONUŞMASI

Mehtap Türkyılmaz, VEKAM Sorumlusu

Şehit Ömer Haluk Sipahioğlu
(Noktalı) Sokak No: 5
Noktalı Sokak Cephesi/Detay

Değerli Konuklar,

Etkinliklerimiz için yeniden düzenlediğimiz bu mekânda, “Ankara’da 1930 -1980 Yılları Arasında Sivil Mimari Kültür Mirası Araştırma, Belgeleme ve Koruma Ölçütleri Geliştirme Projesi” kapsamında düzenlediğimiz bu toplantıda sizlerle bir arada olmak bizleri onurlandırdı.

Bundan birkaç ay önce Nuray Bayraktar hocam bizi ziyaret ederek, her zamanki mütevazı haliyle bu projeyi anlatıp bizim de dahil olup olamayacağımızı sorduğunda hepimizin gözleri parladı. Bir araştırma merkezi olarak yeni araştırmaların içinde olmayı arzu ettiğimizi kendisine ifade ederek büyük memnuniyetle proje ortaklarından olmayı kabul ettik.

Merkezimizin, Ankara için bir kent belleği işlevini kazanmak, Ankara’yı konu alan bilimsel araştırmalar yapmak, nitelikli projeler gerçekleştirmek ve bilimsel yöntemlerle Ankara’ya dair yeni veriler ortaya koyan akademik çalışmaları bünyesine katarak desteklemek misyonuna paralel olarak bugün bir araya gelme sebebimiz olan bu önemli projenin destekleyicileri arasında olmak bizlere mutluluk veriyor.

2014 yılı sonuna dek sempozyum, sergi ve yayın ile de destekleyeceğimiz bu proje ile başkentimizin sivil mimari belleğinin oluşmasına, bu özel yapılar için koruma ölçütlerinin geliştirilmesine ve kamuoyunda farkındalık yaratılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktayız.

VEKAM’ın bir başka önemli girişimini daha sizlerle paylaşmak istiyorum. 2013 Mayıs ayı itibarıyla Ankara’yı ihtiyacını duyduğumuz bir hakemli dergiye kavuşturacağız. *Ankara Araştırmaları Dergisi* adıyla yayımlayacağımız bu dergimiz disiplinlerarası nitelikte olacak ve yılda iki sayı yayımlanacaktır. Derginin ilk bölümünde, Ankara’yı merkez alarak hazırlanan özgün araştırma makalelerine, ikinci bölümünde ise bu kapsama giren görüş makalelerine yer verilecektir. Der-

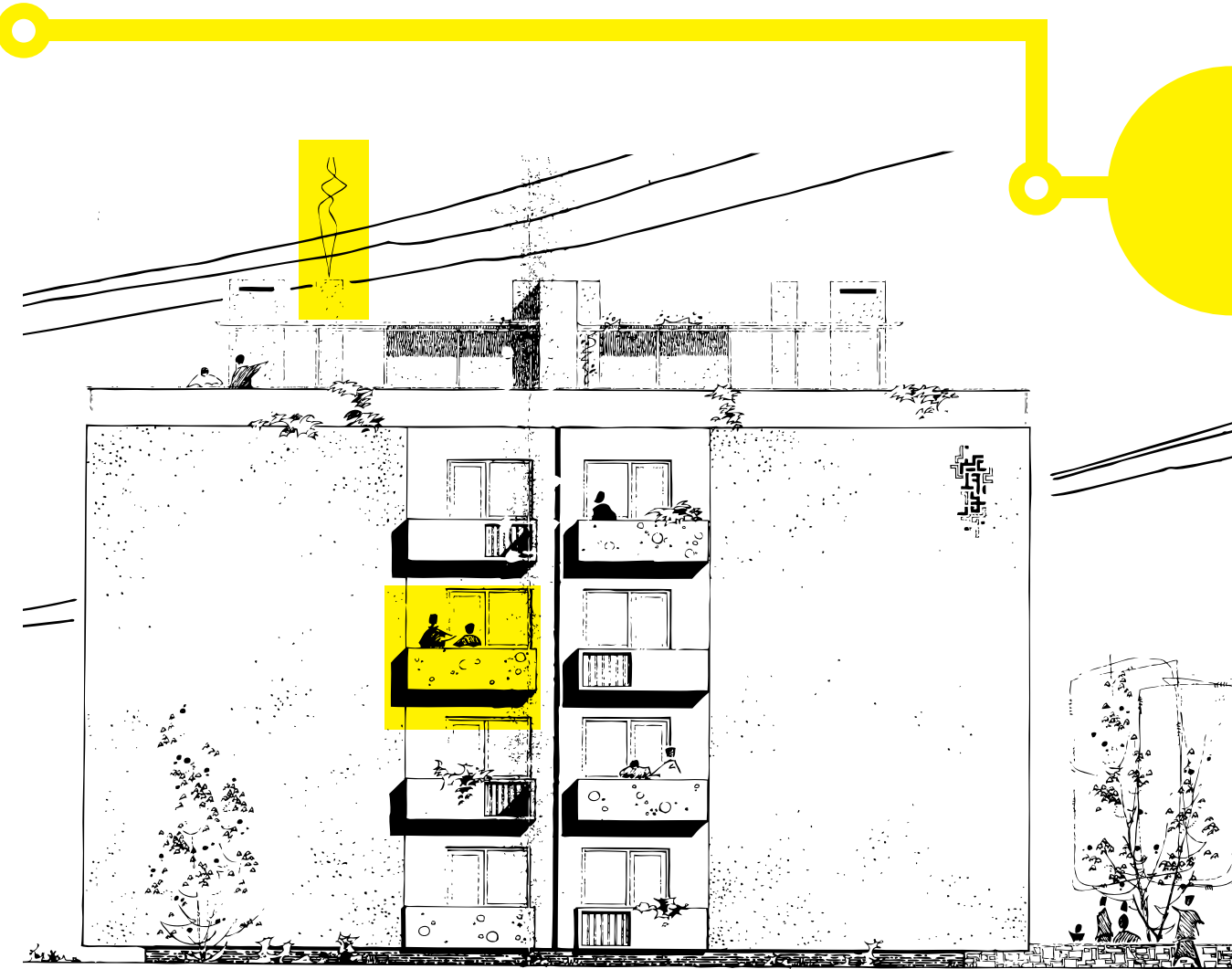
giye makalelerinizle katkıda bulunmanız ve duyurusunu yapmanız konusunda sizlerden destek bekliyoruz. *Ankara Araştırmaları Dergisi* ile ilgili ayrıntılı bilgiyi web sayfamızdan edinebilirsiniz.

Siz değerli akademisyenlerimizden ricamız ise Ankara'ya dair gerçekleştirdiğiniz nitelikli çalışmaları ve bu çalışmalar sonucunda elde ettiğiniz verileri bizimle paylaşmanızdır.

Tarih Yazımında Sivil Mimarlık konulu bu çalıştay kapsamında bizimle değerli fikirlerini paylaşmak üzere bugün aramızda Bilkent, Gazi ve Orta Doğu Teknik üniversitelerinden çok değerli öğretim üyelerimiz bulunmaktalar. Kendilerine davetimizi kabul ederek aramızda oldukları için teşekkürlerimizi sunuyorum.

PROJE SUNUŞ

Doç.Dr. Nuray Bayraktar, Başkent Üniversitesi

Güvenlik Caddesi No: 84
Yan Cephe

Merhaba. Çalıştayımıza hepiniz hoş geldiniz.

TÜBİTAK destekli “Ankara’da 1930-1980 Yılları Arası Sivil Mimari Kültür Mirası Araştırma Belgeleme ve Koruma Ölçütleri Geliştirme Projesi”, konut özelinde sivil mimarlık örneklerinin araştırılmasını, bu örneklerle dikkat çekilmesini, belgelenmesini ve bir Sanal Kent Arşivi (Müzesi) kurularak ortama sunulmasını; bu yolla bu yapıların korunmasının sağlanmasını, öte yandan bu yapıların kültür mirası olma özelliklerinin ortaya konulmasını ve sivil mimarlık yapılarının da koruma kapsamında değerlendirilmesini amaçlamakta.

Türkiye’de modern dönem tarih yazımının kamu yapıları ve kamu mekânları aracılığıyla yapılmakta olduğu, mevcut koruma yaklaşımlarının da bu bakış açısını benimsediği, bu nedenle sivil mimarlık alanının çoğunlukla ihmal edilmiş korunmasız bir alan olduğu saptamasıyla proje, özünde, sivil mimarlık yapılarının, özelde konut yapılarının, en hızlı değişebilir, yok olabilir nesneler olarak algılanması sorununa odaklanmakta, bu sorunu öncelikle mimarlık alanının sorumlulukları bağlamında ele almakta.

Proje, sınırlı sayıda örnek dışında, tarih yazımında konut yapılarının yer almadığı, konut özelinde ürün veren mimarların yine sınırlı sayıda örnek dışında çoğunlukla tarih yazımı dışında kaldığı sorunsalından hareket etmekte, büyük bir içtenlikle, mimarlık ortamına şu soruları sormaktadır:

1. *Neye sivil (mimarlık) diyoruz? Ana akım tarih yazımının içinde yer alan sivil mimarlık örnekleri –Saraçoğlu Mahallesi, Florya Köşkü- ne kadar “sivildir”?*

Ece Ayhan, *Çok Eski Adıyladır* adlı kitabındaki “Sivil” adlı şiirinde “denize sivil girmekten” bahseder ve sivil kelimesini çıplakla eşleştirir. Benzer bir durum Ayhan’ın *Şiirin Bir Altın Çağı* adlı kitabında da karşımıza çıkar: “Aklinca bizi yıldırarak denize sivil girmekten vazgeçirecek bir polis memuru bir gün bizim giysilerimizi kapmış ve Dolmabahçe Saat Kulesi’ne dek götürmüştü”. Ayhan, metninde bu kez ‘çıplaklığa’ ek olarak ‘korumasızlığa’ da vurgu yapar. Ece Ayhan’ın metinlerinden ve bu metinlerde sivil

kelimesinin konumlandırılışından yola çıkarak, tarih yazımı içinde sivil mimarlığın çıplaklığından / korumasızlığından söz edilebilir mi?

Sivil mimarlık, istisnai durumlar dışında, tarihin iktidarının dışında kalır. Egemen anlatı çoğunlukla kamu yapıları ve kamu mekânları üzerinden dillendirilir. Ancak kimi ‘olağanüstü hallerde’, sivil olanı egemen anlatı içine alır; onu bir anlamda ‘giydirecek’, çıplaklığına ve korumasızlığına son verir. Peki ana akım tarih yazımının dışında kalanlar?

2. *Mimarlık tarih yazımında sivil mimarlık nerede durmaktadır? Ana akım tarih yazımında neden sivil mimarlık örnekleri bu kadar az yer tutmaktadır? Sivil mimarlık örnekleri üzerinden bir tarih yazımı geliştirmenin olası kazanımları/ katkıları neler olabilir?*

3. *Mimarlık tarih yazımında sivil mimarlık yapılarını üreten mimarlar nerede durmaktadır?*

Tıpkı sivil mimarlık yapıları gibi yapıların mimarları da çoğunlukla tarih yazımı içerisinde “çıplak” ve “korumasızlardır”. Söylemin aynı şekilde tekrarını garanti altına almak için, egemen anlatı çoğunlukla aynı mimarları gündeme getirir. Geri kalanlar, onları anlatacak, onlara bir anlamda ‘giysilerini geri verecek’ biri çıkıncaya kadar, bütün görünürlüklerine rağmen saklı kalırlar. Bu durumda sivil yapıların mimarlarını görünür kılmak tarih yazımı açısından bir potansiyel değil midir?

Bu sorular doğrultusunda proje, mimarlık tarihi yazımında çoğunlukla dışarıda bırakılanların konut yapıları ve mimarları özelinde yazıma dahil edilmesi konusunda bir tartışma açmaktadır.

Öte yandan proje, bir dönem konut yapılarını dışarıda bırakan ve kamu yapılarına, kamu mekânlarına odaklanan koruma yaklaşımlarının, sivil mimarlık yapılarını gelir geçer bir yapı stoku olarak algılamakta olduğu sorunsalından hareket etmekte, yine içtenlikle, literatürde yer alan ya da belleklerde iz bırakmış kimi yapıların izlerini sürerek, halen mevcut, bizce önemli konut yapılarını gün yüzüne çıkararak, “bu yapılar nasıl korunabilir” sorusunu sormaktadır. Bu soruyu

sorarken de mimarlık ortamının dikkatini konut yapılarına çekerek kültür mirasının kapsamının genişletilmesi ve bu kapsama yeni konut yapılarının alınması eğilimini taşımaktadır. Bu yapıların korunması için ne tür ölçütler geliştirilebilir sorusu bir sonraki toplantının konusudur.

Konut yapılarının, özellikle Ankara’da kamu yapıları ve kamu mekânları aracılığıyla oluşturulan resmi belleğin karşısında sivil bir bellek oluşturulması için büyük önem taşıdıkları öngörüsüyle proje, aynı zamanda bir sivil mimari bellek projesidir. Ulus inşası sürecinde oynadığı aktif rol düşünüldüğünde Ankara özelinde projenin önemi açıktır. Ankara’nın sahip olduğu kent imgesi her zaman devlete ait olana gönderme yapar. Bu imgenin içinde sivil mimarlık kendine yer bulamaz. Bu bağlamda proje, konut özelinde sivil mimarlık yapılarına vurgu yaparken elde edilen verilerin sivil mimari bellek oluşumu için bir potansiyel olduğu kabulünden hareket etmektedir.

Bu kapsamda ele alınan projenin yöntemi üç aşamalı olarak ele alınmıştır. Bu aşamalar araştırma, belgeleme ve Sanal Kent Arşivi (Müzesi) kurulmasıdır.

Araştırma aşaması bir takım ölçütlere dayanmaktadır. Alan araştırmaları yoluyla gerçekleştirilen yapı tespitleri sürecinde bu ölçütler tarafımızdan *iç mekân çözümleri açısından, biçimlenme kararları açısından, cephe kararları açısından, detay çözümleri açısından özgün olmak; dönemin mimari özelliklerini yansıtmak; yeni yapı teknolojileriyle inşa edilmiş olmak; yarışma sonucu elde edilmiş olmak ve literatürde yer almış olmak* biçiminde belirlenmiştir. Literatür araştırmaları yoluyla yapı tespitleri süreci ise, *Arkitekt, Mimarlık* ve *Mimar* dergileri taramaları, mimarlara ait bilgi taramaları ve kitap ve tez taramaları ile gerçekleştirilmektedir. Proje kapsamında yapıların tespiti için alan araştırmalarında, hastaneler ve okullar konut yerleşimleri için önemli bir başlangıç noktası olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle ilk yıl yapı tespit çalışmalarında GATA, Ankara Hastanesi ve çevresi, Doğum Evi ve çevresi, Hacettepe Üniversitesi ve çevresi, Ziraat Fakültesi ve çevresi ilk

hareket noktalarını oluşturmuştur. Öte yandan Ankara'nın gelişme sürecinde önem taşıyan kimi caddeler (Talat Paşa Caddesi, Ulucanlar Caddesi) ve kimi yerleşmeler (Demirlibahçe gibi) proje kapsamında öncelikle ele alınmıştır. Araştırma aşamasında alan araştırmaları ile tespit edilen yapılar için yukarıda yer alan ölçütleri kapsayan tespit föyleri doldurulmaktadır.

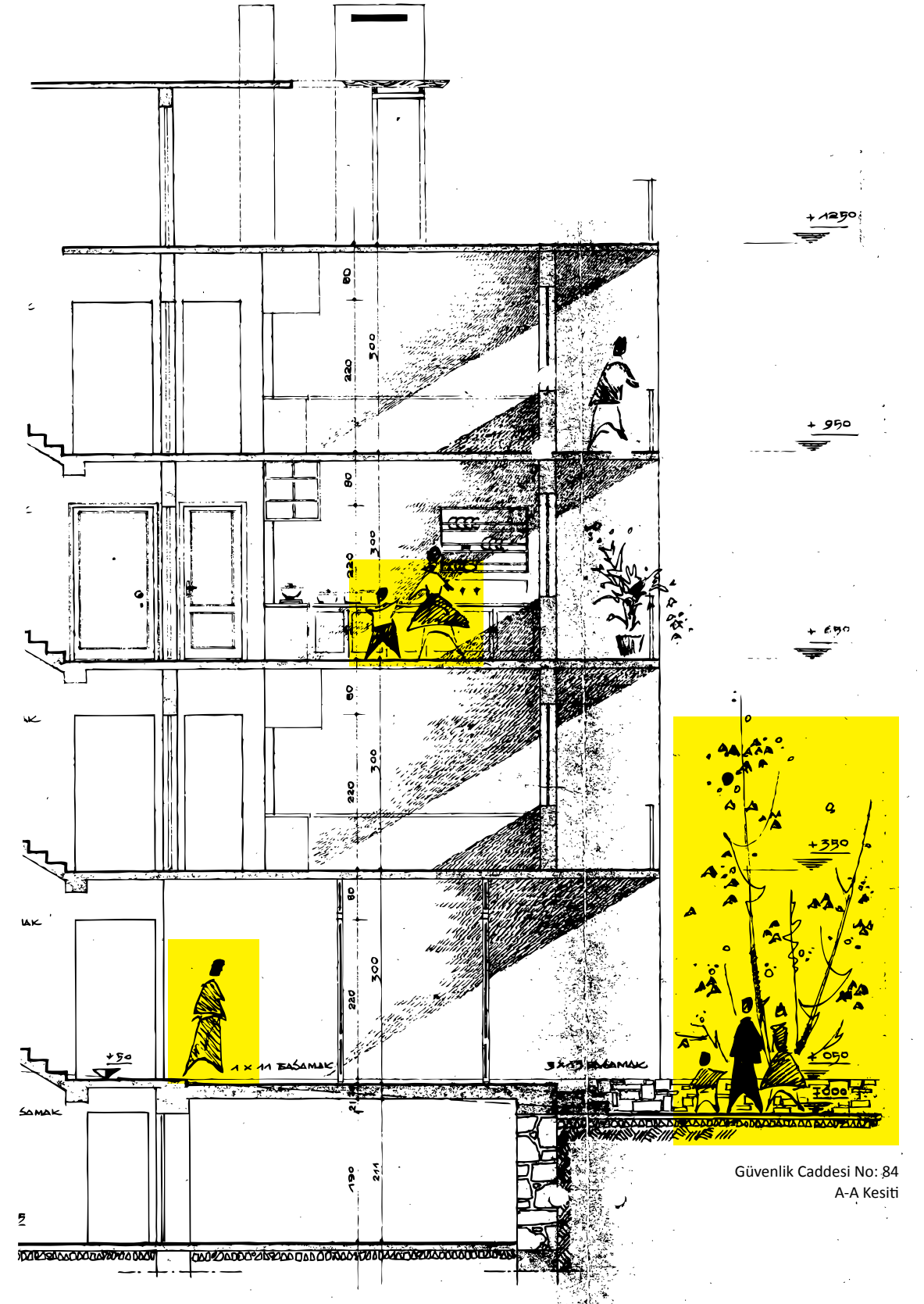
Belgeleme aşaması fiziki belgelenmeler, dönemsel belgelenmeler ve sözlü tarih belgelenmelerinden oluşmaktadır.

Fiziki belgelenmeler kapsamında yapılara ait dosyalar incelenmekte, proje künye bilgileri, belgeler ve mimari projeler veri tabanına aktarılmaktadır. Yapılara ilişkin daha önce yapılmış araştırmalar ve literatür taramaları ile ulaşılmış makaleler aynı şekilde veri tabanına aktarılmaktadır. Ayrıca yapıların fotoğrafları çekilmekte ve veri tabanına aktarılmaktadır. Öte yandan değişikliğe uğramış ya da yok olmuş, zihinlerde izi var olan kimi yapıların üç boyutlu modellemeleri yapılmakta ve veri tabanına aktarılmaktadır.

Dönemsel belgelenmeler kapsamında yapıların dönemi içindeki önemine vurgu yapan bir metin hazırlanması ve bu metnin veri tabanına aktarılması söz konusudur. Bu metin yapının mimari kurgusunun yanı sıra iç mekân düzenine ilişkin bilgileri de kapsayacaktır.

Sözlü tarih belgelenmeleri kapsamında kullanıcılara ulaşılmakta, kullanıcılardan yapının projelendirilmesi, yapım süreci, yapıldıktan sonraki gündelik yaşam pratikleri hakkında bilgi alınmaya çalışılmaktadır. Video röportaj şeklinde gerçekleştirilmekte olan bu görüşmeler sonrasında bant çözümleri yapılmakta ve oluşturulan yazılı metin ve video röportajlar veri tabanına aktarılmaktadır.

Sanal Kent Arşivi (Müzesi) aşaması kapsamında oluşturulan veri tabanının bir web sitesi aracılığı ile erişime açılması mümkün olacaktır. Sanal Kent Arşivinde (Müzesinde) konut yapıları; dönemler, bölgeler ve mimarlar üzerinden üç

Güvenlik Caddesi No: 84
A-A Kesiti

katmanlı olarak yer alacaktır. İnternet aracılığı ile kullanıma her an hazır hale getirilecek olan veri tabanı ile araştırmacılar Ankara'daki çeşitli konut yapılarını görme, karşılaştırma ve yorumlama fırsatı bulacaklardır.

Öte yandan proje kapsamında belirlenen soruları tartışmaya açmak üzere VE-KAM desteğinde çalıştaylar düzenlenmesi öngörülmüştür. Bugün burada ilkini gerçekleştirdiğimiz “Tarih Yazımında Sivil Mimarlık” konulu çalıştayı ardından yine VEKAM desteğinde bir sonraki yıl “Korumada Sivil Mimarlık” konulu bir çalıştay düzenlenecektir. Proje bitiminde veri tabanında yer almak üzere seçilen konut yapılarının yine VEKAM desteği ile kart basımları gerçekleştirilecek, fotoğraflarının, projelerinin ve yazılı metinlerinin yer alacağı bir katalog hazırlanacak ve benzer içerikte hazırlanan posterleri ile bir sergi düzenlenecektir.

Proje süresi Ankara'nın kentsel değişim sürecinde merkezlerin değişimine bağlı biçimde üç yıl olarak belirlenmiştir. Birinci yıl Ulus merkez olmak üzere Yenimahalle, Altındağ, Mamak, Keçiören bölgelerinde belediye sınırları içinde araştırma, belgeleme ve veri tabanı oluşturma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İkinci yıl Çankaya belediye sınırları içinde Kızılay merkez olmak üzere Cebe-ci, İncesu, Sıhhiye, Maltepe, Anıttepe, Emek ve Bahçeli bölgelerinde araştırma, belgeleme ve veri tabanı oluşturma çalışmaları gerçekleştirilecektir. Bu yıla ait yapı tespit çalışmaları tamamlanmıştır. Üçüncü yıl yine Çankaya belediye sınırları içinde Kavaklıdere merkez olmak üzere Küçükesat, Seyranbağları, Ayrancı, Çankaya ve Gaziosmanpaşa bölgelerinde araştırma, belgeleme ve veri tabanı oluşturma çalışmaları gerçekleştirilecektir. Veri tabanında yer almasını öngördüğümüz yapı sayısı 100 ile sınırlandırılmıştır. Ancak şu aşamada dahi bu sayıyı aşmış olduğumuzu belirtmem gerekmemekte.

Proje tarafımdan yürütülmektedir. Proje ekibi, araştırmacılar; Doç. Dr. Bülent Batuman, Dr. Umut Şumnu, Tezcan Karakuş Candan, bursiyerler; Elif Selena Ayhan, Yüksel Yeşim Uysal, Ece Akay Şumnu ve Aslı Tuncer'den oluşmakta. Pro-

je çalışmalarına, Emine Çiğdem Asrav' da gönüllü katkı koymakta.

Proje kapsamında konut yapıları mimarlık tarihi yazımıyla ilişkilendirilen gerek toplu konut ölçeğinde, gerekse tek yapı ölçeğinde modern fikrinin Türkiye koşullarında algılanma ve yorumlanma farklılığını ortaya koyacak örnekler olarak ele alınmıştır. Bu nedenle projede zaman aralığı 1930-1980 arası dönem olarak belirlenmiştir. Proje çalışmaları ile Cumhuriyetin ilk planlı kenti olarak modern bir yaşam öngörüsüyle yeniden inşa edilen Ankara'da yeni ve çağdaş bir yaşam vadeden, ancak günümüze çok az örneği ulaşabilen özgün birçok yerleşim dokusunun ve tek yapı ölçeğinde inşa edilmiş birçok özgün konut yapısının varlığı ilk yıl proje bulguları ile ortaya konulmuştur. Öte yandan araştırma sürecinde Ankara'da konut dışında çoğunlukla Çankırı Caddesi civarında çok sayıda otel ve sınırlı sayıda sinema yapısı gibi sivil mimarlık yapılarına da ulaşılmıştır. Projenin konut yapılarına odaklanması nedeniyle bu yapılar kapsam dışı bırakılmış ancak yeni araştırmalara konu olabilir düşüncesiyle çeşitli ortamlarda paylaşılmıştır.

Proje kapsamında merkezi hükümet tarafından gerçekleştirilmiş sosyal konut politikaları açısından önemli iki yerleşim Yenimahalle ve Varlık Mahallesi, mimarlarına ilişkin değerlendirmelerin kısıtlılığı ve kurumsal beklentilerin öncelikli olma ihtimali nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Yine merkezi hükümet ya da resmi kurumlar tarafından gerçekleştirilmiş, mimarlarına ilişkin değerlendirilmelerin kısıtlılığı ve yine benzer bir gerekçeyle kurumsal beklentilerin öncelikli olma ihtimali nedeniyle lojmanlar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Öte yandan sosyal konut politikaları açısından önemli, inşa edildikleri döneme ait biçimsel referansları olan kimi toplu konut yapıları –Batıkent Yerleşimi ve Yıldırım Beyazıt Mahallesi gibi- projenin amaçları ile çakışmamaları gerekçeyle kapsam dışında bırakılmıştır. Birçok farklı yapıdan oluşan ancak bir dönüşüm projesine konu kılınan ve bu nedenle dosya bulgularına ulaşamayan Dışkapı yerleşimi, konutların emin olunamayan tarihlenmeleri nedeniyle araştırma

kapsamı dışında bırakılmıştır. Yine Ankara'nın çeperlerinde gecekondlu yerleşim alanları ve kimi toplu konut alanları proje kapsamı dışında bırakılmıştır. Yerleşim ölçeğinde günümüze sınırlı sayıda konut örneği ulaşan Bahçelievler-Emek Mahallesi ise araştırma kapsamında mevcut durum tespiti yapılarak belgelenecektir.

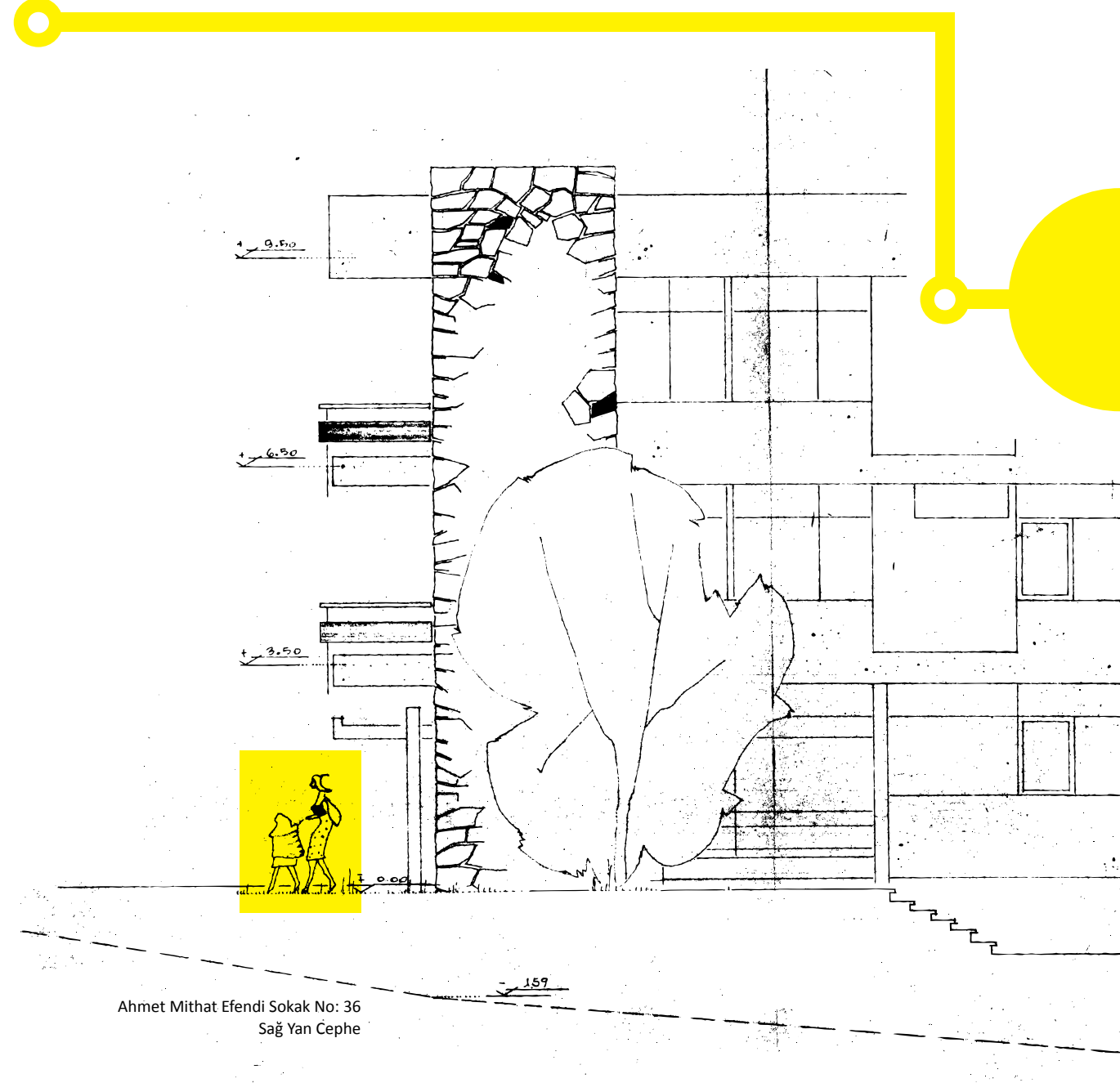
Proje bulgularına dayanarak Ankara'da kooperatifler aracılığıyla gerçekleştirilen birçok uygulamanın müstakil konutlardan oluştuğunu söylemek mümkün. Özellikle Keçiören bölgesinde yoğunlaşan bu dokudan ne yazık ki günümüze sınırlı sayıda örnek ulaşabilmiştir. Projeden elde edilen bulgular sonucunda Ankara'da tek konut ölçeğindeki yapıların ciddi bir tehlike altında olduklarını söylemek gerekmektedir. Yapıların bir kısmı imar durumu nedeniyle değişime uğramış, bir kısmı tarihsel eskilik nedeniyle harabeye dönüşmüştür. Özellikle Ulus bölgesinde yer alan yapılar proje sorunsalı olarak ifade edildiği üzere koruma kapsamı dışında kalmış, kaderlerine terk edilmiştir. Proje çalışmaları kapsamında, dört bölgede mühendisler tarafından gerçekleştirilmiş önemli sayıda yapıya ulaşılmıştır. Öte yandan proje bulguları tek yapı ölçeğinde günümüze ulaşabilen çok sayıda konut yapısının mevcudiyetini de ortaya koymuştur. Toplu konut ya da tek konut ölçeğinde günümüze ulaşabilen bu yapılar bize bir dönemin barınma pratiklerini ve modern yaşam kültürünü aktaran özgün örneklerdir. Ankara kentinde halen büyük bir potansiyel oluşturan bu yapıların saptanması, belgelenmesi ve korunması dönem yapılarına bütüncül bir bakışı da beraberinde getirecektir.

Konut yapıları üzerinden yeni bir söylem geliştirilmesi ve koruma çalışmalarının konut yapıları bağlamında genişletilmesi gibi bir sorumluluk üstlenen, iyi niyetle bu yapıların ve bu yapıların mimarlarının bilindik olmasını sağlamak çabası içine giren projenin doğru sonuçlara ulaşabilmesi için her türlü katkıya, öneriye ve eleştiriye açık olduğunu belirtmek projenin yaygınlaşabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu projenin hayata geçirilmesinde bizi her anlamda destekleyen Vehbi Koç Vakfı Vehbi Koç ve Ankara Araştırmaları Merkezi'ne (VEKAM) ve bizi cesaretlendiren tüm çalışanlarına bir kez daha teşekkür ediyorum. Bugünkü çalışmaya katılarak değerlendirmelerini bizimle paylaşan, bu anlamda desteklerini bizden esirgemeyen başta Prof. Dr. Ali Cengizkan hocamız ve Doç. Dr. Elvan Altan Ergut hocamız olmak üzere tüm hocalarımıza en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

ÇERÇEVE SUNUŞ

Prof. Dr. Ali Cengizkan, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Günaydın. Beni bu toplantıya davet ettikleri için VEKAM’a ve değerli arkadaşım Nuray Bayraktar’a ve diğer ekibe de çok çok teşekkür ederim. Ben sizlerle genel bir çerçeveyi paylaşmaya ve yalnızca mimarlık tarihi disiplini açısından değil, daha genelde “bu yapılmaya çalışılan iş, hangi gerekçelere dayanıyor”, sorusunu kendimce aydınlatmaya çalışacağım. Bu genellik kuşkusuz bugünkü sempozyumda bazı yönleri kullanılabilir bilgileri de gündeme getirebilir ama diğer yönlerin de çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Yıllar önce, 2003 yılında Mimarlar Odası Ankara Şubesi’nin yayın organı olan *Bülten*’in 7. sayısında “Ankara’yı Konutla Var Etmek” başlıklı yazımın girişini, özellikle bu konuya bakışımızı değiştirebilir miyiz ve çarpıcı olabilir mi, diye şöyle kurgulamıştım. Sizlerle önce onu paylaşacağım:

Dünyada kendilerini konut dışında bir kullanımla var eden kentler olanaklı mıdır? Yani barınmanın olmadığı, konutun var olmadığı, yalnızca çalışma, yalnızca eğlenme, yalnızca üretmenin bulunduğu kentler... Başkent Canberra’nın cılız sesini, Monte Carlo’nun, Las Vegas’ın göz boyayan süksesini, Ren bölgesi kentlerinin gürültücü varlıklarını kuşkusuz biliyoruz. Ancak onlarda bile konut bölgeleri hiç yok değildir. Kentlerin kendilerini konut işlevi dışında baskın bir kullanımla var etmesi oldukça zordur. Bütün eski çağ kentleri gibi, Ankara da tarımsal üretim alanlarındaki ekonomik canlılığın yansıdığı çarşısı, işlek üretimine kaynak mekânlarıyla anılır. Oysa bunu olanaklı kılan insanları ve onların konutlarıdır. Bugün Ankara tarihi ve coğrafyası, kale, sur, köprü gibi anıtsal yapıları, tarihi han, meydan, cami, türbe, külliye ve çeşmeleri artık geçmişte kalan canlıcansız doğal coğrafi güzellikleri üzerinden anlatılır. Yerli turistin gözünde Ankara bu özellikleriyle var olur. Ankara’nın örnek bir başkent olarak yeniden kuruluşunda bile yönetim yapıları ve açık-kapalı kamu alanlarının oluşturulması konutun önünde gündeme getirilir. Oysa Ankara daha 1920’lerden başlayarak eski kentin üzerine katlanan yeni yükümlülükler, kente biçilen ‘ülkeyi kurtarmak ve yeni, belki de ikinci payitaht olmak’ emelleri üzerinden kente yeni gelen kişilerin ve giderek yığınların barınma sorununu çözmekle ilgilenmek zorunda kalmıştır.

Tabii kuşkusuz bu giriş, fazlasıyla Ankara'ya endeksli, Ankara üzerinden bir giriş. Ama soru bence aradan geçen 9-10 yılda değerinden yitirmedi. Soru şuna yöneliyor aslında: Bizim konutla ilgili yaptığımız araştırmalar oldukça gecikmiş çabalar. Şu anda içinde bulunduğumuz kentten başlayarak diğer kentlerde de şu veya bu yeni yasayla, kentsel dönüşümle, büyükşehir yasasıyla zaten var olan aşınma sürecinin oldukça hızlandırıldığını ve konutların elimizden yitip gittiğini biliyoruz. Sadece tekil konutlar cinsinden değil bu yok olma; bölgelerin eridiğini, o bölge erimesinin neredeyse kentli kişilerin hafızasında da boşluklara yol açtığını ve açacağını; hele hele gelecek kuşakların artık Ankara ve benzeri kentleri, tüm Türkiye kentlerini, genelde o konutlarla artık anmayacağını; o bölgeleri ve konutları ve o bölgelerin ve konutların sonuç ürünü olduğu pratikleri, ancak çok değerli eserlerden, doktoralardan, tezlerden, araştırmalardan, veri tabanlarından hissedebileceğini biliyoruz. Onun için bir 'gecikmişlik' söz konusu.

1999 yılında kendi doktora tezimi sonuçlandırmaya çalışırken; doktora tezimin eksikliğiyle fazlasıyla adı "1948-62 Yılları Arasında Başkent Ankara'da Konut Gelişimi"; işte, bu tezi sonuçlandırmaya çalışırken, hiç aklımdan çıkmayacak, bir tepki değil de, bir söylemsel ipucunu duydum hocalarımızdan birisinden: '1950'lerin tarihi yapılacak/yazılacak bir şey mi acaba? Yani yapılmaya değer bir şey mi? Sıra ona geldi mi?' Aradan 50 yıl geçmişti aşağı yukarı ve böyle bir uyarı benim hafızama kazındı. Benim yanıtlım da şu olmuştu: 'Evet çok geciktik; aslında daha önce yapmamız gerekiyordu bunu. Daha önce eğilmemiz gerekiyordu. İçinde yaşarken o yapıları, o çevreleri ayakta tutabilecek bilgiyi üretmek zorundaydık. 1960'lardan başlayarak hiç değilse. Ama bunu yapmadık'. Herhangi bir an bir gecikmişlik kuşkusu göstermeyelim. Biz çabaya ne zaman başlarsak kârdır, ya da ne zaman başlarsak o hafızanın hiç değilse henüz erimemiş olan kısımlarını elde tutabiliriz.

Gerçekten de konutu olmayan bir kent var mı? Konut o denli dışladığımız bir şeydir ki 2002 yılında bu kez yine ODTÜ'de kurulmasını önerdiğim, ama

ilgisizlikle karşılandığı için yalnızca kendi derslerimi açmakla yetindiğim Konut Çalışmaları Programı (Housing Studies) vardı. Kapsamlı bir öneri geliştirdim. O dönemde de hatta şu anda da bazıları açık olan üç ayrı bölümdeki konutla ilgili olabilecek dersleri, onun altına yerleştirdim. Hangi derslerin açılabilceği ve zengin bir programa dönüştürülebileceği konusunda da dört, beş tamamlayıcı ders önerisinde bulundum. Sonuç olarak ama, ancak bu derslerden sadece ikisini kendim yükümlenip açmak ve sürdürmek zorunda kaldım. Çünkü genel bir ilgisizlik vardı, hâlâ var. Demek ki geneldeki yaklaşımımız, yani mimarlık ve planlama disiplini dışındaki yaklaşımımız aslında toplumun yaşayan bireylerindeki yaklaşımlardan o kadar da fazla farklı değil. Orada bir ilgisizlik varsa akademik çevrelerdeki ilgisizlik de bunun bir yansıması olarak görülebilir. Oysa o dönemde daha sayısal olarak vurguladığım,- belki şu anda değişmiş olabilir, o sayılar aklımda yok, ama omurga açısından önemli değil- konut üretimi sektörünün hâlâ öneminin ve büyüklüğünün hepimiz farkındayız. Yani onun için devlet de yıllardan sonra bu sektörde. Konut üretimi sektörü Türkiye'nin hacim olarak en önemli, en büyük, en önde giden ve diğer sektörleri aldığı hizmetler açısından en fazla etkileyen sektör... Yani, yıl bazında Türkiye Devleti bütçesine baktığımız zaman, konut üretimi sektörü inşaat sektörünün de bir alt başlığı olarak en önemli hane hâlâ ve devletin bu sektöre girmesi nedensiz değil. Kendi payını artırmak üzere. Ama devletin bu sektöre girerek hangi başka sektörleri etkilediği, yıprattığı, yıktığı, yer yer sezgimizin içinde ama önbilgimiz dışında. Dolayısıyla mimarlık ve planlama alanındaki üniversite bölümlerimizde en azından konut-ısrarla geçmişte olmasına karşın şu anda kurulmayan-, kurumsallaşmayan bir çalışma ve araştırma alanı olmayı sürdürüyor.

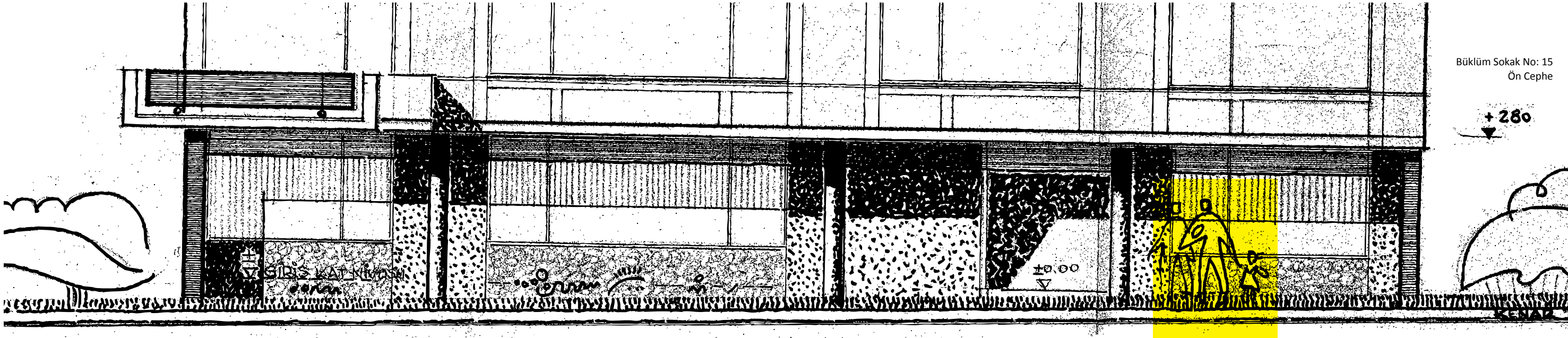
Burada biraz farklı bir vurguya geçeceğim. O vurgu da şu; dil aslında ideolojiyi, bakışımızı ve dolayısıyla dünyayla ilişkimizi kurmamızı sağlayan bir varlık. Dil somut bir şey. Dilimizle kurduğumuz tümceler, bizi dünya ile ilişki içine so-

kar ya da ondan koparır aynı şekilde. Dil dünyayı bizim için de doğru ya da yanlış olarak tasnif eder. Dünyanın içinde yaşadığımız özelliklerini kategorilere ayırır. O kategorileri kalıplaştırarak bizim zihnimizin de kalıplaşmasına, kalıplanmasına, o kalıplarla daha rahat hareket etmesine yol açar. Bu çerçevede ne kadar yerleşik olsa da kendi içinde getirdiği diğer terimlerle tutarlı bir bütün oluştursa da, özellikle bazı çevreler için, ‘sivil mimarlık’ kategorisinden uzak durmamız, en azından benim kişisel tercihim.

‘Sivil mimarlık’ sözcük olarak, üstünde düşünmeye başladığımız zaman, bir defa ‘ayrımcı bir tavrın sonucu’ bence. Kurumsal yapılar ve devlete ait yapılar (burası özellikle koruma alanında ‘anıt yapılar, anıtsal yapılar’ olarak geçer) ile karışıklık oluşturan, birlikte ya da yan yana geldiklerinde bir bütünlüğü anlatan, ‘bütün yapı varlığımız’ gibi bir karşılığa sahip olan, ama kendi içinde kullanıldığında küçümseyici bir tavrı da her zaman içinde barındırmış olan bir yaklaşımın ipucu olan bir adlandırma... Çünkü diğeri ile, öteki ile, öteki üzerinden tanımlanan bir şey olageldi şimdiye kadar ve öyle olagelmeyi sürdürme isteğini de barındırıyor. Onun için ben gerek kendi çalışmalarında, gerek öğrencilerimle yaptığım çalışmalarda hep ‘konut mimarlığı’, ‘barınma kültürü’, ‘barınma mimarlığı’, ‘barınak’ gibi terimleri kullanmaya çalışıyorum. Bunun bir açıdan gerekli olduğunu düşünüyorum, çünkü ‘sivil mimarlık’ denmesine göre çok fazla yapıya odaklanmış yani daraltılmış olan bir yaklaşımı da, daha genişletebileceğini hissediyorum. Kültür dediğimizde mimarlık alanında, ‘kültür’ sözcüğünü de yirminci yüzyılın son çeyreğinde kullanmaya başladık anımsarsınız, ‘mimarlık kültürü’ hakikaten o mimarlık objelerinin, nesnelerinin üretilmesine zemin hazırlayan arka plan ekonomisinin, pratiğinin varlığını ve mekanizmalarını içeren, o süreçleri ve teknolojiyi içeren, ulaşılabilir malzemeyi ve ‘know-how’ı, entelektüel düzeyi gösteren bir şey... Kültür yaklaşımı üzerinden konuta bakmak çok daha kapsayıcı ve çok daha bütünün içinde bizi rahatlatan bir unsur olabilir, diye öneriyorum. Bundan kastım şu: Yani

mimarlık tarihi kapsamında olsa bile bir mahalleyi, bir konut bölgesini, eğer aynı yıllarda üretildilerse, çalışırken, onun aslında sadece nesnesiyle ilgilenmek yerine hem nesnesinin hem de sonuçlanmasının ve bölgenin bir kültürel etkileşimin ve oluşumun sadece sonucu olduğunu hatırlayarak işe başlamak, dolayısıyla o konuta evet planı, cephesi, varlığı, hangi malzemeden yapıldığı, nasıl eridiği, nasıl yıkılmaya başlandığı, bu süreçlerden haberdar olarak, bütün o manzumenin, bütünlüğün, bütün toplam ürünlerin, toplam süreçlerin bir ürünü olarak bakmak... Burada kuşkusuz mimarlık tarihi açısından işimize yaramayan, şimdilik işimize yaramayan bulgular olabileceğini de düşünüyorum; şimdilik.

Böyle bir bakışla sanırım 2006 ya da 2007 yılındaydı, VEKAM’a şöyle bir tavsiyede bulunmuştum: Sadece geçmiş dönemlere ilişkin konut envanterini görsel olarak, plan cinsinden, toplamak, biriktirmek ve bunu bir veri tabanı haline getirmek... Değil günümüzün, diyelim ki 2012’nin veri tabanını nasıl hazırlayabiliriz? İstinasız biçimde. Yani cadde-sokak fotoğrafları ile bir türlü işlemeyen imar müdürlüklerimizdeki ilgili yapıların dosyaları üzerinden planlarını ve ilgili belgelerini anında elde etmek, anında kopya halinde bir veri tabanına yüklemek anlamında... Böyle bir girişim sanıyorum bugüne kadar bir noktaya kadar geldi. Ama gerekçesi şuydu: Biz geleceğin arşivini, geleceğin çalışma alanını, böyle bir veri tabanını oluşturarak çok daha kolay, çok daha içeriden, çok daha günü güne yaratabiliriz. Dil vurgusuyla, yalnızca ‘sivil mimarlık’ tanımıyla değil. Burada isterseniz buna da dönelim. Benim bilgim içinde, on dokuzuncu yüzyıl ortalarından yirminci yüzyılın başlarına, yani yaklaşık 1910’a kadar özellikle egemen olan bir görüşün ürünü ‘sivil mimarlık’ terimi... Örneğin, kentler konusunda ilk araştırmaları yapan kişi olarak koruma kültürü konusunda, modern olmasa bile çağa ilişkin mimarlık mirasının korunması konusundaki ilk ilkeleri yazan Riegl bu grubun içinde... 1911 ya da 1912’de ölümünden sonra yayınlanıyor biliyorsunuz, tarihi metni ‘Modern Cult of Historic Monuments’. Bu ayrımcı katego-

rik yaklaşımdan daha uzak duran kapsamlı bir duruşumuz, bir pozisyonumuz araştırmacı olarak olabilir, diye düşünüyorum. Sadece ‘sivil mimarlık’ değil, belki kendi yaptığımız araştırmalarda, kendiliğinden geliştirdiğimiz, her tür ‘meşruiyet kategorileri’ne de aynı gözle bakmakta yarar var.

‘Meşruiyet kategorisi’ diye adlandırdığım şey şöyle, yani yalnızca konut araştırmalarında değil... Örneğin: Aslında çok yakınlarda biliyorsunuz Ankara’nın maketini elde etmek için bir çalışması oldu Türk Serbest Mimarlar Derneği’nin ve bunun sonuç ürünü ‘maket olarak’ halka açıldı. O tür yerlerde ve başka çalışmalarımızda da, ‘Koruma Kurulu’nda örneğin, yani korumaya değer bulunan konutların dosyası aslında bir ‘meşruiyet kategorileri manzumesi’. Nasıl birşey bu? Bir konuda kendiniz ve kendi değerlendirmeniz üzerinden bazı örneklerle “iyi yapı” diyorsunuz. ‘Bunun planı iyi’, diyorsunuz. Size göre iyi ama. Yani size göre iyi yapı o. Yani siz onu mimarlık tarihi alanının ‘nesnesi kılmaya’ bir eğilim, bir niyet gösteriyorsunuz. Ama bu tür durumlarda, aslında daha da kapsayıcı olmak gerektiğini düşünüyorum ben. O tür meşruiyet niyetlerinin dışında çünkü o... Kapsayıcı olmaktan şunu kastediyorum. 1950’lerde yapılan bir yapının eğer kültürel arka planına hakim değilseniz, onu çok kötü bir yapı olarak ele alabiliriz. Yani 2012’den baktığımızda 1950’nin yapısındaki o özellikleri sıradan, o dönemin ‘pazarının üretimi’ gibi görebiliriz hemen. Her dönem yapısına farklı bakmak zorunluluğu, bizi bu tür üst meşruiyet kategorilerinden daha uzak durmaya itmeli,

diye düşünüyorum. Ya da sözkonusu yapılar belli bir stile, bir üsluba ait konutlar olabiliyor. Belli bir döneme ait konutlar olabiliyor. Yani belli bir tarih aralığına diyelim. Şimdi çok çok acıdır ki, bizim örneğin ‘Koruma Kurulu’ kararları üzerinden, Koruma Kurulu’nun işleyiş ve gövde olarak kurumsallaşması üzerinden baktığımız sektörde son yıllarda, bu koruma değerleri üzerine ayrı ayrı sempozyumlar yapıldı. Sorunlar gündeme getirildi. Biliyoruz alanı hep birlikte. Bizim ‘koruma kurumumuz-kurumsallaşmamız’ Cumhuriyet Dönemi mimarlığını konu alanı olarak görmedi bir türlü. ‘Anıt yapılar’-‘sivil mimarlık ürünleri’ ayrımı ve kategorileri üzerine yoğunlaşan koruma kurumumuz bunu bir türlü göremedi. Çünkü o mevzuat yazılırken, 1930’ların ortamında, anlaşılabilir nedenlerle, koruma kurumumuzun böyle bir kaygısı yoktu. Ve daha sonra zorlamayla 1950’li yıllara kadar getirilen bir yöresel mimarlığı ve tarihi miras olarak anlaşılacak Anadolu kenti eserlerini koruma ve kurtarmaya yönelik çaba oldu. Ama hâlâ tescil konusunda, yani tarihi yapıları geleceğe bırakma konusunda, ‘hangi’ yapıları ‘neye göre’ seçerek geleceğe bırakacağımız konusunda ölçütlerimiz, niyetlerimiz, bakış kategorilerimiz yeterince olgun değil. Olgunlaştıramadık onları. Ya da çıplak gözle baktığımızda belli bir stile-üsluba ait hissettiğimiz yapılar şeklinde kategoriler geliştirebiliyoruz. Yani belki Ankara’da mümkün değil ama İstanbul’da işte, ‘art-deco’ yapılar korunsun; ‘erken modern’ korunsun; ‘geç Osmanlı’ korunsun gibi bir tavır geliştirebiliyoruz. Aslında bu tür yaklaşımı benim-

seyip, bu tanımları söylediğimiz anda, diğerlerini, söylemediklerimizi dışlayıcı tavırdan uzaklaşmamız gerekiyor. Yumuşatayım, bu tür saptamaları yapmayalım, anlamında söylemiyorum. Bu vurgu aslında, büyük bağlamı unutmama anlamında bir uyarı.... Yani ‘art-deco’yu koruma çabası içinde, şunu aklımızda tutmamız gerekiyor; bu söylediklerime bir gerekçe de oluşturabilir: Kent bir bütün... Bir kentin, diyelim ki İstanbul’un bir sokağında bakıyorsunuz, sokak Osmanlı konağıyla başlıyor. Hâlâ bahçe içi ‘Osmanlı konağı’yla, kendi bağlamını anlayabileceğimiz ‘Osmanlı konağı’yla başlıyor. Yanında bir ‘erken Cumhuriyet’ yapısı. Onun yanında bir Halkevi yapısı, dönemini biliyorsunuz; onun yanında bir saray yapısı, 16. yüzyıl saray kalıntısı, abartmıyorum; onun yanında hemen bir Seyfi Arkan yapısı... Yani Kadıköy’e baktığımızda, Cihangir’in bir köşesine baktığımızda bu tür sokaklar var. Şimdi siz birine odaklanıyorsunuz, öbürleri yokmuş gibi davranıyorsunuz. Oysa çok ince ince, yani ister koruma cinsinden yaklaşımınız olsun, ister envanter tutma-oluşturma türünden, ister o yapıya içindeki yaşantının sürdürülmesi açısından bakın, aslında her bir tekil yapının ya da grup yapının içinde bulunduğu bağlamla birlikte ele alınması gerektiği çok açık... Bu tabii araştırmacıya ve uzmana ek yükler getiriyor. Başka vurgular getiriyor; ama buna değer, çünkü harcanan çaba, Türkiye konutlarının geleceği, değerlerinin korunması ve sürdürülmesi amacıyla harcanmış oluyor.

Buradan belki şuraya da atlayabiliriz. Başta açılıştaki söylediğim türden yaklaşımımızı daha da incelterek, aynı sokağa indirirsek... Diyelim ki, ‘art-nouveau’ ya da ‘art-deco’ apartmanın içindeki birinci kat dairesindeki yaşam hem süreklilik açısından, hem yaşanmışlığın uzunluğu açısından; işte 1950’lerdeki Seyfi Arkan Apartmanı içindeki dairenin yaşamı, yaşanmışlığı, uzunluğu, möblesi, konut kültürü açısından çok farklı değerlere sahip. Biz aslında bunları da bu tür yaklaşımlarla- yani kendimizce meşrulaştırdığımız yaklaşımlarla- bir ada indirgiyoruz ve adeta zaten var olan ve kendi özünde tahrip edici bir özellik taşıyan (‘tahrip

edici bir özellik!’) bu konuyu herkese hazır (ready-made) ve kapsamlı hale getirmiş oluyoruz. Şu anlamda diyorum: Günümüzde konutlar arası mobilité çok artmış durumda. Çok çok artmış durumda. Ben kısa bir öykü gibi kendi deneyimimi öğrencilerimle paylaşıyorum. Aslında bu semte, Keçiören’e çok yakın bir mahallede, Kavacık Subay Evleri’nde 43 yıl oturdum. 43 yıl aynı evde oturdum. Belki bu bir Ankara ya da bir Türkiye rekoru olabilir. Baba eviydi. Orada oturdum. Orada oturunca, tabii 43 yıl boyunca çocukluktan başlayarak çevrenin dönüşümü konusunda tüm süreci birinci elden yaşadım; bunların farkına kuşkusuz daha sonraları vardım. Bilinçlenme yaşadım. Ama bütün o süreci sıkıştırılmış bir biçimde elde etmeniz, başkasına aktarmanız, başka yaşanmışlıklarla -eminim 43 yıl olmasa bile 10-12 yıl ya da neyse başka başka mahallelerde benzeri yaşantıları yaşamış olanlarımız var-karşılaştırmanız olası değil... Zaten sözlü tarih tekniğiyle çözülmeye çalışılan, elde edilmeye çalışılıp kayda aktarılan, dolayısıyla yaşanan kültürü, değerleri mimarlık tarihi araştırmalarına kazandırmaya çalışan da bu dürtü... Ama bunun sonsuz bir tüketici envanterini elde edebilir miyiz? Kastım şu da değil: “Bir kentteki bütün yaşanmışlıkları bir veritabanına koyalım. Düğmeye bastığımızda 1930’ları görelim, yani bir başka düğmeye bastığımızda 1980’leri görelim. Kendimiz de dahil olarak içinde olalım.” Kastım böyle bir şey değil, ama bunun bilincinde olarak araştırmaya eğildiğimizde araştırmalarımızın, kente bakışımızın, başkalarının deneyim ve yaşantılarına bakışımızın niteliğinin değişeceğini düşünüyorum. Neye baktığımız, neye vurgu yaptığımız, belki çok daha kapsamlı, çok daha derinlikli, çok daha gelecekte de geçerli olabilecek bir yeni ‘meşruiyet kategorisi’ niteliği kazanacak. Onun için böyle söylüyorum.

Çünkü bir yandan da, yine başta söylediğim gibi, kentin oldukça yüksek bir biçimde ve sayıda konuttan oluştuğunu aklımızda tutmalıyız. Konut belirliyor kenti. En az üstüne düşündüğümüz, en müdahaleye açık, en olmazsa ‘eh canım, hani öbür eve taşındığımız’, bu mimarlık nesnesi beliriyor. Aslında farklı disip-

linlerin hem kendi doğal uzantıları olan yaklaşımlarını geliştirmeleri iyi bir şey kuşkusuz, ama hem de konut konusunda, eğer konut söz konusuysa her yaklaşımın kendi değerlerini daha net ifade etmesi, yansıtması ve kayda geçirmesi gerekmektedir. Kişisel olarak ben, mimarlık tarihçilerinin, mimar tasarımcıların, restorasyon uzmanlarının, koruma kurulu yetkililerinin, iç mimarların ve diğerlerinin, kent kültürü çalışan bilim insanlarının ‘indirgemeci tavırlarına’ son 20 yıl içinde birebir tanıklık ettim en azından. Şöyle indirgemeci tavırlar: Koruma Kurulu’ndakileri az önce aktardım ama bir bilgi üretiminin önünde zihinsel olarak çerçeveler sunmak ve o çerçeveleri meşrulaştırmak için, kendince, kendi alanı içinde meşrulaştırmak için kullanmak... İki örnek vereceğim. Sadece mimarlık tarihçileri değil plancıları da ilgilendiriyor. Mimar tasarımcıları ilgilendiriyor. Kenti yöneten kişileri, kadroları ilgilendiriyor bu konu.

Bizim inceleme alanımızda hiçbir zaman apartman var olamadı. Apartman dediğimiz nesne hep dışlandı. Kötü gözle bakıldı. Oysa isimsiz (anonim) bildiğimiz, ‘laz kalfa’ elinden çıktığına tanık olduğumuz, niteliklerinin çok düşük olduğunu bildiğimiz apartman aslında bizi söylemsel olarak hapsedip kendi yolunu kuran, kendi üretimini gerçekleştiren ve onun için bu kadar, bugün olduğu kadar egemen olan bir nesne. Devlet TOKİ eliyle apartmanın egemenliğini kırma-ya başlayınca kadar 60-70 yıl mutlak egemen oldu. Şu anlamda söylüyorum: Biz apartmanın arkasındaki mekanizmaları merak etmedik yakın zamana kadar. Çok Türkiye’ye özgü bir olgu... Dünyada en fazla bir versiyonu yani örneği, karşı yakada var: Yunanistan’da da apartman var. Ama bizim buradakinden farklı apartman... Ama başka bir kültürde apartman dediğimiz şey yok. Öyle bir apartmandan söz ediyorum, ‘apartman bloğu şeması’ndan ve apartmanın söylemselliğinden... Apartman tanımında da anlaşmamız gerekiyor. Yani bu belki başka bir konuşmanın konusu olabilecek bir konu. Şimdilik şunu kastediyorum: Yani kendi bağımsız parselinde oturan, önden 5 metre ve yanlardan 3 metre çekmeleri

olan, kütle derinliği en fazla 21 metre olan, katsayısı da özgününde 3 kat iken, çekme katlarla birlikte günümüzde 5 kata gelmiş olan, ortaya çıkış itkisi konut olarak kullanım olan bir ‘mimari nesne’den söz ediyorum apartman olarak. Kat mülkiyetini ve parçaları kullananlar arasında içerdeki bölüşüm ve kullanım kurallarını meşrulaştırıp yasallaştıran Kat Mülkiyeti Yasası 1966’da üretilmişti. Biz örneğin bu ilgisizlik nedeniyle hem apartmanların iyileştirilmesine, tekil örnekler dışında, müdahil olamadık; hem de bu hızla giderse eğer, hani kentsel dönüşüm, eski olanların gözden çıkarılması gibi bir hızla beliren yeni zihin haritaları içinde yakında kentlerimizde apartmanımız kalmayabilir.

Aynı şeyi gecekondular için de söylemek isterim. Gecekondular konusunda da çok fazla toplumsal araştırmalar yaptık hakikaten. İşte marjinal sektör aktörlerinin barındığı yerler, gecekondular, gayrimeşru üretilmiş çevreler, dönüşüm projeleri, derken derken..İlk araştırma yanlış kalmadıysa aklımda, İbrahim Yasa’nın 1952 tarihli *Ankara Gecekonduları* başlıklı kitabı olmalı. Aslında oldukça erken bir çalışma, ama mimari açıdan değil, orada yaşayanları sosyoloji, kent sosyolojisi açısından anlamaya yönelik. yani gecekondudaki yaşam ne, orada nasıl bir hane halkı var, kültür düzeyi nedir, eğitim düzeyi nedir, gelir grubu nedir, kentle nasıl entegre oluyorlar bu kişiler, gibi çalışmalardı bunlar yıllarca. Ve en sonunda 1970’lerin ortalarına doğru İlhan Tekeli hocamız şöyle karşıt bir görüş ortaya attı biliyorsunuz. Aslında ‘gecekondular iyi bir şeydir’; dediği mealen buydu. ‘Gecekondular bizim barınma sorunumuzu çözdü’; üstelik de toplum olarak ödediysek bile devlet olarak çok az şey ödedik, konut sorununun çözümü için. Ya da, gecekondular dediğimiz nesne, gerçek barınmaya yatkın olan sağlıklı yapı ve çevrelerin oluşumunu-inşaatını 30-40 yıl erteledi. Çok çektik, evet ama o dönemlerde, hâlâ daha (aslında literatürde rastlıyorum, İmar ve İskân Bakanlığı 1957’de kurulmuştu, biliyorsunuz) İmar ve İskân Bakanlığı yayınlarında ve o zihniyetin söylemsel oluşumunun ‘çalıştığı’ ögelerde, boyutlarda ve bileşenlerde şöyle bir şey var: Yani

gecekondur hâlâ imar-dışı üretilmiş, gayrimeşru ve yıkılması gereken bir nesne. Kuralsız olarak yapılan, içinde barınanın deprem ya da benzeri afetlerde sağ kalamayacağı yapı olarak tanımlanan, sağlıksız olarak tescilli bir tekil yapı ve bu yapılardan oluşan stoğun adı... Hatta yıllar içinde öyle bir mertebeye yükseldi ki 'gecekondur' sözcüğü, herhangi imarlı ve kurallı üretilmiş bölgedeki biraz bakımsız evler için de kullanılmaya başlandı. 'Gecekondur gibi ev'. Çünkü öbürleri 'apartman' oldu ya. Tescillendi... Yani bir bağ evi de biraz nitelikli gecekonduydu yakın yıllara kadar. Belki 15 yıl öncesine kadar. Bizi bu tür kendi bakışımız, kendi ürettiğimiz kültürel kodlar teslim aldı adeta. Planlama hocamız Baykan Günay, *Özcan Altan'a Armağan* kitabında bir yazı yazmıştı. İlk kez orada şu ifadeyi kullandı "bir gecekondur müzemiz olması gerekiyor." Gerekçe şu: Gecekondur kalmayacak yakında... Ben 1973 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde 1. sınıf 1. dönem öğrencisiyken Suha Özkan ve diğer hocalarımız bizi komşu gecekondur mahallelerine götürüp ölçüm yaptırdılar. Yani tek tek, hatta o zaman büyük çoğunluğu ODTÜ'de çalışan kişilerin evleriydi bunlar. Belki de o amatörce yapılmış olan çizimler geleceğe kalan tek tescilli, kurallı plan ve kesitleri oluşturacaklar, önümüzdeki yıllarda.

Ama 'gecekondur' bizim bakma biçimimizin ürünü olarak dışlanmış olan bir konut mimarlığı ürünü. Ve ciddi bir konut mimarlığı ürünü, yani seksenlere gendiğinde 250.000 civarında konut var, gecekondur var Ankara'da. Yani yaklaşık bir, bir milyon nüfusu barındıran bir stok ki, o dönemin Ankara'sının üçte biri. Müt-hiş bir şey... Tabii, bunun üzerine kapsamlı düşünmemiş ve araştırmamış olmamız, 'apartman' ve 'gecekondur' gibi kategorileri konut araştırmaları programımızın dışında tutmamız da aynı derecede müthiş ve cahilane...

Epey vaktinizi aldım. Ama buradan belki, hem kapsamlı bakıştan hem de bir mimarlık kültürü nesnesi olarak konuta bakış üzerinden bir çerçeve kurduğumuzda, çerçeveyi öylesine geliştirdiğimizde, 'yer' kavramını da dahil etmek gerekiyor

buna. Çünkü yerin belli noktalara tutunması gerekir, az önce Nuray Bayraktar'ın gösterdiği Dışkapı bölgesindeki konutlar, aslında verdiğim örnekteki gibidir tıpkı. 1919 yılıyla 1924 yılı arasında beş yıl, her parselde farklı bir üslup, geçerli bir üslup, dönemin ünlü mimarlarınca yapılmıştır. Yani bu bilgi hafızamız, bizde şu ana kadar çalışılmış ve kayda geçmiş olmadığı için, elimizden çıkmak üzere Dışkapı bölgesi de. Şehrin çeperi orasıdır çünkü. Hükümetin hemen arkası, arkada sanırım İncesu Deresi var, İncesu Deresi'nde biter. Ondan sonrası Ziraat Fakültesi, Veteriner Fakültesi falan, şehir dışıdır. İlk kooperatifler oralarda başlar. 'Yer' kavramına da eğilmemiz gerekiyor. Bir de Batıda çok erken literatürde var; 'yerin mitolojisi' kavramı; buna da eğilmemiz gerekiyor. Yani oradaki yaşanmışlıkların bütünü... Bunlara hala sözlü tarih yoluyla ulaşılabilir kuşkusuz, ama yerin daha sağlam olarak ayakta durmasını sağlayan bilgi ve ölçümler elde edilebilir. Diyelim ki bir Bahçelievler Mebusevleri'nde Nihat Erim'in oturduğunu bilmek, yine Bahçelievler'deki Kasım Gülek Evi'nin ayakta kalarak iktidarını, sözünü geçerli kıldığını bilmek gibi. Ya da burada Keçiören'de, erimekte olan bu bölümde, yine erken Cumhuriyet döneminde kent dışı olmakla birlikte eski bağ evlerinin onarılıp altına girilmesiyle ilk kent dışı zengin evlerinin oluştuğunu hatırlamak... Ve bu nitelikleriyle bölgenin oldukça prestijli olduğunu hatırlamak... Bunu 'yerin aslında coğrafi bir bilgi aktardığını da' bilerek hatırlamak... Bugün sabah buraya gelirken şunu hissederek hatırladım ben de; buradaki 43 yıllık deneyimim içinde çok çok önemli bir günlük parçamdı benim, ODTÜ civarında -5 derece olan hava sıcaklığı, burada +1'e yükselir. Her zaman bu ısı performans farkı vardır, şehrin çanaklık durumu nedeniyle ve bugün, prestiji bir alt kategoride olsa bile Keçiören ve Aydınlıkevler bölgesi bizim eski yöresel konut mimarlığının geliştirip sürdürülebilirlikle ilişki içinde kullandığı, bugün de hatırladığımız bir erdeme sahip. Daha kolay ısınan sırtlar buraları. Çok çok basit... Kışın sabahları kalktığınızda, Ankara'nın başka mahallerine göre, arabanızın önünde kar bulamadığınız bir bölge. Şimdi bütün bunları araştırma konusu yaptığımızda, tabii folklorik bir

TARTIŞMA

I. OTURUM

Yönetici

Doç.Dr. Elvan Altan Ergut, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

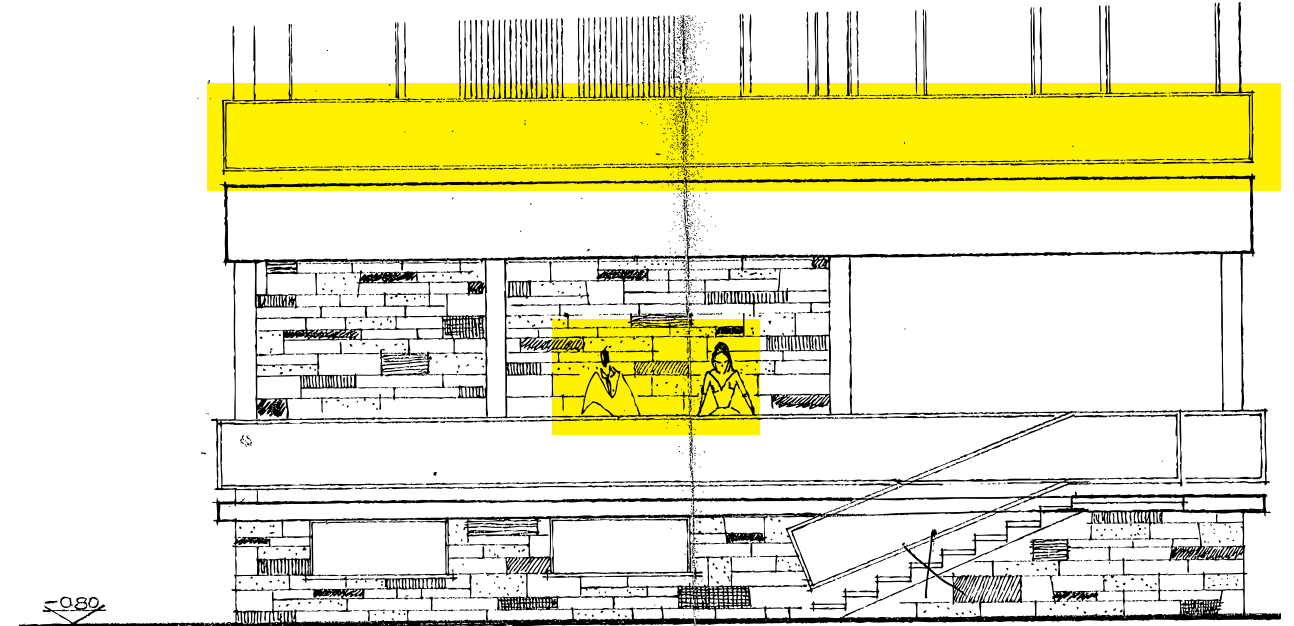
Katılımcılar

Doç. Dr. Esin Boyacıoğlu, Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Neşe Gurallar, Gazi Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Meltem Gürel, Bilkent Üniversitesi

Dr. Serpil Özaloğlu, Bilkent Üniversitesi

Cinnah Caddesi No: 94
Arka Cephe

kültür parçası da var bunun ama çıkış yaptığımız noktada şunu unutmamamız gerekiyor herhalde: Örneğin yöresel mimarlık kategorisinde gördüğümüz ve adeta son yıllarda parlatılmaya çalışılan, iyileştirme ya da sağlıklılaştırma kisvesi altında parlatılmaya çalışılan nesneler, işte onlara karşı da ayrımcı davranıyoruz. Yani bir sokağa gittiğimizde, 'bu yöresel mimarlık ürünü, öbürü değil', deyiveriyoruz. Yani 'öbürü yıkılabilir'. Yani 'öbürünün ön cephesi bir şey istemiyor', 'onarım istemiyor', gibi davranıyoruz. Ya da bu kategorileri yöre bağımlı kategoriler bunlar kuşkusuz ama, diyelim ki İnebolu'nun esas kendi İnebolu konutlarından oluştuğunu unuttu veriyoruz. Anlatabiliyor muyum? Yani bir kitap yayınlanıyor 'İnebolu Konutları' diye. Ve o kitap bizi, kendi başına, mutlu ediyor. Biz orayı da Ankaralılaştırabiliyoruz, İstanbullaştırabiliyoruz. Yani oraya da, 'apartmanı' sokabiliyoruz. Ve bunu tepeden turnağa imar yönetiminden, belediye başkanından, akademik planlama ve mimarlık bölümlerinden, uzman görüşlerinden geçirerek yapıyoruz, halk olarak. Süreci kurgulayan ve bu hale getiren biziz aslında. Onun için de şu anda içinde olduğumuz ve bana konuşma şansı verdiğiniz bu toplantı ve bunun arkasındaki araştırma yaklaşımı çok çok önemli. Daha ayrıntılı başka söyleyeceklerim de var ama arzu ederseniz burada bitireyim.

EAE: Ben de hepinize hoş geldiniz diyerek başlıyorum ve bu etkinliği mümkün kılan VEKAM’a, projeyi gerçekleştiren başta Nuray hoca olmak üzere tüm ekibe teşekkür ediyorum, bu projeyi gerçekleştirdikleri için ve tabii ki bu günü düzenleyip bizi çağırdıkları, konuyu birlikte düşünme fırsatı tanıdıkları için. Nuray hocayla bu tartışma platformunun nasıl kurgulanabileceğini konuştuk. Proje ekibinin önerisi üzerine bazı sorularla şekillenecek bugünkü tartışmamız. İlk oturumun kendine özgü bir tartışma sorusu olacak; ikinci oturumda da başka bir soru çerçevesinde tartışma yapacağız... İlk oturumumuzun sorusu: “Neye sivil diyoruz ya da neye sivil mimarlık diyoruz?”. İkinci oturumda ise mimarlık tarih yazımında sivil mimarlığı ele almaya çalışacağız. Dolayısıyla oturuma katılan arkadaşlarımızdan öncelikle neye sivil mimarlık diyoruz sorusu üzerine yorumlarını, tartışmaya açmak istedikleri konuları teker teker dinleyerek başlamayı öneriyorum. Bu ilk turda aslında çok uzun ve formel sunuşlar olması beklenmiyor; daha çok görüş paylaşma şeklinde bir oturum olacak. Dolayısıyla, bu görüşlerin paylaşılmasının ardından birbirimizin görüşlerine katkıda bulunabileceğimizi, dinleyicilerle de paylaşabileceğimizi, dinleyicilerin de tartışmaya katılabileceğini umuyorum. Serpil hocayla başlayabiliriz. Serpil Özaloğlu Bilkent Üniversitesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü’nde çalışıyor. Buyurun.

SÖ: Neye sivil mimarlık diyoruz diye sorunca kelimenin kökenine bakmak iyi olur diye düşündüm çünkü sorunun devamındaki açıklamadan aşağı yukarı şöyle bir anlam çıkıyordu: Resmi olmayan mimarlık stoğu, yani memura ya da askere ait olmayan bina stoğu. Açıklama, Florya Köşkü ne kadar sivildir, Saraçoğlu Mahallesi ne kadar sivildir diye başlıyordu. Sivil kelimesinin kökeni Latince “civitas”. “Civitas” kentte yaşama sanatı anlamına geliyor. Bunun Arapçada da karşılığı var. “Civitas”tan “civilization” sözcüğünün türetilmesi gibi Arapçada da medine şehir anlamına geliyor, medeniyet sözcüğü “medine”den türetilmiş. Şehir,

kent kültürü aynı kelimedenden türetilmiş. Ayrıca bu kelime sadece mimarlıkta değil, inşaat mühendisliğinde de geçiyor. “Civil Engineer”, Türkçede inşaat mühendisi deyince anladığımızdan çok daha geniş bir tanıma sahiptir. Dolayısıyla sivil mimarının tanımı biraz önce Sayın Cengizkan’ın yaptığı konuşmada olduğu gibi geniş bir şemsiyeyi kapsıyor. Eğer sivil mimari sadece kentle ilgili bir şey değilse ve kırsal kültürü de kapsıyorsa, o zaman bir tür örüntüden söz edebiliriz; yani şehri oluşturanların içerisinde başka bir takım değerler var ama asıl örüntüyü oluşturan şey konut stoğu. Belki tanıma bu çerçevede yaklaşılabılır diye düşündüm. Dolayısıyla hem konut mimarisinin maddi değerini yani mimari değerini (bunun içinde yapı(m) kültürü de var elbette), hem de kullanıcılarının kültürel değerlerini kapsayan bir tanımlı oluyor sivil mimarının...

EAE: Serpil hocaya çok teşekkür ediyorum. Aslında Nuray hocanın hazırlamış olduğu kısa metni okuyarak başlamanı gerekiyordu. Serpil hoca hatırlattı ilk kısmını, daha fazla gecikmeden onu hızla okuyayım:

Ana akım tarih yazımı içinde yer alan sivil mimarlık örnekleri, örneğin Saraçoğlu Mahallesi ya da Florya Köşkü, ne kadar sivildir? Ece Ayhan, *Eski Adıyladır* adlı kitabında ‘Sivil’ adlı şiirinde denize sivil girmekten bahseder ve sivil kelimesini çıplaklıkla eşleştirir. Benzer bir durum Ayhan’ın *Altın Çağ* adlı kitabında da karşımıza çıkar: ‘Aklınca bizi yıldırarak denize sivil girmekten vazgeçirecek polis memuru bir gün bizim giysilerimizi kapmış ve Dolmabahçe Saat Kulesi’ne kadar götürmüştü.’ Ayhan, metninde bu kez çıplaklıkla eş korumasızlığa da vurgu yapar. Ece Ayhan’ın metinlerinden ve bu metinlerde sivil kelimesinin konumlandırılmasından yola çıkarak, tarih yazımı içinde sivil mimarının çıplaklığından, korumasızlığından söz edilebilir mi? Sivil mimarlık istisnai durumlar dışında tarihin iktidarının dışında kalır. Egemen anlatı çoğunlukla kamu yapıları ve mekânı üzerinden dillendirilir. Ancak kimi olağanüstü hallerde sivil olanı egemen anlatı içine alır; onu bir anlamda giydirerek çıplaklığına ve korumasızlığına son verir. Peki, ana akım tarih yazımının dışında kalanlar?

diye sormuş ve sivil mimarlık üzerine, sivil mimarlığın tanımını üzerine düşünmemizi öngörmüştü proje ekibi. Serpil’e teşekkür ediyorum. Neşe hocam, sizinle devam edebiliriz. Neşe Gurallar Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nde çalışıyor. Buyurun.

NG: Ben de teşekkür ediyorum bu tartışma ortamına nazik davetinizden ötürü. Şimdi, Nuray Bayraktar’ın sunuşunda, sivil terimini kamu terimine zıt bir anlamda, “devlet” anlamında kullandığı dikkatimi çekti. Oysa sivil terimi “kamu” terimine zıt bir anlam oluşturmaz. Burada, kamu terimi üzerine düşünmek lazım. “Kamu”, her durumunda devlet anlamında kullanılmamalı. Bu terimin devlet anlamına gelişi ile ilgili kayda değer araştırmalar yapılmadı sanırım. “Kamu” terimi, benim kanaatimce, 1980’lerden sonra “devlet” anlamında kullanılır oldu. Şöyle ki kamu kelimesi, kökeni itibarı ile öz Türkçe bir kelime. Yunus Emre, bir şiirinde “biz kimseye kin tutmayız, kamu âlem birdir bize” der. Yani “kamu”yu tüm, bütün, herkes anlamında kullanır. Kamu terimi bugün sosyal bilimlerde, “kamusal alan” ile ilişkili olarak “public sphere”, aslında az önce Serpil hocanın sözünü ettiği, “civil society” ile ilişkili kullanılıyor. Özellikle kent hayatından, kentleşmeden söz ettiğimiz zaman public sphere/kamusal alan kelimeleri hiç de devleti anlatmaz. Oysa Türkiye’de 1980’lerden sonra sözgelimi “Kamu İktisadi Teşebbüsleri” derken -ki burada da aslında kamu yine bir ortaklığı tarif etmekte-KİT’ler ile, hepimize ait olandan çok, “devlet”i algılar olduğumuzu düşünüyoruz. Bu tabii zihnimizdeki “devlet” tahayyülü ile ilişkili bir algı sapması. Uğur Tanyeli de aynı soruna işaret eder ve “kamu”nun, “devlet” anlamında kullanılmamasından rahatsızlık duyar. Kayseri’de yine böyle bir panelde tartışmıştık kendisi ile. Farklılaştığımız nokta, o, kamu kelimesinin Osmanlı’dan itibaren “devlet” anlamında kurgulandığını düşünüyor ve bunu Osmanlıca-İngilizce sözlüklere dayanarak açıklıyor. Oysa ben, kamu kelimesinin, (mesela CHP’nin parti kurultay

notlarına baktığım zaman) 1930’larda ve 1940’larda devlet anlamında kullanıldığını görmüyorum. CHP dokümanlarında, öz Türkçeleştirme çabalarına paralel olarak, kamu kelimesi, umumî kelimesine karşılık öneriliyor ve mesela “kamunun hayatı ve genliği” derken hiç de devletten söz edilmiyor. Osman Nuri Ergin’in Mecelle-i Umur-i Belediye’sinde olduğu gibi “âmm” kökünden gelen “umum” kelimesi ortaklık tarif ediyor ve “kamu” kelimesine bir karşılık olarak önerilmiş görülüyor ve devlet ile karıştırılmıyor. 1940’larda Zeki Sayar’ın *Arkitekt* dergilerindeki makalelerine bakın. Devlet terimi kamunun yerine geçerek kullanılmaz. Aslında kamu terimini pek de kullanmaz. Kamu ve devlet elbette ilişkilidir. Bunun en güzel ifadesini Habermas yapar ve devleti “kamu erki” olarak tanımlar. Dolayısıyla, sivil kelimesini de, kamunun karşıtı değil kamusal alanla ilişkili olarak kullanmak gerekir kanaatindeyim. Sivili, özel olarak tanımlıyorsak, özel üzerinde de biraz düşünmek gerekir. Kamusal ve özeli birbiri ile taban tabana zıt iki kavram gibi görmemek gerekir. Bu iki kavram birbirini tarif ettiği, tanımladığı, ayırttığı kadar, biri diğerini içeren ve birbirine geçebilen kavramlar. Mesela Sencer Ayata, bir makalesinde, orta sınıf ailelerde salon kullanımını araştırır. Ev dediğimiz, aslında bir özel mekândır ama salon kullanımını konu aldığım zaman, bir kamusal halinden söz etmeye başlayabilirim, kişinin bireysel özel mahreminden uzaklaşan bir ortaklık o özel alanın içinde, salonda, cereyan eder. Bu tıpkı Hannah Arendt’in, “Mahrem olan kamusal alana çıkıncaya kadar belirsiz ve muğlaktır, mahremin şekillenmesi için onu şekillendirecek kamusal alana ihtiyaç vardır,” deyişi gibi. Yani, bu kavramlar birbirinin karşıtı olmaktan çok birbirini içerir, gerektirir. Bu araştırmanın konusu olabilecek otel ya da sinema örneklerini gösterdiniz, ama araştırmanın asıl nesnesi konut dediniz. Evet, eskiden böyle bir ayrım yapıldı. Örneğin Leyla Baydar, derslerinde sivil ve kamu ayrımı yapar, sivil mimarlık örnekleri olarak konutu işlerdi. Ama siz, sivili geniş anlamda kullanınca sinema ya da otelleri de kapsar oluyorsunuz. Diğer taraftan, kamu derken de devleti kastediyorsunuz. Oysa, böyle bir ayrım yerine, bu araş-

tırmanın başlığının “sivil”den çok, “konut” üzerinden tanımlanmasının yeterli olduğunu düşünüyorum.

EAE: Teşekkür ediyorum. Bazı kavramları açmaya başladık. Bilkent Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nden Meltem Gürel ile devam edelim.

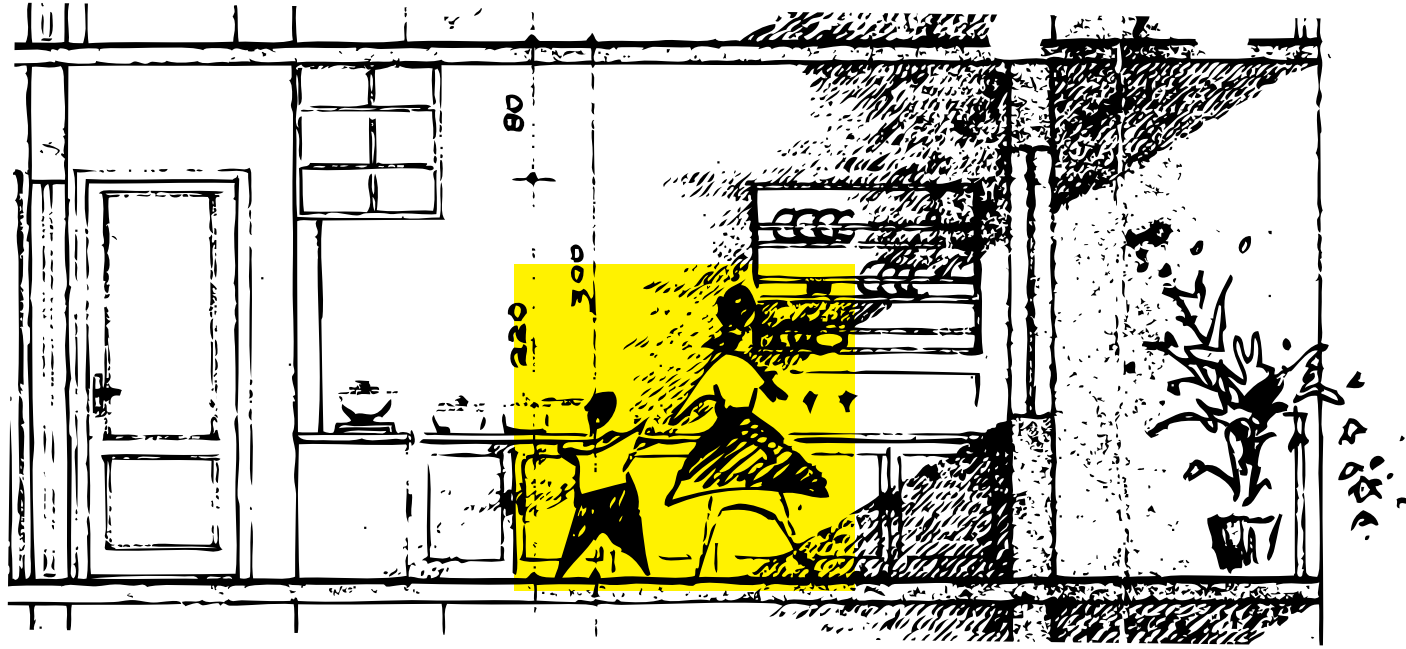
MG: Ben öncelikle nazik davetiniz için teşekkür etmek istiyorum. Burada tartışılan sivil mimarlık nedir konusu, Serpil hocayla benim biraz kafamızı kurcaladı; dün Bilkent’te de üzerinde konuştuk. Toplumun, insanların gündelik hayatını etkileyen yapı stoğunun hepsine, belki, sivil mimarlık kapsamında bakmak mümkün; bunlara sivil mimarlık demek mümkün. Bu yapı stoğunun içinde de konut, günlük hayatımızı geçirdiğimiz mekân olarak büyük bir yer tutmakta kuşkusuz. Sivil mimarlık, Ankara ve Cumhuriyet dönemi bağlamında, bence düşünülmesi gereken en önemli konulardan biri, birçok bina tipinin ilklerinin bu şehirde hayat bulması. Tabii bunun en önemli nedeni Ankara’nın Cumhuriyetin başkenti olması. Cumhuriyet yönetimi ile değişen, yaşam tarzının – yani sivil yapının – ilk burada kendini göstermesi ve örneklemesi. Bu bağlamda, birçok yapıdan bahsedilebilir pek tabii. Örnek olarak, modern ve batılı bir otel olarak inşaa edilen Ankara Palas’ı veya daha sonraki yıllarda yapılan büyük alışveriş mağazalarını verebiliriz. Fakat bizim konumuz konut olduğuna göre, burada konuta odaklanmakta yarar var. 1930’ların, 40’ların, 50’lerin, 60’ların hatta 70’lerin evleri ve apartmanlarında gözlemlediğim plan şemaları ve bu plan şemalarının ne anlama geldiği, sivil mimari kapsamında önemli; çünkü bu plan şemaları gerçekte toplumun değişimini ve dönüşümünü sergilemekte. Plan şemalarının değişmesi, aile içi yaşamın dönüşümünü yansıtmakta. Örneğin, kadın ve erkeğin mekân kullanımındaki değişikliklerde haremin evde kadının çalışma odasına ya da bir aile oda-

sına dönüşmesini; kabul salonunun misafir salonuna dönüşmesini; salonun kadın ve erkeğin misafirlerini beraber ağırladıkları yer olarak kurgulandığını erken Cumhuriyet evlerinde ve apartmanlarında gözlemlemek mümkün. Gözlemlenebilecek bir başka dönüşüm, çok işlevli odaların – yani her şeyin beraber yapıldığı odaların – yemek odası veya yatak odası gibi tek işlevli mekânlar haline gelmesi. Bunlar Cumhuriyet öncesinde pek söz konusu değil. Plan şemalarındaki ve gündelik hayat pratiklerindeki bu değişiklikler bize toplumun nasıl dönüştürüldüğünü, Batılı yaşam tarzlarının nasıl desteklendiğini yansıtmakta. Ben konut mimarlığı bağlamında, sivil hayat üzerindeki bu etkileri ve dönüşümleri önemsiyorum. Bu bağlamda, konut mimarisinin toplumun aynası olduğunu düşünüyorum. Toplumu en iyi okuduğumuz yerin konut olduğu konusunda Ali hocama da katılıyorum. Ayrıca, konut mimarisinin tarih yazımında merceği anıtsaldan olağan olana, gündelik olana kaydıran önemli bir bakış açısı sağladığını düşünüyorum. Yani, sadece bir sanat tarihi objesi ya da sadece stille, formla çalıştığımız bir obje değil de, toplumu çözümlediğimiz bir sosyal obje olarak zengin bir kaynak sunması açısından konut mimarisini çok önemsiyorum ve hakikaten de kayıt altına alınması gereken bir grup olarak görüyorum. Burada herhalde noktalayabilirim.

EAE: Teşekkür ediyorum. Bazı yeni kavramlar çıkıyor, gündelik hayat gibi. Herhalde Serpil hoca da bir şeyler ekleyecektir sonra bu tartışmaya. Gazi Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nden Esin Boyacıoğlu’nu dinliyoruz şimdi.

EB: Merhabalar, Ben de herkese hoş geldiniz diyorum ve beni davet ettikleri için VEKAM’a ve özellikle Nuray Bayraktar’a teşekkür ediyorum. Proje çok önemli bir proje, çok kapsamlı bir proje. Bu açıdan da destek verebilirsek ne keyifli bizlere. Ben, sivil kavramı konusunda benden önceki konuşmacılara katılıyorum. Si-

vil kavramı, tarihte genel olarak, askeri olanın dışında kalan alanları işaretliyor. Bazı tanımlara göre dini yapılar ve askeri yapılar haricindeki tüm yapı stokunu tarifliyor. Bazılarında ise devlet yapıları dışında kalan ve genelde konut alanını kapsayan bir alan için kullanılıyor. O zaman sivil kavramının tanımı, kapsamı gibi muğlak bir tartışma alanı açmak yerine, doğrudan projenin açılımında da ortaya konulduğu gibi, konut stokunun belgelenmesi olarak yola çıkılması en doğru yol gibi gözüküyor bana. Tartışmanın hangi konut örneklerinin sivil kavramı şemsiyesi altında girmesi ya da girmemesi üzerinden başlatılması bazı konut örneklerinin mesela devlet tarafından yapılan konut örneklerinin konu dışı kalmasını gerektiriyor ki bu da bence bir arşiv oluşturmak niyetini sürdürüyorsak, o zaman bu konunun eksik kalmasına neden oluyor; böyle bir tehlikeyi barındırabiliyor. Bu tartışma yerine konut yapılarının hangi kategorilerde ve nasıl tasnifleneceği konusu açılırsa daha verimli bir sonuca ulaşılabilir diye düşünüyorum. Bu projenin kapsamının önemsenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu da Ankara’yı konut üzerinden incelemek veya tarihini yazmak isteyen araştırmacılara eksiksiz bir arşiv oluşturmak ve bunun hazırlığını yapmak demek, ki hazırlıklar zaten bitmiş, çalışmalar başlamış ve yolunda gidiyor gibi gözüküyor. Bence Ankara’nın konut geçmişini belgelemek için hedeflenen alan tüm konut stokudur ki bunu Ali Cengizkan “belli meşruiyet alanlarının oluşturulmaması” gereği konusuna dikkat çekerek vurguladı. Burada asıl bu gibi ayrıntıların tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Görsel belgelerin toplanmasının yanı sıra sözel görüşmeler hedefleniyorsa, ki insanları mekânlar üzerinden konuşturmak çok kolay bir iş değil; bunun yöntemleri aranmalıdır diye düşünüyorum... Konut araştırmasında dokunun önemi çok fazla. Çünkü Ali Cengizkan’ın ve diğer konuşmacıların da değindiği gibi kenti oluşturan yapı stoğu, asıl bu dokunun kendisi. Dokunun saptanıp onun içinde öne çıkanların da belki arşiv nesnesi haline gelmesi önemlidir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim, söyleyeceklerim şimdilik bu kadar.

Güvenlik Caddesi No: 84
A-A Kesiti/Detay

EAE: Teşekkürler Esin hocam. Şimdi tüm katılımcıların eklemek istedikleri varsa dinleyelim istiyorum.

SÖ: Araştırmanın ana aksı konut olduğu için tartışmanın sivil mimariden konut mimarisine kaymasının daha doğru olduğunu düşünüyorum. Sivil mimari bizim tartışmamızın içerisinde mutlaka olacak Neşe hocanın belirttiği gibi. Kamusal olanla özel olan, birbirini tamamlayan şeyler, birbirlerini tanımlayarak ortaya çıkıyorlar zaten. Ağırlığı sivil mimariden konut mimarisine çekmenin kavramsal açıdan daha doğru olduğunu düşünüyorum.

NG: Biz modern dönem konutlarını koruma altına almak amacıyla bu araştırmayı yapıyorsak eğer karşımıza çıkabilecek problemleri geleneksel konutlar üzerinden de gözlemleyebiliriz. Geçmişteki deneyimler, korumanın, yapıları korumamaya yönlendirdiğini de gösteriyor. Yani, bir yapıyı koruma altına almak onu yıkmak için hazırlığa vesile olabiliyor. Ama koruma meselesine gelmeden önce, mimarlık tarih yazımında konut tartışılmalı... Yani konutta koruma problemi olarak bakıyorsak eğer biz konuya, şu anda modern konutların korunmasından söz diyoruz. Koruma kavramı şimdiye kadar sivil mimariyi ya da konutu hiç ko-

ruma altına almadı diye bir şey söylemiyoruz, söyleyemeyiz. Çünkü geleneksel konutlar için, Beypazarı evleri vb, koruma mekanizması işletildi, binalar tescillendi. Biz modern dönem konutlarını koruma altına almak amacıyla bu araştırmayı yapıyorsak eğer karşımıza çıkabilecek problemleri geleneksel konutlar üzerinden de gözlemleyerek söyleyebiliriz. Modern konutun korunması, tescillenmesi, koruma altına alınması için önümüzdeki deneyimler, korumanın bugün yapıları korumamaya yönlendirdiğini gösteriyor. Mesela İstanbul'da yalılar yandı. Bir süre sonra yakmak çok göze battığı için, çok dikkat çektiği için kiremitleri söküp binanın tepeden suyu eme eme, yavaş yavaş çökmesini keşfetti konut sahipleri. Bina nasıl çökertilir?. Kiremitlerini soyarsın, yağmuru yer – yer kendiliğinden çöker. Hani dolayısıyla bir şeyi koruma altına almak onu yıkmak için hazırlanmaya vesile olabiliyor. Yani koruma perspektifinde bunları da göz önüne almamız lazım. Ama koruma meselesine gelmeden önce hani mimarlık tarih yazımında konut neden az konusunu da belki bir sonraki oturumda konuşabiliriz.....

EAE: Koruma konusunu bir sonraki çalıştayda konuşacağız.

MG: Ben de bir şeyler ekleyebilirim. Galiba sivil mimarlık konusu – biraz da tabii İngilizceden tercüme etmeye çalışarak – kafa karıştırıyor. Ama, hâlâ daha üst başlık olarak geçerli diye düşünüyorum. Burada ana başlık konut ve onu da bize gelen yazıları okuduğumuzda zaten çok net anladık hepimiz. Konutlar nasıl korunmalı sorusu önemli bir soru. Tek başına konutu korumak ne işimize yarıyor? Ne kadar önemli? Ben yine Ali hocanın parmak bastığı bir noktanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Konutları bağlamları ile beraber, çevreleri ile beraber, hatta onun ötesinde maddi kültürleri ile beraber korumak anlamlı. Tabii bunu yapmak çok zor bir iş, ama galiba korumacılıkta da önemli olan bu. Konutu ait

olduğu ortamın parçası olarak belgelemek, ait olduğu zaman, o zamanın mimari kültürü ile beraber değerlendirmek gerekli. Ayrıca, her ne kadar daha zor olsa da, konutların iç mekânlarını da belgelemeye çaba göstermeli. Konutları daha çok dış mekân fotoğrafları ile belgeliyoruz. Ulaşması zor da olsa biraz içe de odaklanmakta fayda var. Konutların plan şemaları ve maddi kültürleri ile bize anlatacak çok şeyleri var. Her şeyi koruyabilmemize imkan yok mutlaka, ama en azından belge altına alınmasının doğru değerlendirme bakımından büyük bir kazanım olduğunu düşünüyorum.

EB: Aslında korumadan da öte galiba projenin asıl amaçladığı belgelemek; yani önce belge altına almak ondan sonra belki koruma üzerine odaklanmak. Neşe'nin işaret ettiği tehlike şu anda yakın gözükmüyor olabilir ama yine de belgelemek çok önemli ve konutu Ali Cengizkan'ın söylediği gibi arka planıyla belgelemek gerekli. Yani konutu tekil nesne olarak değil de, bağlamıyla birlikte belgelemek bence de çok önemli...

EAE: Evet. Belgelemek deyince belki araya girebilirim. Yani yapıyı, konut yapılarını bilmek herhalde buradaki konu. Ne kadarını biliyoruz? Hangilerini biliyoruz? sorularını sorarak başlayınca bu projede, işte sivil, kamu ya da devlet yapısı olma hali ortaya çıkıyor. Çünkü ilk girişte yer alan “Saraçoğlu ya da Florya köşkü sivil mimarlık örneği midir?” sorusu bazı konut yapılarını çok iyi biliyoruz ama bazılarını bilmiyoruz konusunu içermekte. Bazıları çok iyi belgelenmiş. Bazıları belgelenmemiş. O zaman ne fark var bildiğimiz ve bilmediğimiz yapılar arasında diye sorduğunuz zaman ilk akla gelen, devletin yaptıklarını biliyoruz. O zaman, Ali hocanın da vurguladığı mimarlık kültürüne, barınma kültürüne bağlarsak yani işte devletin sunduğu barınma kültürünü biliyoruz ya da onun bilin-

mesi doğru sayılıyor, doğal görülüyor ama onun dışındakileri çok da önemseyebiliyoruz gibi bir gerçek durum ortaya çıkıyor. Bu yüzden bu kavram sorgulamaları ile başlamak gerekti. Burada tabi devletin sunduğu yapı stokunun ötesinde aslında konut yapı stokunu belki bu gündelik hayat kavramını konut kültürü ile bağdaştırarak biraz daha açmak mümkün olabilir mi diye sormak istiyorum...Serpil hocanın çalıştığı bir alan olduğu için söylemek istediği bir şey var mıdır acaba?

SÖ: Gündelik hayata ilişkin, daha doğrusu biraz önce Meltem hocanın yaptığı konuşmada belirttiği plan şemalarından yola çıkarak nasıl bir hayatın yaşandığına ilişkin bir fikrimiz olabilir mi, olabilir. Yani 1935-50 arası gazeteleri taramıştım araştırmam sırasında. Konut şemaları yayınlanıyordu mesela sürekli. Bunların hepsi sadece devletin yaptığı yapılar için değildi, yapmayı düşündüğü resmi yapılar için değildi. Bildiğimiz sivil, herkesin yaşayabileceği konutlardı, özellikle o sıralarda önce Ulus'ta sonra Cebeci'de yapılabilen konutların planları, yani yurtiçi örnekler ve yurtdışından da örnekler vardı. Almanya'dan örnekler vardı. Başka Avrupa ülkelerinden örnekler vardı. Böylece hem bir yaşam biçimine ilişkin değişim, dönüşüm öneriliyordu -ama bunu tepeden inme bir şekilde yapmak yerine anladığım kadarıyla benimsetmek amaçlanıyordu – ve o yüzden günlük gazetelerde onlara geniş yer veriliyordu... Diğer taraftan da hakikaten konut söz konusu olduğunda, gündelik yaşam söz konusu olduğunda bu maddi kültürü oluşturan şeylerin dışında bütün o toplumsal ilişkiler zinciri nasıl oluyor, yaşam biçimleri bize neyi anlatıyor hepsini konutun bağlamı ile birlikte incelediğimiz zaman toplumun o dönemine ilişkin kesitini elde etmemiz mümkün oluyor. Ama tabi bu gündelik yaşam işin içine girince iş karmaşıklıyor. Çünkü sadece konutla sınırlayamıyoruz bunu. Yani bütün o diğer kamusal yapılar sivil hayatın, resmi hayatın dışındaki o sinema yapıları, o parklar çarşılar filan bütün o yapıla-

rın hepsi birdenbire konumuz olmaya başlıyor. Ama tabi ki bir araştırmada bunların hepsini ele almak hele ki böyle üç seneye sınırlanmış belgeleme dokümantasyon çerçevesinde yapmak zor bir şey. Onun için yine ben bu konut aksından gidilmesini, araştırmanın bu konuda bize sağlayacağı bilginin yaşam kültürü açısından kıymetli bir arşiv oluşturacağını düşünüyorum.

EAE: Aslında evet, Meltem Gürel'in de bahsettiği plan şemaları konusu, konutun içindeki yaşantıyı bize sunacak, mimar olarak okuyabileceğimiz bir veri olarak önümüzde duruyor. Ama onun ötesinde, Nuray hoca başta sunuşta kısaca söz etti, yaşayanlarla yapılan söyleşiler, o konutun kullanımına dair ve Serpil hocanın bahsettiği gündelik hayattaki yerine, anlamına dair ipuçları veriyor. Ama burada aslında şunu da hemen söylemek lazım: Ali hoca da sunuşunda söyledi; konutu da kendi içinde sadece tekil bir nesne olarak değil, bir bütünlük içinde anlamaya çalışmak gerekiyor. Yani konut bir doku oluşturuyor ama bir kentin dokusunu oluşturuyor. Yani kentin içinde konutla birlikte birçok başka tür yapılar var. Dolayısıyla gündelik hayat dediğimizde, Serpil'in söylediğini öyle anlıyorum, tabi ki konut, öncelikle önündeki bahçesi, hemen ilişkiye girdiği kaldırım, sokağı, caddesi ve o sokaktaki diğer yapılar ve mekânlarla ilişkilenecek bir gündelik yaşam sunuyor. Dolayısıyla tüm o ilişki ağlarını ve değişik yapı türleri arasındaki ilişkileri de görmemize olanak sağlıyor. Ama öte yandan konuta hiç bakmamak o ilişkileri görememek demek oluyor. Öyle de bir önemli boyutu var.

SÖ: Evet belki bir şey daha ilave etmek gerekir. 1930-80 arası bayağı geniş bir dönem... 30'ların hatta 40'ların bir kısım Ankara'sında apartman yaşantısı bir taraftan yavaş yavaş gelişmeye başlamış. Ama bir taraftan da hâlâ bağ evleri falan da var. Onun için de yazlık konut, kışlık konut kullanımı var. Deniz kenarı değil

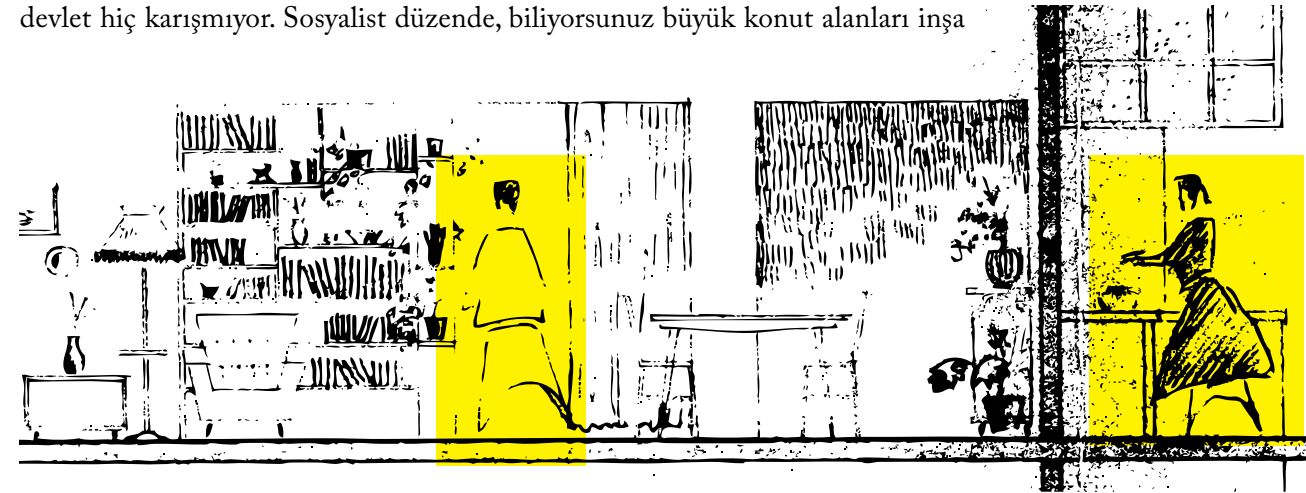
de başka bir şey. Hiçbir şekilde şehir yaşantısı kır yaşantısı gibi ayırmadan sözlü tarih yapmıştım ben de, anlatıyorlardı, yani işte yazın oraya gideriz kışın buraya gideriz. Ama apartman ayrı bir şey, öteki ayrı bir şey gibi anlatmıyorlardı. Yani bir hayatı bütünleyen iki bina tipi vardı yani bir bütündü iki yaşam biçimi. Farklı farklı şeyler değillerdi.

NG: Şimdi, mimarlık tarihi yazımında konut meselesine baktığımız zaman, ben konut meselesinin sınıf kavramıyla çok ilişkilendirilerek anlatılmadığını görüyorum. Evet, tamam, işçi evlerinden, memur evlerinden vs. söz ediliyor ama sınıfın ne kadar belirleyici olduğu genellikle atlanıyor. Mesela geleneksel konutlarla ilgili bir örnekten konuya bakalım. Bu, kır, kent, günlük yaşam, günlük yaşamın mekâna, plan şemasına işlemesiyle, plan şemasını şekillendirmesiyle ilgili. Geleneksel konutu inceleyenler, geleneksel konutta harem ve selamlık ayrımı buluyorlar. Ve bunu bir cinsler arası ayrım olarak anlatıyorlar. Dolayısıyla mekân kurgusunun cinsiyet ayrımı üzerinden, kadın ve erkek üzerinden şekillendiğini savunuyorlar. Oysa, kamusal olanın özel alanla karşılıklı etkileşim halinde belirlendiğinin, ve konutun da her şeyden önce sınıfsal bir mesele olduğunun bilinciyle bakarsak, gördüğümüz resim tamamen değişir. “Geleneksel konut” diye paketlenen konutlarda harem ve selamlık ayrımı olan konutların çoğunun konaklar, yalılar, köşkler olduğunu görmek gerekir. Bu konutlar, Osmanlı modern devlet aygıtının, devlet mekanizmasının, henüz çok şekillenmediği, 18. ve 19. yüzyıl konutlarıdır. Henüz çok şekil almamış bir bürokrasinin, Osmanlı'nın vüzerası ve küberasının, yani çoğunlukla yönetici elitlerin evlerinden söz edilmektedir. Bu yönetici elitler, henüz devlet aygıtı çok şekillenmediği için devletle ilgili görevlerini evinden yönetir. Dolayısıyla bir cinsiyet ayrımı gibi görülen harem ve selamlık aslında, Osmanlı devlet elitinin kendi iş mekânıyla ailesini ayırdığı bir çözümdür... Yani haremini, ailesini, iş hayatından kopardığı bir ayırım-

dır. Aslında bu derece derece Topkapı Sarayı'nda da, Beyazıt'ta, Eski Saray'da da böyledir. Mahrem olandan kamusal olana derece derece geçilir. Bir sınıf bilinci ile bakılmadığı zaman cinsiyetçi bir ayrılmış gibi görülen bu ayrım, aslında elit ailenin hane halkıyla, hizmetliler arasındaki ayrımdır. Tıpkı, İngiltere'de Victorian House'lardaki plan şemasının, ev halkının uşaklardan sakınır şekilde, labirentimsi çözümler üretmesi ve mekânı buna göre örgütlemesi gibi. Dolayısıyla bizim mimarlık tarihinde konuta bakışımızı da ben bir parça naif buluyorum. Bu naiflik hem bizim konutla ilgili resmi tam olarak göremememize sebep oluyor, hem de bu mekânları okurken hatalar yapmamıza sebep oluyor. Aynı şey aslında "finâ" meselesinde de görülebilir. Bazı mimarlık tarihçileri kamusal alanın şekillenmesinde finâ'yı kamuyla özel arasındaki geniş sınır olarak anlattı. Sözgelimi İngiltere'de ev ve evin bahçesi, yani kişiye özel mülkiyet, bir sınır çizgisi ile çizilir. Anglosakson kültürde sınır, bir çizgi ile mülkiyeti tayin eder. Oysa, Osmanlı'da sınır çizgisi yoktur, finâ vardır denir. Yani benim malımla senin malın arasındaki sınır, bir çizgi değil, geniş bir alandır denir. Senin malına yaklaştıkça senin alanına, benim malıma yaklaştıkça benim alanıma geçiş olur. Dolayısıyla bu sorun bir çizgi değil alan üzerinden çözülür denir. Şimdi burada da tanımsız, sınıfsız bir bakış var. Eğer siz bunu İstanbul'da halkın hanesine bakarak söylüyorsanız bu belki olabilir. Ama açın Pervitich haritalarını, tıpkı 19. yüzyıl yine Victorian House'ları gibi bahçe sınırı vardır o konakların ve köşkların. Hiç de finâ ile tanımlamaz sınırını. Gerçekten bir sınır çizgisi vardır. Oysa ufak hanelerin belirgin sınırları görünmez, adeta dağınıktır. Yani biz kavramlara sınıf meselesiyle ilişkilendirmeden soyut ve bağlamsız oluşumlar gibi baktığımız zaman, bunların gerçekte neye tekabül ettiğini okuyamıyoruz, anlayamıyoruz. Ve bunları genel geçer kabul ediyoruz. Tıpkı "geleneksel Türk evi" tanımını gibi. Hangi geleneksel Türk evi? Hangi Türk? Hangi gelir grubu? Hangi gelir grubunun geleneği? Evet, her zaman, geleneksel Türk evi Mardin'de farklıdır, İstanbul'da farklıdır derler. Evet tabi, iklim dolayısıyla Mardin evinin damıyla, İstanbul'daki yalının, konağın mi-

marisi farklıdır. Ama bu yalnızca iklimsel, coğrafi, malzeme ve teknoloji farkından kaynaklanan bir fark değildir. Bir konağa baksanız farklıdır, sıradan haneye baksanız farklıdır ve bu İstanbul içinde de farklılaşır. Eğer sınıf farkını dikkate alarak İstanbul'a bakarsanız, farklılaşmayı görmek için Mardin'e kadar gitmenize gerek kalmaz. İstanbul içindeki farklılaşmayı da görürsünüz.

Bu araştırmada da dönem, mimar, bölge kategorileri yapılıyor. Ama mesela hangi sınıfın konutu olduğu çok dikkate alınmıyor. Özellikle devlet eliyle yapılan lojmanlar reddediliyor. Niye? Sonuçta bizim zaten şikâyet ettiğimiz konu bu değil miydi? Devlet özellikle erken Cumhuriyetten 80'e kadar konut piyasasını regüle edemedi. Yani gecekondı, evet hayırlı bir şeydi İlhan Tekeli'nin söylediği gibi. Çünkü adamlar kendi dertlerini kendileri çözdüler. Kırdan kente gelmişsiniz. Açsınız, açıktasınız. Barınacak bir yere ihtiyacınız var. Kendi göbeğinizi kendiniz kesiyorsunuz. Oysa mesela Polonya'ya bakıyoruz. Şehir içinde fabrikatör, fabrikayı kuruyor ve işçiler için konutları da yapıyor. İş için köyden gelen, yeni kentlileşen işçiler, bu fabrikanın kampusu içindeki konutlarda kalıyor. Onunla da yetinmiyor fabrikayı kuran burjuva, maaş yerine işçilere kart veriyor. Alışverişini de kampusun marketinden yaptırıyor. Yani para yine kendi içinde çevriliyor. Tamamen kapitalist bir sistem, özel sektör aracılığıyla tüm sorunlar çözülüyor ve devlet hiç karışmıyor. Sosyalist düzende, biliyorsunuz büyük konut alanları inşa

Güvenlik Caddesi No: 84
B-B Kesiti/Detay

ediliyor. Sorunu devlet çözüyor. Yani özel sektöre gerek yok. Zaten yatırımlar devlete ait. Bize bakıyorsunuz, bizde ne özel sektör, ne devlet, soruna bir çözüm getirmiyor. Yani gecekondü ile halk tabii ki kendi kendine sorununu çözüyor. Bu durumda az da olsa devlet eliyle üretilen konut stoğunun, konutu kendine problem edinen bir çalışmada dışarıda bırakılmasını doğru bulmuyorum. Kısaca, sınıfsız bir konut tarihi anlatısının, problemleri fark edip doğru tanımları yapmakta yetersiz kalacağını düşünüyorum.

MG: Ben de birkaç şey ekleyebilirim. Konut mimarisinde sınıf konusunun önemli olduğuna ben de katılıyorum. Konutun toplumu okuduğumuz bir bina tipi olarak önemine değindim. Konutun bu özelliği önemli ve konut toplumun değişik kesimlerini okumamıza yardım etmesi bağlamında zengin bir kaynak. Örneğin, Ankara’da memur evi gibi bir kategorizasyon konutla sınıfı beraber okumaya yardımcı oluyor. Konutun sınıf ve gelir grubu bağlamında olduğu gibi, toplumsal cinsiyet bağlamında, gündelik hayat bağlamında anlatacak çok şeyi var. Bir de, konutun diğer yapı tipleri ile olan bağlantısı düşünülmeli. Bunlardan biri oteller. Konut ve otel mimarisinde benzer, birbirinden ödünç alınmış, mimari öğeler görmek mümkün. Örneğin, ben 50 ve 60’lı yılların planlarını incelerken ortak özellik olarak Amerikan barlara ve şöminelere dikkat çektim. Belli dönemlerin belli mimari öğeleri var. Planlar incelenirken böyle ilişkilere de bakılabilir. Bunları da eklemek istedim. Teşekkürler.

EAE: Salondaki konuklarımız, sormak, eklemek istediğiniz bir şey var mıdır?

NB: Çok teşekkür ediyorum değerli görüşleriniz için. Bir bilgi paylaşmam gerekiyor. Şu anda inanılmaz biçimde bir veri toplama aşamasındayız. O nedenle bu

söylenenler çok kıymetli. Yani bundan sonra nasıl yol alacağımıza ilişkin bir dolu ipucu var bu söylenenlerde. Belki hani sizleri de biraz rahatlatmak adına şunu eklemem gerekiyor. Çok kısa tuttum sunuşu. Çok ayrıntıya giremedim. Ama sözlü tarih çalışmaları evet bu projede çok önemli bir yerde. En çok problem yaşadığımız alan olmasına rağmen. Çünkü insanlar konuşmak istemiyor. Yani belli bir kesim istiyor, o kesimle tam bağlantı kuramıyoruz. Böyle bir sıkıntı var ama bu tartışma ortamı bunun ne kadar önemli olduğunu bize en azından bir kez daha vurguladı. Onun ötesinde hiçbir okuma yapamadık aslında. Yani şu anda sadece veriler toplanıyor ve bunlara dair bir değerlendirme, bir okuma yapamadık. Dolayısıyla plan şemaları üzerinden hayata dair saptamalar üzerinden bir şey paylaşamadık. Bundan sonraki süreçte ya da proje bitiminde umarım bunu da yapabiliriz. Şöyle bir avantajı var tabii bu projenin. Proje ekibimizde hakikaten bu konuda bize çok katkıları olacak Umut Şumnu var. Ben onun bu anlamda ciddi bir eksiği de gidereceğini düşünüyorum. Yani plan okumaları, dönemlere dair okumalar, işte bir kategorik okuma, belki bir takım tipolojilerin çıkması önemli. Aslında ipuçları çıktı gibi. Farklı bir balkon her bölgede çıktı karşımıza, bu ilginç bir şey. Her bölgede bir takım konutlarda böyle bir balkon bulduk. Buna dair bir okuma da yapamadık. Yani şu anda veri tabanını oluşturuyoruz. Bütün bilgileri bir havuzda topluyoruz. Ama buradaki tartışmalardan çıkacak çok önemli sonuçlar var, proje için. Çok teşekkür ediyorum tekrar.

UŞ: Ben sivil mimarlığın sınıf kavramıyla ilişkisi hakkında bir soru sormak istiyorum. Örneğin otuzlarda yapılmış bir konut yapısını ele alalım. Bu konut yapılırken belli bir sınıf için tasarlanmış. Fakat o konutun seksen yıllık bir ‘yaşamı’ var. Ve, bu yaşam içinde bir takım sınıf değişiklikleri oluyor ve bahsedilen yapı içinde karmaşık sınıf ilişkileri açığa çıkıyor. Yani bazı yapılarda sınıf üzerinden okuma imkanı gözükse de, bazı yapılarda bu okuma muğlaklaşıyor. Örneğin,

Merkez Bankası Mensupları Yapı Kooperatifi'ndeki araştırmamız sırasında yapıldığı yıldan bu yana orada oturan bir kişiyle sözlü tarih çalışması yaptık. Görüşmede çok önemli olduğunu düşündüğüm bir takım bilgiler aldık. Söylenenler arasında altı en çok çizilmesi gereken şey yapının zaman içindeki 'meşru' değişiklikleri. Zaman içinde kullanıcı kendine göre bir takım düzenlemeler yapıyor. Bu noktada şunu söylemek isterim; belki meclis olarak yapılmış bir binanın işlevi hayat boyu meclis olarak devam edecek. Ya da o yapının fiziksel yapısına müdahale ettiğimizde ya da işlevini değiştirdiğimizde ciddi bir reaksiyonla karşılaşacağız. Ama bu durum sivil mimarlık için pek de geçerli değil. Gerek fiziksel, gerek işlevsel, gerek sınıfsal boyutta olsun, sivil mimarlığın tarihi aslında hep bir değişimin tarihi. Bazı müdahaleler bana kaçınılmaz gibi geliyor. Ve, bu müdahaleleri yapının 'yaşamının' bir parçası olarak saymayan yaklaşımlarda yapının ve yaşamının 'müzeleştirilmesi' ile karşı karşıya kalıyoruz. Sonuç olarak sivil mimarlığın korunmasının kamusal yapıları korumaktan çok daha farklı bir takım yaklaşımlar gerektirdiğini, ve bu yaklaşımlarda biçimsel, işlevsel ve sınıfsal her tür saflaştırmadan da kaçınılması gerektiğini düşünüyorum.

NG: Şimdi, ele alınan her konunun tarihselliğini, zamansallığını, belli bir bağlamın ürünü olduğunu kabul ediyorum. Hiçbir şey bağlamından kopamayacağı gibi, her şey tarih içinde bir dönüşüm, hareket ve devinim içindedir. Bundan hiç şüphem yok. Bir işçi evi yaparsınız sonra o bir kültür merkezi olur, başka bir amaç için kullanılır. Ancak bağlama dair bu şuur, baktığımız objeyi anlamada bize bir bakış, perspektif kazandırır. Bu elbette bir katılaştırma ve dondurma anlamına gelmemeli. Böyle bir donma çoğunlukla zaten mümkün değil. Ama katılan, donan örnekler de var aslında. Atatürk evleri mesela. Atatürk evleri ile ilgili Mehmet Önder'in bir kitabı var. Orada araştırma nesnesi, Atatürk'ün nefes aldığı mekânlar olarak tarif edildiği için Atatürk'e odaklanıyor. Oysa, bu evler, si-

zin tam söylediğiniz gibi dondurulmuş birer örnek. Hani Jurassic Park'ta reçine- nin içinde donan sinek gibi. Atatürk Evleri de, aslında, 19. yüzyıl burjuva hayatının dondurulmuş birer örneği. O evler silsilesini incellerseniz, 19. yüzyıl Anadolu burjuva ev hayatı hakkında bilgi edinebilirsiniz. Gelişmekte olan İzmir burjuva hayatını, daha az gelişmiş olan Malatya, Samsun ile kıyaslayabilirsiniz. Tam sizin söylediğiniz gibi donmuş bir hikâye. Ama meseleye o gözle bakılmadığı için, yalnızca, Atatürk geldi, kaldı, sabah kahvaltısını etti şeklinde bir anlatı ile sınırlı kalınıyor. Ben ele alınacak konutlar için böyle bir donma tarif etmiyorum. Ama bunun farkında olmak, kim için ve kim tarafından yapıldı, nasıl bir yaşam tahayyülü ile yapıldı, bunu bilmek, o evleri daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Biz mimarların maalesef bir de "mutlak obje" takıntısı var. Yani biz istiyoruz ki bir şeyi çizdik, yaptık, olabilecek en güzel şeyi bulduk ve bunu başardık; böylece kalsın, yani az önce dediğimiz gibi dunsun, zaman ötesi olsun. Yok, hayat öyle donmuyor, yani hayat akıyor, değiştiriyor, dönüştürüyor. Seyfi Arkan'ın bir yapısını, bir sergi objesi gibi korumak mümkün ama bunu bütün Ankara için düşünemeyiz. Yani, kentin büyük bir bölümü, bugün bütün konuşmalarda da söylendi, konutlardan oluşuyor. Büyük bir yapı stoğundan sözediyoruz. Oysa biz mimarlık tarihi yazımında yalnızca seçtiğimiz objelere bakıyoruz. İşte demin sizin söylediğiniz gibi Meclis Binası, Dil Tarih Coğrafya, vs. Yani realitedeki %99, mimarlık tarihi yazımında yalnızca %1'i işgal ediyor. Mimarlık tarihindeki %99'sa realitedeki yalnızca %1'e tekabül ediyor. Mimarlık tarih yazımının da bu obje odaklı, güzel, estetik, obje odaklı, hatta saplantılı bakışını değiştirmesi gerekiyor ki sizin anlamaya veya anlatmaya çalıştığınız konut, mimarlık tarih yazımının konusu olabilsin.

SÖ: Ben de aslında 69'dan beri, (81-90 arasında bir on yılı saymazsam) aynı yerde oturuyorum. 52 hanelik bir apartmanda. Bizimki gibi böyle beş bina daha

var Kurtuluş'ta. Oturanlara şimdi baktığım zaman aşağı yukarı üç nesil bir arada. Bir önceki nesil, benim neslim, bir de benim çocuğumun nesli. Dönüşüm ve/veya değişim açısından baktığımda, sınıfsal açıdan bir saptama yapmak ne kadar doğru olur bilmiyorum ama 69'dan bu güne Kurtuluş semtinin o yeri bağlamında baktığımız zaman, orta sınıfa ait bir kesimin sürekliliğinden söz edebilirim. Dolayısıyla ister istemez apartman sakinlerinin oluşturduğu ve sürdürdüğü bir yaşam kültürü var. Yani apartmandaki ortak yaşam. Ne yapılır, ne yapılmaz, yazılı olmayan bir kurallar silsilesi uygulanıyor, işliyor. Bu sınıfsal bir durum tabii, katılıyorum. Ama sadece şu sınıfa ait, bu sınıfa ait bir yaşam kültürü değil de, konutun bulunduğu yer ve kullanıcılarla biçimlenen bir yaşam kültürünün orada süregeldiği, sözünü etmek istediğim. Bu tabii sosyolojik bir araştırmanın da parçası oluyor ama hem gündelik yaşamın bir parçası, hem de tarihten elde edileceğiniz bilgileri yorumlayabilmenize yarayacak bir bakış açısı olabilir. Yani yerin önemi, konutun nerede bulunduğu, kimler tarafından kullanıldığı da herhalde değerlendirmelerde önem kazanacak. Bizim apartmanda da sözlü tarih yapın. Pek bir manevi değeri yok ama.

AC: Bu tartışmada son geline nokta birazcık katkıda bulunmak istedim... Yani bir defa sınıf gözlüğüyle bakmak çok önemli hakikaten. Gelir dağılımı, yer ilişkisi. O konudaki bir zayıflamaya da dikkat çekeceğim. Örneğin Rauf Beyru'nun *İzmir'in Mahalleleri* diye bir kitabı vardır. 1960'ların başı, 61 yada 62. Alt başlık ilginçtir, "sosyal topografya". Şimdi bir kentte sınıfların nasıl dağıldığı üzerine, dolayısıyla o anlık bir donma olabilir ya da belli bir tarih aralığı içinde inceleme olabilir ama bu türden, şimdiki adlandırma ile toplumsal coğrafya üzerinde çalışan arkadaşlarımız yok. Belki bu birimin dışında hani sosyolog derken o tür kişileri bulup çıkarmakta ya da bazı öğrencilerimizi o yöne teşvik etmekte yarar var. Ben bir genişleme gereksinimi olduğunu düşünüyorum bu doğrultuda.

Umut Şumnu'nun yaptığı katkıda da sorduğu sorudan hareketle belki ikinci nokta, son nokta. Söz konusu araştırma iki yapıdan oluşmalı ya da oluşuyor gibi geliyor bana; öncelikle bir tarih yazımı çalışması olduğunu sanmıyorum. Ya da olmaması gerekiyor bir yandan da. Ama tarih yazımında kullanılan altlık ya da veri tabanı üreten bir çalışma gibi baktığımızda o zaman eğer gelecekte daha kapsamlı yaklaşımlara kaynaklık etmesi düşünülüyorsa bu veri tabanının öyle doneler girmeli ki, öyle şeyler girmeli ki, hani yer kavramı, kentin içindeki yeri, kendi içinde geçmiş, sözlü tarih, evet iç mekânlarındaki kurgu. Ama veri tabanı araştırması nerede durması gerektiğini de bilmeli. Çünkü o arada tarih yazımı açısından baktığımızda da belki 15-20 farklı tarih yazımı çalışmasına kaynaklık edebilir bu çalışma. Ama altlığın kendisinin mümkün olduğunca nötr olması, başta açıklanan mimari nesneye fazlaca odaklı yaklaşımı daha genişleterek bilgi kaynağı olarak gören bir altlık haline gelmesi veya veri tabanı çalışması haline gelmesi gerekiyor bence. Çünkü ikisini birlikte ele almadığımız zaman daha sonra elimizde yapmak istediğimiz araştırmanın verileri olmayabilir ve bu durum üzücü olabilir. Teşekkürler.

EB: Ben de bu konuya katılıyorum. Çünkü zaten projenin amacı böyle biçimlendirilmiş; belge toplamak ve bu belgeleri ileride gerçekleştirebilecek araştırmalar için hazır bulundurmak; yani aslında bir arşiv oluşturulmak isteniyor. Bence de bu üç senelik zaman belki bu amaç için yeterli bile değil. Ali Cengizkan'ın söylediği gibi bu verileri mümkün olduğu kadar çeşitlendirerek, kendi bağlamında, yer bağlamında, bütün bağlamlarını gözeterek, gündelik yaşamı da içine katarak oluşturmak gerekli ki zengin bilgi birikimi oluşabilsin. Tarih yazımı daha ayrı bir yerde durmalı diye düşünüyorum ben de.

SALONDAN: Ben efendim oturumun birinci bölümünde sözü edilen Ulus, Altındağ çevresinden daha somut bir soruna getirmek istedim konuyu. Bu Hacı Bayram, Güvercin Sokak, Bend Deresi, Kale, Cami, Salman sokakları, Kalenin içinde şimdi yer alan sokaklar, Hamamönü sokakları gibi yerlerde yapılan ve Altındağ Belediyesi’nin özellikle öncülüğünde yapılan, bir vitrin düzenleme diyebileceğimiz ya da makyaj yapma diyebileceğimiz örnek çalışmaları ne derece konservasyon ya da restorasyon çalışmaları diye kategorize edebiliriz? Bunlar mimari açıdan, mimarlık tarihi açısından ne denli önemlidir ya da önemsizdir; ya da eskisine göre bunların daha iyi olduğu, yerleşimin mezbelelikten kurtarıldığı gibi bir yaklaşım doğru mudur?

EAE: Ben kısaca bir şey söylemek istiyorum. Aslında koruma uzmanı değilim ben, buradaki arkadaşların hiçbiri de değil herhalde; ama akademik ortamdaki tartışmalardan ve koruma uzmanı arkadaşlarımızın uyarılarından da bildiğimiz üzere ve mimarlık tarihi çerçevesinden de baktığımız zaman çok doğru bir eylem olmadığını söyleyebilirim yapılanların. Çünkü mekânın gerçekliğini bozan bir uygulama aslında. Eskiye göre daha iyi mi oldu sorusunun yanıtı olumlu olabilir, Ankara halkı öyle görüyor, biliyoruz; ama eskide olan, yani gerçek olan da yok olmuş oldu. Bugün orada ciddi bir sorun var. Söylediğiniz gibi, bir makyaj aslında yapılan ve arkada gerçek bir dönüşüm ve düzeltme durumunun olmadığını düşünüyorum. Ayrıca oradaki sorun sadece yapıların yıpranması sorunu da değildi. Biraz önce Neşe hocanın vurguladığı sınıf konusuna değinirsek, orada yaşayan bir sınıf vardı, şu anda o sınıf ne oldu sorusu yanıtsız duruyor. Belediye Başkanına, bir fırsat olmuştu, bu soruyu sormuştuk, nerede orada yaşayanlar diye, “Herhalde bir gecekonduya gitmişlerdir,” dedi. Dolayısıyla evet, yani bunu söyleyebilirim, sorunlu bir uygulama olduğunu düşünüyorum şahsen. Şu anda kötü durumda olan 20. yüzyıl yapıları da öyle olacaksa, olmasın demek gerekiyor. Bir

de, yenilenme, bakım adı altında, sağlıklaştırma adı altında, aslında eski konut görüntüsü verme gibi bir güncel uygulama da var maalesef. Hamamönü’nün tam karşısındaki Cebeci Ortaokulu bu kadarı paylaştı, bir Türk evi görüntüsü kazandı. Dolayısıyla, bütün bunların farkında olarak korumayı önermek gerekiyor. Çünkü yapılan koruma da yanlış olabiliyor.

SÖ: En son öğrencilerle Ankara’nın Roma dönemiyle ilgili bir gezi yapmıştık, o sizin dediğiniz yerde tiyatroyu bile yeniden inşa ediyorlar gördüğüm kadarıyla. Tiyatronun bir kısmı çıkmış; ama geri kalan bölümü için oradaki görevli kişi, biz inşa edeceğiz dedi.

EAE: Biraz önceki konuşmayı bağlayarak ara vermemiz gerekecek. Aslında bu bir belgeleme çalışması ve Ankara’daki konutu düşünme imkânını sağladı bize. Bugünün amacı da herhalde bu olsa gerek. Mimarlık üretiminde konutun yerini ve mimarlık tarih yazımında konutun üretimini düşünme fırsatı verdi. Bütün bu tartışmalar herhalde birebir hazır projede gerçekleştirilmesi hedefiyle değil, onun da ötesinde, hepimizin tekrar tekrar üzerinde düşünüp, yönlendirmemiz adına katkı sağlayacaktır diye düşünüyorum. İlk oturumu böyle kapatalım, bir saat ara verelim.

TARTIŞMA

II. OTURUM

Yönetici

Doç.Dr. Elvan Altan Ergut, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

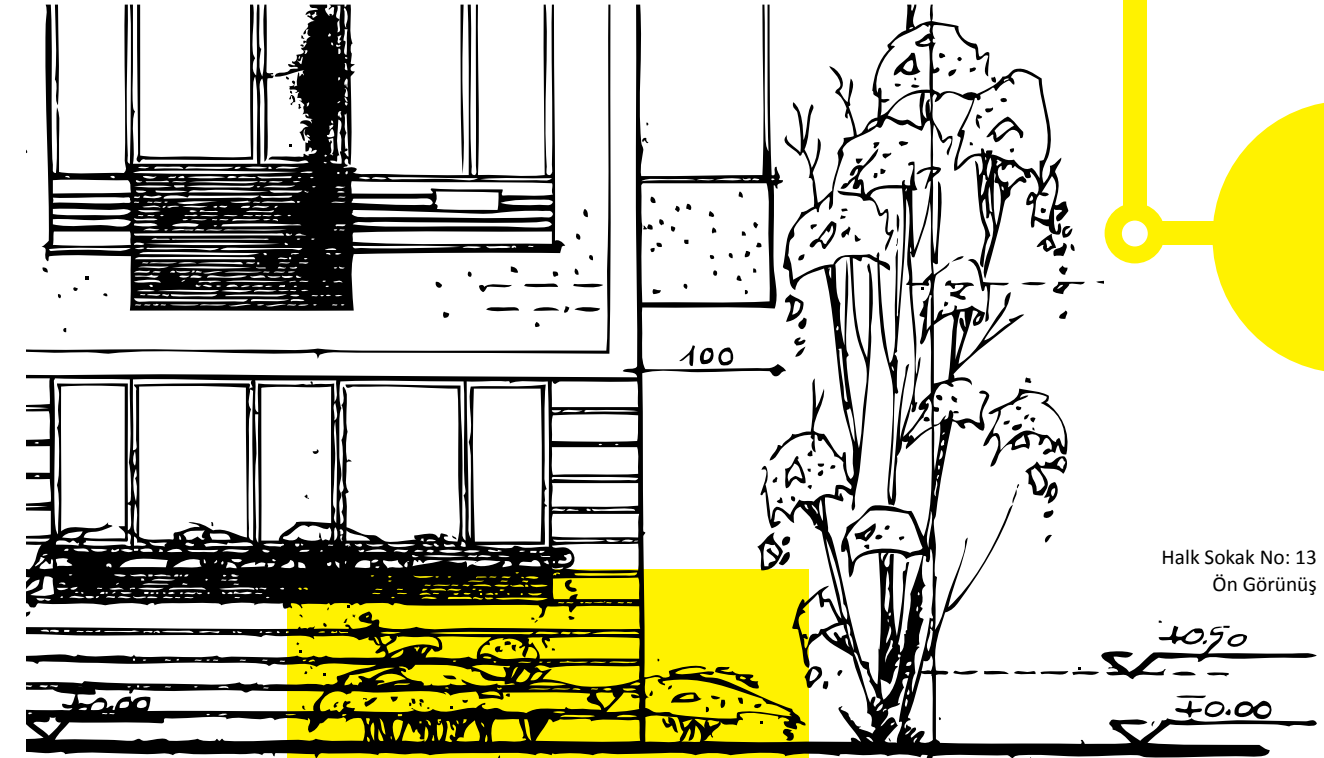
Katılımcılar

Doç. Dr. Esin Boyacıoğlu, Gazi Üniversitesi

Doç. Dr. Neşe Gurallar, Gazi Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Meltem Gürel, Bilkent Üniversitesi

Dr. Serpil Özaloğlu, Bilkent Üniversitesi

EAE: Tartışmamızın ikinci oturumuna hoş geldiniz. “Sivil mimarlık nedir?” sorusu üzerine sivil mimarlıkta sivil kavramını tartıştığımız sabahki oturumun ardından öğleden sonraki oturumumuzda mimarlık tarih yazımında sivil mimarlığın ve daha çok, konutun nerede durduğunu konuşacağız. Ardından da yine “Mimarlık tarih yazımında mimarların yeri nedir?” sorusunu konuşacağız. Sırayla her iki soruya yine katılımcılarımızın yorumlarını, değerlendirmelerini alarak ilerlemek istiyorum. Dolayısıyla ilk sorumuz olan, “Mimarlık tarih yazımında sivil mimarlık nerede durmaktadır, ana akım tarih yazımında neden sivil mimarlık yapıları bu kadar az yer tutmaktadır, sivil mimarlık yapıları üzerinden bir tarih yazımı geliştirmenin olası kazanımları, katkıları neler olabilir?” sorusunu soralım ve yine Serpil hocadan başlayalım.

SÖ: Evet, aslında ana akım mimarlıktan kast ettiğimiz şeyin belki bir tanımı olması gerekir; ama modern mimarlık bir sivil mimarlık tarihidir aslında. Yani 18. yüzyılın sonlarına kadar tarihin konusu olan binalar, ağırlıklı olarak dini binalar, yönetim binaları ya da saraylar, yönetici kesime ait olan binalarken, 18.yy Aydınlanma ile birlikte ve daha sonra, özellikle 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başından itibaren ana akım mimarlık tarihini belirleyen şey sivil mimarlık. Şöyle ki; mesela plan şemalarını incelerken, mimarlık tarihini anlatırken hep konuttan yola çıkarız (simetrik planlar nasıl asimetrik olmuş, vb.), örnekler çoğunlukla konutlardır. Veya kente göçle gelen kesimin barınma ihtiyacını karşılamak için alınan önlemler, konutun sanayileşmesi tartışmaları, mesela, ona örnek konut nasıl sanayinin bir parçası olur, yapı, sınai ürün haline nasıl getirilir gibi çözüm önerileri vardır. Dolayısıyla ana akım mimarlık yazımı sivil mimarlık tarihidir. Öğrencilik zamanlarımdan hatırlıyorum, ODTÜ’de hocalarımız bize demişti ki, modern mimarlıkla birlikte tuvalet binaları bile önem kazanmıştır. Dolayısıyla her türlü yapı, (yani dinî, anıtsal ve yönetim yapılarının yanı sıra tüm yapı türleri) bizim konu-

larımız haline gelmiştir (ODTÜ’de ilk projemizi Eymir’de bir tuvalet projesi olarak vermişlerdi). Mehmet Adam’ın konut dersi vardı. O derste bütün bu konuların yanı sıra sosyal konutlar ile sanayi devriminden sonra şehre göçle gelen kesime yapılan konutların yanı sıra gecekondu da bakardık. Hatta yine birinci sınıfın ikinci dönemindeki projemiz gecekondu incelemesi üzerinden başlamıştı. Yani söylemeye çalıştığım, mimarlık tarihinde 19. yüzyıl, 20. yüzyıl Batı’da ağırlıklı olarak konut üzerinedir. Modern mimarlık dilindeki üslupsal değişimler konut mimarisi üzerinden incelenir. Avrupa’da bunun karşılığı vardır. İngiltere’de benzer şekilde mimarlık tarihine baktığımız zaman hep konut örnekleri üzerinden gider. Dolayısıyla belki sivil mimarlığın tanımından yola çıktığımız zaman daha da gerilere gitmemizin fazla bir anlamı yok; ama Fransız İhtilâli’nden sonra mimarlığın konusu olan bina tipolojisine baktığımızda kamu binalarını da görürüz (kütüphaneler, hastaneler, müzeler, vb.). Dolayısıyla mimarlık tarihinde konutun veya sivil mimarlığın modern mimarlıktan itibaren yeri vardır; bu soru bağlamında. Yerli literatüre baktığımız zaman, Ankara’ya ilişkin olsun, Türkiye’ye ilişkin olsun, konutla ilgili araştırmalar vardır; ama bunlara nasıl yaklaştığımız önemli diye düşünüyorum. Şimdilik bu kadar söyleyeyim, sonra devam ederim.

NG: Konuya mimarın tanımı üzerinden de bakmamız lazım. Mimar dediğimiz, zaman ötesi, aşkın bir karakter değildir. 19. yüzyılın mimarı ile 13. yüzyılın mimarı aynı meslek insanı değildir. İkisi de bina inşa eden olabilir; ama ikisi farklı aktörler. Şimdi, modern öncesi dönemde, Serpil hocanın dediği gibi sivil, yani konutun diyeyim artık, inşasından bugünkü anlamda bir mimar sorumlu değil. Geleneksel yapı ve üretim teknikleriyle, kendi yapı ustalarıyla konutu inşa ediyor. Sinan’ı ele alalım. Sinan, Hassa Mimarlar Ocağı’nın başı ve devlet yapılarından sorumlu. Yani konut, halkın çözdüğü bir mesele; halkın geleneksel yapı ve üretim teknikleriyle çözdüğü bir mesele; ama modernleşmeyle birlikte bugün içinde

bulduğumuz mimarlık pratiği şekillenmeye başlıyor ve artık konut mimarın konusu haline geliyor. Adı mimar olarak belirlenen bir insan, yapı ustalarını, taş ustalarını, kalfaları bir kenara bırakmaya çalışıyor. Çünkü kentleşmeyle birlikte hayat tamamen dönüşüyor. Kentleşmeyle birlikte bina inşa etme yöntemleri bir dönüşüm yaşıyor. Daha önce yapılan üretim, toprağa bağlı bir döneme ait. Kentleşme dediğimiz ise zaten topraktan kopmak. O yüzden Serpil hocanın anlattığı şekliyle modern mimar konutu tasarlar hale geliyor.

Bu araştırma projesi, bizim tarih yazımımızda konutun ele alınmadığı yargısı ile başlıyor. Aslında mimarlık tarihimizin tüm önemli eserlerinde, mesela İnci Aslanoğlu’nda, Sibel Bozdoğan’da, konuta ayrılmış bir bölüm var. Ama ilk oturumda sözünü ettiğimiz gibi, büyük yapı stokunun yüzde olarak mimarlık tarih yazımına yansımada bir ters orantı var. Biz daha ikonik yapılar üzerinde daha fazla mesai harcıyoruz, ya da zamanımızı bu yönde kullanıyoruz. Bunun sebebine ilk oturumda biraz değindik, estetik obje tutkusuna bağlıyorum ben. Biz mimarlık tarih yazımını, ülke tarihi olarak işlediğimiz için, bir mutlak ve aşkın obje tarihi olarak işlediğimiz için, bu mutlaklığı temsil eden önemli yapıları, önemli gördüğümüz yapıları konu alıyoruz ve onlarla mesai harcamayı kendimize uygun buluyoruz. Bir yandan da şöhrat mimar tutkusu var. Neden şöhrat mimar? Çünkü, modern mimar, kendini “yaratıcı” olarak tanımlıyor. Yani az önce sözünü ettiğimiz gibi, 19. yüzyıl öncesi mimar gibi değil, Sinan gibi değil, geleneksel yapı ustası gibi değil. Sinan yaratıcı deha olarak bina inşa etmiyordu. Belirli bir yapı tipolojisini tekrar üretiyordu. Geleneğin devamı vardı, sürekliliği vardı. Modern olan ise zaten gelenekten kopuşa işaret eder. Yani bir gelenek üzerinden yapı “üreten” değil, bir “yaratıcı”, “tasarlayan” olmaya başlıyor ve biz de mimarlık tarihine, bu tutkuyla ve yüceltmeyle baktığımız için, hep o ikonik yapıları görüyoruz ve mimarlık tarihi yazımını, yaratıcı şöhrat mimarlar üzerinden yapıyoruz. Yani bu tutum, meslek pratiğiyle, meslek insanının kendisini algılama ve tanımlama biçimi ile alakalı. Ama burada şöyle de düşünebiliriz: mimarlık tarih yazımının

görevi mimarlık meslek pratiğine hizmet etmek midir? Şimdiye kadar yazılan mimarlık tarihi genelde bu perspektifle yazıldı. Mimarlık tarihi yazımı bu yaratıcı dehayı, eğitimde ya da pratiği esnasında malzeme sunmak, bu yaratıcı dehayı beslemek için çalışmayı görev bildi ki yaratıcı deha bu örneklerle baksın. O kutsal obje neyse, onun gibi yeni kutsal objeler üretebilsin diye yazıldı mimarlık tarihi. Oysa, literatürde, özellikle son 10 yıldır mimarlık tarih yazımı ve kuramından böylesi sorumluluklar beklenmiyor ve bu tutuma karşın son derece değerli eleştirel bakışlar gelişti. Aynı şekilde, Türkiye’de mimarlık tarih yazımında, kamusal yapıların çoğunluğu oluşturup, konutun azınlıkta kalmasının ana sebebi böylesi bir tarih yazımı alışkanlığıdır diye düşünüyorum. Ama az önce sözünü ettiğimiz gibi istisna örnekler, toplantının başından beri söylediğimiz konut örnekleri de var. Ancak o örneklerle de kutsal objeler olarak bakıyoruz. Yani en iyi, en güzel ve en mükemmel, belli bir imza, isim sahibi. Zaman açısından; dondurulması, korunması, bozulmaması gereken objeler olarak bakıyoruz ve o yüzden gündelik hayatla ilgili sıradan objeler, mimarlık tarih yazımının konusu olamıyor. Şimdi Ankara’da, Çankaya’dan Siteler’e, yani kentin güneyinden kuzeyine, Atatürk Bulvarı aksından gidebiliriz ve bu yol, bu güzergâh boyunca göreceğiniz yapılar mimarlık tarihimizin sevdiği yapılar, görmekten hoşnut olduğu yapılar. Yolunuzu değiştirip, arkadan İncesu ve Mamak üzerinden Siteler’e giderseniz işte o görmekten hoşnut olmadığınız, mimarlık tarih yazımının zihnindeki başkent imgesine hiç de uymayan bir mimari ile karşılaşıyorsunuz. Mimarlık tarihi bu büyük realiteyi görmezden geliyor. Bu büyük realiteyi yok sayarak, yaklaşık 200-300 binaya bakıyor ki, yapılan katalog çalışmalarındaki yapı sayısı bu civarda, yüzbinleri, hatta milyonları yok sayıyor. Bunun sebebi işte bu salt aşkın obje takıntısı, tutkusu ve onu yapan şöhret mimar sevgisi. Aslında bunların altında da bir tapınma psikolojisi var, çok açık. Yüceltme ile birlikte kendi tapınma ihtiyacımızı da tatmin ediyoruz. Gündelik hayata bakmak o yüzden çok da cazip gelmiyor. O devasa realiteye, büyük yapı stoğuna bakmak o yüzden çok da cazip gelmiyor.

MG: Ben de herhalde benzer şeyler söyleyeceğim. Öncelikle, modern akımla ilgili olarak, modern akımın konut konusunda çok ürün vermiş bir akım olduğunu vurgulamak isterim. Örneğin, modernizmin ustaları olarak anılan Frank Lloyd Wright, Le Corbusier ve Mies van der Rohe’nin en önemli ve önemsedikleri yapıları evlerdir. Bunun ötesinde modern akım ev mekânını sorunsalı yapmıştır. Kuşkusuz bunun en ünlü örneklerinden biri 1927 yılında yapılan Weissenhofsiedlung projesidir. 17 mimarın tasarladığı 21 binadan oluşan proje modern mimarinin ev sorunsalını ele alması, düşünmesi ve yorumlamasıdır. Bunlar gerçekten konutun büyük bir sorun olduğu üzerine birtakım fikirlerin üretildiği zamanlar. Türkiye’de de modern mimari bağlamında konut mimarisi önem taşır. Örneğin, ünlü Türk mimarları Sedat Hakkı Eldem ve Seyfi Arkan ev projeleri ile anılırlar. Ancak, Türkiye’de modern mimari bütüncül şekliyle yansımamış. Yani, modernizmin kökeninde toplumsal bir endişe, endüstri devrimi sonrasında insanları ev sahibi yapma, herkese ev imkanı verebilme endişesi var. Türkiye’de tam bu şekliyle yansımamış. Daha form ve stil ağırlıklı yansımalarını görüyoruz; ama modern Türk mimarisine baktığımız zaman ev yapıları çok konuşulmuş diye düşünüyorum. Burada aslında arkadaşlarıma katılıyorum. Derdimiz evi konuşmamak ya da evin tarihinin yazılmaması değil; ama bizim bu tarihi nasıl yazdığımız. Yani, konut yapılarına bize sadece bir stili anlatan, örnekleyen bir mimari obje gibi değil de, onu üreten toplumu – yine daha önce, sabah, konuştuğumuz gibi – nasıl yansıttığını çözümleyecek şekilde bakmakta fayda var. Tabii burada konutu çalışırken nelerin altını çizip, nelerin kapsam dışı bırakıldığı sorusu var, değil mi? Mimarlık tarihi yazımı içine neler girer? Neler dışarıda kalır? Bu sorular 70’lerden; özellikle de 80’lerden beri çok konuşuluyor. Mimarlık tarihi, modern mimari kapsamında evi içine almış; ama evi şekillendiren bir takım aktörleri bu tarih yazımının dışında bırakmış. Dışlananlar arasında kadın mimarlar var. Mimarların dışında, müteahhitler ve ‘ev kadınları’ gibi konut üretimine kat-

kıda bulunan diğer aktörler var. Burada sorun mimarlık tarihi yazımı bağlamında bu tarihin nasıl yazıldığı. Binaya bir sanat objesi olarak bakmak. Binaya bir sanat objesi olarak, estetik bir obje olarak bakılabilir tabii. Onu zaten yapıyoruz. Hepimizin eğitiminde de var. Ben bunda hiçbir sakınca görmüyorum, ama bunun ötesinde başka zengin bakış açıları da getirmekte fayda var. Yapılı çevreye katkı sağlayan herkesten bir parça bahsetmekte fayda var. Mesela, Amerika’da son yıllarda Afro-Amerikanların bina üretimine olan katkısı konuşulan, tartışılan bir şey oldu. Aynı şekilde yine toplumsal cinsiyet bağlamında, kadınların yapılı çevrenin oluşumuna olan katkısı da inceleniyor. Bu bağlamda, Dolares Hayden’ın *Grand Domestic Revolution* adlı kitabı güzel bir örnek. Hayden, Amerikan ev planlarının gelişmesini incelerken toplumsal cinsiyet konusunu irdeleyen bir bakış açısı getirmiştir. Kadınların ev şemalarının ortaya çıkışına, değişimine olan katkılarını ortaya koymuştur. Yine, Batı’nın tarih yazımını çok kritik ediyoruz son yıllarda, değil mi? Önyargılı bir şekilde oluşturulan Batı-Doğu klişeleri, Batı tarih yazımında Doğu’da yapılan işlerden bahsedilmemesi ya da oryantalist bir yaklaşımla bahsedilmesi. Bunlar problem olarak görülmeye başlandı. Mimarlık tarih yazımını daha zenginleştirmek adına bu eleştirilere de, dışlananlara da merceği çevirmekte fayda var. Burada vurgulanması gereken, modern konut tarihinin yazımının çoğulcu bir tarih anlayışı kazandıracak potansiyelinin olduğu. Modernizmin yaptığı bir şey aslında merceği anıtsaldan topluma çevirmek. Modern konutun tarihini yazmadık değil, ama nasıl yazmalıyız? Galiba benim altını çizmek istediğim soru bu soru. Evet, şimdilik bu kadar.

EB: Evet, ben de diğer konuşmacılar ile aynı fikirdeyim. Aslında genelde mimar eliyle tasarlanmış, kendi dönemlerinde çığır açmış, içinde “yeni” olanı barındıran veya öncü olan konutlar tarih yazımında içeriliyorlar. Özellikle endüstrileşme sonrası tarih yazımlarında çığır açan çelik-cam bileşenli, geniş açıklık-

ların geçildiği yapıların yanı sıra mesela “Red House”, tarih sayfalarında önemli yer tutar; konutta fonksiyon tartışmaları onunla başlatılır. Ya da Tassel Evi, Auguste Perret’nin apartman yapısı da öyle. Bu yapılar da o dönemde kilometre taşları oluştururlar. Bu anlamda bakıldığında modern mimarlığın tarihi konut üzerinden yazılıyor diyebiliyoruz. Ben de katılıyorum arkadaşlarıma. Modernleşme konut üzerinden empoze edilir çünkü. Modern mimarlık Le Corbusier’in Domino prototipi aktarılmadan, ya da Maison Citrohan örneği verilmeden anlatılamaz. Berlin, Viyana, Frankfurt yerleşkeleri veyahut Amsterdam, Rotterdam okulları dönemi mimarlıkları, yani bu dönemde oluşturulmuş yerleşkeler örnek verilmeden mimarlık tarihi anlatılamaz. Yahut Adolf Loos “Raumplan” kavramını konutları üzerinden ortaya koyar. Tüm CIAM toplantılarında kentte konutun sürekli gündemde olan bir konu olduğunu görüyoruz. Weissenhof Konut Yerleşkesi modern mimarlığın manifestosu oluyor, aynı zamanda da taraftar ve karşıt cepheler tarafından da yoğun olarak tartışılıyor. Savaş sonrası döneme baktığımızda, bu dönemde de hem Doğu bloğunun, hem Batı bloğunun konut elde etme üzerinden rekabete girdiklerini görüyoruz. Mesela Marsilya Bloğu, Byker Wall, Park Hill Flats Blokları ve birçok başka örneğin yanı sıra, ütöpik tasarımlar ve sonrasında Berlin Yapı Sergisi IBA, bunlar tarih yazımında yerlerini almışlardır. Hatta şunu bile diyebiliriz. Modern mimarlığın başlangıcını Red House, bitişini de Pruitt Igoe Konutları’nın bir bölümünün yıkılması oluşturur diyebiliriz. Tarih yazımında kuramsal alanda da kamusal-özel alan tartışmaları yapılmıştır. Bireysel özgürlükler konusu kamusal alan tartışmalarında yer tuttuğu kadar konut üzerinden mekânsal yansımalarını bulmuştur. Yani modern insanın ihtiyaç duyduğu ya da duyduğunun varsayıldığı modern konut mekânı ve bu mekânın araştırılması, tasarlanması ve inşa edilmesi modern mimarlık anlatımında başat konuma sahip olmuşlardır. Aslında bunu Türkiye’ye döndürdüğünüzde modern mimarlığın Avrupa ve Amerika’da konuta verdiği ağırlık kadar Türkiye’de karşılığı olmamıştır; ama tabii bu, Türkiye’de modern mimarlık anlatımının An-

kara üzerine odaklanması ve Ankara'nın topyekün bir inşa süreci içinde olmasına da bağlanabilir bir durum. Ancak ben hızlıca düşündüğümde Tayyare Apartmanları, Akaretler, Vakıf, İkinci Vakıf apartmanları, Bahçelievler Konutları, Saraçoğlu Yerleşimi, Subayevleri, Zonguldak'taki yerleşkeler, Kayseri Nazilli yerleşkeleri, Ataköy-Levent gibi örnekleri hemen art arda dizebiliyorum. Konut gene mimarlık tarihi yazımında yerini almış görünüyor. Şimdi tarihte genelde pek yer almayan, konut konusunda öncülük yapan örnekleri bazen başarıyla, çoğu kez de özensizce izleyen sessiz çoğunluktur. Oysa, benim bu sessiz çoğunluk dediğim şey kentin ağırlıklı olarak yapı stoğunu oluşturan konutlar; bütün kent aslında bu stoktan oluşuyor. Önemli olan galiba bu sessiz çoğunluğa bakmak ve bu çoğunluğun içindeki örnekleri tarihimize entegre etmek. Göz ardı kalanları tarihimizin içine sokabilmek. Belki de asıl bunun üzerinde tartışılmalı diye düşünüyorum. Benim de şimdilik söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

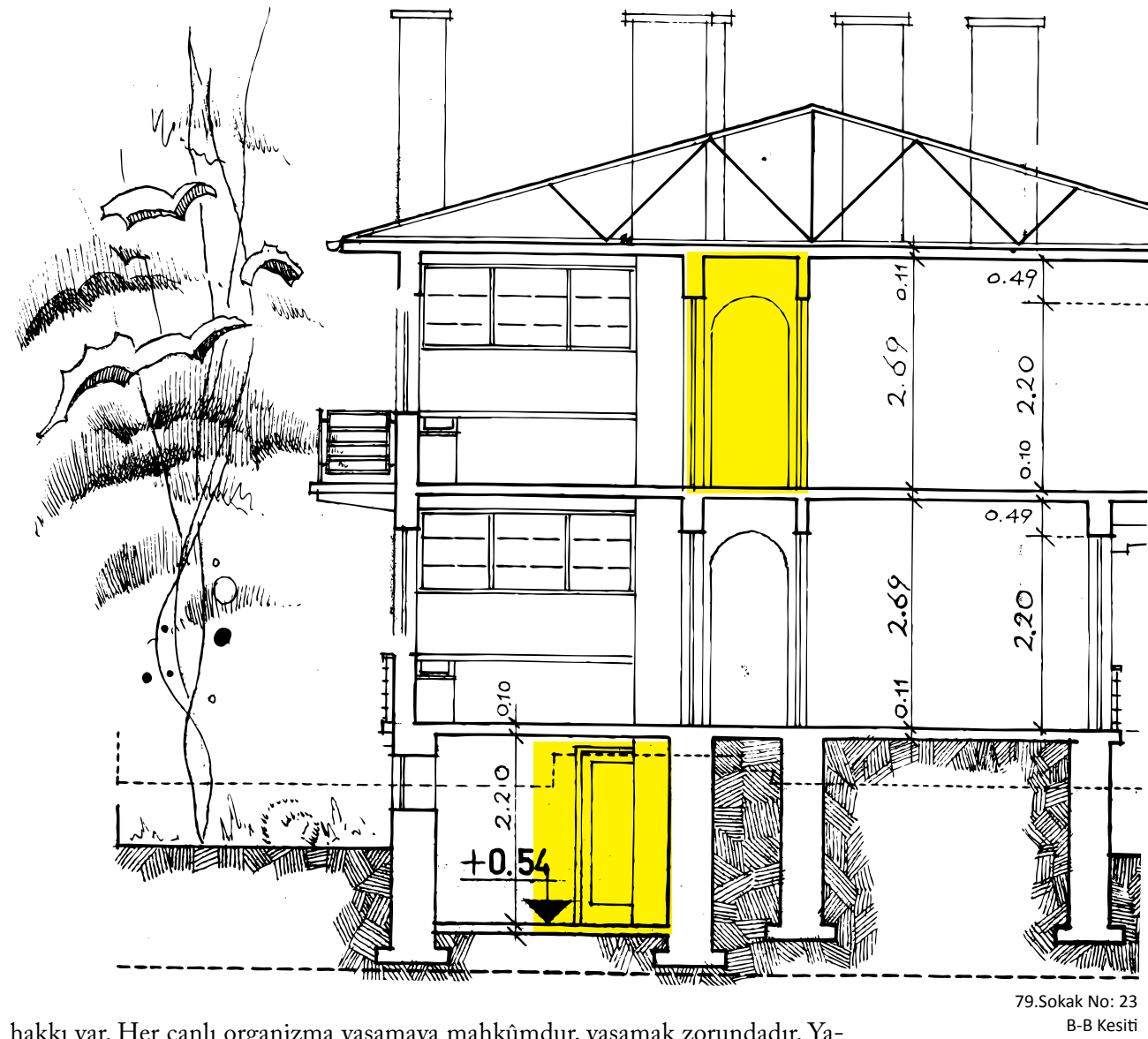
EAE: Teşekkürler. Mimarlık tarihi yazımı açısından ekleyecekleriniz yoksa, mimarın tarih yazımındaki yeri, mimarı tarihimize nasıl sokabiliriz üzerine de konuşmaya başlayabiliriz.

SÖ: Esin hocanın bıraktığı yerden devamla, o sessiz çoğunluğa ait olan yapı stoğunun mimarlık tarihi içinde yer almasıyla ilgili olarak bir bilgi vermek istiyorum. Mimarlar Derneği 1927'de, yapı stoğunun yüzde kaçının mimar elinden çıktığı üzerine bir tartışma olmuştu. Çok iyimser bir tahminle yüzde 10 bile değil; yapı stoğunun mimar elinden çıkan kısmı %5'in biraz üzerindeydi. Geri kalana mimarsız mimari diyebilir miyiz, bilemiyorum, bu şekilde üretilmiş yapı stoğu çıkmıştı. Fakat yine öğrencilik yıllarıma dönersem sessiz çoğunluğa ait olan bu yapı stoğunun sistematik bir şekilde incelenmesi ve bir bilgi üretilmesi

o dönemde araştırılmaya başlanmış önemli bir konuydu. Örneğin, 70'ler ve sonrasında gecekondular üzerine araştırmalar şu veya bu şekilde yapılıyordu – ikinci defa Mehmet Adam'ı anıyorum. Örneğin, gecekonduda yaşayan bir ailenin, ille de çekirdek aile olmadığı, ihtiyacı doğrultusunda yapıyı aşama aşama geliştirdiği, bu aşamaların aile yapısındaki değişikliklerle ve ailenin ekonomik durumuyla bağlantılı olduğu gibi bir takım sonuçlar çıkarılmıştı. Esnek büyüme diye bir şey tariflenmişti. Önce mutfak ve yatak odasından oluşan bir birim, ondan sonra o yatak odasına eklenecek olanlar belki evden biri evleniyorsa, biri oraya geliyorsa, erkekse özellikle ona ikinci bir birim, üçüncü bir birim, yani çekirdek mekânlar dizisi; ama sonra ihtiyaca göre eklenen başka mekânlar. Ben mesela seneler sonra benzer bir sistemi, Frank Lloyd Wright'ın "Prairie Houses" ile ilgili olarak yapmış olduğu bir analizde görmüştüm. Yani onun evlerinde mutfak ve ocak/şömine konutun çekirdeği ve yaşamı destekleyen ana unsurlar. Şömine/ocak bir taraftan mutfakta kullanılırken diğer taraftan yaşam alanını da hem ısıtıyor, hem de tanımlıyor. Dolayısıyla bu çift taraflı enerjiden bir tasarruf sağlanıyor. Bundan sonra ihtiyaca göre bu evlere oda ya da bir takım bölümler ilave ediliyor; ama bunlar belirli proporsiyonlar çerçevesinde ya da yapı malzemesinin kendisinin özelliğinden doğan oranlar çerçevesinde yapılıyor. O zaman şaşırmıştım, Mehmet Adam'ın da vakti zamanında gecekondulardan çıkardığı sonuçlarla nasıl da benzeşiyor diye. Yani bir konutun olmazsa olmaz birimleri, yapının kendindenmiş gibi algılanıyor. Sessiz çoğunluğun yapı stoğu tabii ki önemli, çok önemli. Bundan bilgi üretmek, veritabanı oluşturmak, bilgiyi nasıl ürettiğimiz, hepsi çok önemli ve gerekli ve yöntemlerle ilgili. Ben yol gösterici olacağına inanıyorum zaman içerisinde. Yalnız tartışırken bu durumun inşaat sektörü üzerinde nasıl bir etkisi olduğunu atlıyoruz. Acaba kentsel dönüşüm diye adlandırdığımız bütün o TOKİ konutları sadece insanların daha konforlu yaşaması için mi yapılıyor, yoksa aynı zamanda paranın piyasada dönebilmesi için araç olarak mı kullanılıyor? Örneğin, en son bir tartışmada duydum, artık üretilen yapı stoğunun tek bir

daresi bütün bir daire olarak satılmayabilecek; ama borsada bunu belli yüzdesi satın alınabilecek ve kâr/yatırım amacıyla para piyasalarının kullanımına uygun şekilde satışa sunulabilecek deniyordu. Yani bunları biz bir kenara bırakıyoruz. Sadece tarih yazımı açısından konuya yaklaşıyoruz. Bu işin ekonomik yönünü de aklımızın bir kenarında tutalım; ama bilgi üretimini de aksatmıyalım. Zaten bu da tarih yazımının eninde sonunda bir parçası olur diye düşünüyorum.

NG: Mimarlık tarih yazımında modern mimarlarla ilgili bir not eklemek istiyorum. Gazi Üniversitesi'nde bir yüksek lisans tez çalışması yapmıştık, Özge Ançel ile. Konu, Artitekt Dergisi'nde "Konut" idi. Biliyorsunuz, Zeki Sayar röportajlarında, dergiyi neden çıkardıklarını anlatır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde devlet yapıları ile ilgili daha çok yabancı mimarlar görevlendirildiği için yerli mimarlara kalan alan yalnızca konuttur. Zeki Sayar ve arkadaşları, "İyi de nasıl müşteri bulacağız?" diye düşünür. "Dergi çıkaralım bari" der Zeki Sayar arkadaşlarıyla birlikte ve kalabalık bir ekip ile bir dergi çıkarmayı ve bunu yıllarca yürütmeyi de başarırlar. Bildiğiniz gibi Arkitekt Dergisi. Zaten sunuşta Arkitekt'ten faydalanacağı söylenmişti. Şimdi Özge Ançel, bu dergide yayınlanan konut projelerini sıraladı ve onları mimarlarına göre de sıraladı. Çıkan sonuç çok çarpıcıydı. Hakikaten Zeki Sayar dediğini yapmış. Kendilerini tanıtmış. Yayınlanan projelerin şu anda tam rakamını hatırlamıyorum; ama yüzde 80-90 gibi oldukça yüksek bir oranla Arkitekt'in kurucularının kendi ürünleri olduğunu görüyoruz. Şimdi mimarlık tarihi yazımı için Arkitekt çok önemli bir kaynak. Biz Arkitekt üzerinden mimarlık tarihini yazmaya başladığımız zaman ister istemez Arkitekt'in yazarlarının gündemi bizim gündemimiz oluyor. Yani orada, tam sayıyı şu anda hatırlamıyorum, 179 konut projesiydi galiba ya da 200 diyelim, yayınlanan 200 konut projesi tabii ki Türkiye'yi temsil etmiyor; ama biz o 200 üzerinden hareket ederek bir mimarlık tarihi yazıyoruz. Kendi projelerini yayınlamakta onların şüphesiz

hakkı var. Her canlı organizma yaşamaya mahkûmdur, yaşamak zorundadır. Yaşamaya mahkûm oldukları için bunu yapmak onların son derece hakkı. Ama artık bu perspektifin kırıldığı noktadayız. Artitekt'in perspektifinin dışına çıkabilmenin araçları geliyor. Bu proje, bu açıdan son derece önemli. Yani bir bakıma aslında şöhret mimarlar yaşadıkları dönemde kendi şöhretlerinin tarihini de yazmış oluyorlar ve bu da bizim meslek pratiğimizde ihtiyacımız olan bir duruma karşılık geliyor. Karşılıklı bir beslenme. Ama bunların dışına çıkmak için mimarlık tarih yazımını tekrar düşünmemiz gerekiyor. Az önce söylediğimiz gibi mimarlık tarihini, mimarlık mesleğine hizmet edecek bir alan olarak görüyorsak o zaman bu üretime devam ederiz; ama mimarlık tarihi, mimarlık mesleği dışında bizim için anlamlıysa, o zaman şöhret mimar ve estetik obje tutkumuzu bir daha

gözden geçirmemiz lazım. Bunun için de benim mimarlık tarih yazımında eksikliğini gördüğüm şey olumsal bir bakış açısıdır. Kanaatimce, olumsal bakış, determinist olmayan, her şeye zamanın ve hatta tesadüfün ürünü olarak bakabilen bir bakış açısı demek. Olumsal bir bakış açısına sahip olmadığımız için biz kutsal saydığımız objelere önem veriyoruz. Çünkü onlar tesadüfün eseri olamaz ve determinist bir sebep sonuç ilişkisiyle gelişir. O yüzden mimarlık tarih yazımında eksik olan en önemli noktanın olumsal bir bakış olduğunu düşünüyorum. Olumsal bir bakış hiçbir şeye kutsallık atfetmez, hatta Rorty'nin çok güzel ifade ettiği gibi, kendisiyle bile dalga geçer. Hiçbir şeye kutsal olarak bakmayan, kendisiyle bile dalga geçebilen bir bakış açısı bize mimarlık tarih yazımını yeniden şekillendirmek için önemli imkânlar sunabilir.

MG: Biz mimarlık tarihini niçin yazıyoruz sorusu bizim için önemli. Mimarlık tarihini yazmanın bir amacı star mimarlar ya da çok ünlü mimari eserler yaratmak olabilir; ama herhalde asıl nedeni yapılı çevreyi anlamak. Bunun için mimarlık tarihini yazıyoruz. Bu nedenle yapılı çevrenin oluşmasına katkısı olan her şeyin ve herkesin bu tarih içerisine katılması lazım diye düşünüyorum. Bu görüş son 20 yıldır gündemde. Bir ana akım mimarlık tarihi var: Meşhur mimarların, meşhur binaların anıtsallaştırıldığı ve yazıldığı tarih. Bir de bunun dışında kalan başka bir mimarlık tarihi var. Belki diğeri kadar övülmeyen yapıların tarihi. Bizim kendimize, yani Türkiye'ye baktığımız zaman, aslında müthiş bir gecekondu araştırması var. Gecekondu araştırmalarına baktığımız zaman üzerine çok şey söylenmiş olduğunu görüyoruz. Serpil hoca biraz anlattı; birçok akademisyen tarafından yazılan makaleleri hepimiz okumuşuzdur. Dolayısıyla biz aslında mimarlık tarihini sadece meşhur mimarlar ya da meşhur binalar üzerinden yazmıyoruz. Gecekonduyu da çok yazdık, yazageldik, halen yazıyoruz. Böyle, sessiz çoğunluğun olduğu bir tarih yazımının Türkiye bağlamında ciddi ölçüde olduğunu

düşünüyorum. Ana akımın içinde sessiz çoğunluğun olmaması 80'ler, 90'lardan beri çok tartışılan bir konu. Kanonun içine kadın mimarları da koyalım, Afro-Amerikan mimarları da koyalım, Uzak Doğulu mimarların eserlerini de koyalım, İslam mimarisini de koyalım, mimarsız binaları da koyalım. Ama o zaman da bu kanonun içine ne kadar çok şey koyabiliriz? Yani, 'bu ne zaman patlayacak?' endişesi oluştu. 'Kanonun içine her şeyi koymalı mıyız?' ya da 'Ötekileri değerli yapan şey acaba bu kanonun/ana akımın olması mı?' soruları da tartışma konusu oldu. Yani, kanonun içine her şeyi koymamız gerekmiyor; ama bütün değişik mimarlık kültürlerini içine alan bir mimarlık anlayışının oluşması çok önemli. Mimarlık tarihini yazarken bunları düşünmek lazım. Kanon mümkün olduğu kadar büyümeli ve içine değişik görüşler, çeşitler, katkılar girmeli. Buna inanmakla beraber, kanona eskisi kadar eleştirel bakmıyorum doğrusu, çünkü onun olması aslında eleştirel bakma kabiliyetini keskinleştiriyor diye bir görüş benimsedim. Gecekonduları yazıyoruz, kadın mimarlara bakıyoruz, kadınların yapılı çevreye nasıl katkıları oluyor, bunlara bakıyoruz. Kanonun olması belki sessiz çoğunluk ve diğer aktörlerin yapılı çevreye katkısı konusunda araştırma yapma gereğini doğuruyor. O yüzden meşhur mimarları ve yapıları vurgulayan kanon çok da fena bir şey değil gibi gelmeye başladı bana son zamanlarda.

SÖ: Tanınmalarına yarıyor belki. O kendisinin dışında olanlarının tanınmasına yol açıyor, kendi varlığıyla.

MG: Evet. Kendi varlığıyla. Sizi daha böyle konularda düşünmeye davet ediyor gibi geliyor daha doğrusu.

EB: Bir kaç şey ekleyebilirim belki. Meltem hocanın dikkat çektiği gecekondu

konusunda ben de bir şey söylemek istiyorum. Aslında bu konuda birçok araştırma, yazılmış birçok şey var da, mimarlığımıza eklenilen bir pratik, aktarılan bir deneyim yok maalesef. Bu deneyim, gecekondular, hakikaten bize topografyayla baş etmek üzerine, esneklik üzerine birçok şey öğretmeliydi aslında. Gecekondular belgelendiler, araştırıldılar, yazıldılar; ama mimarlık pratiğimize dönüp bugün baktığımızda, onların yerine neler yapıldığını gördüğümüzde, özellikle toplu konut örneklerinde gecekonduların pratiğe hiç yansıyamadığını görüyoruz. Aslında eksikliğe de dikkat çekmek gerekiyor. Diğer taraftan, Neşe hocanın söylediği bu olumsal bakış, sabah Ali Cengizkan'ın söylediği “meşruiyet kategorileri oluşturmamalıyız” uyarısı ile örtüşebilir. Neşe hocanın söylediğini konuya belli çerçevelerden, belli kalıplardan bakmak değil de var olanı kendi halinde belgelemek gibi algılıyorum ben, doğru mudur bilmiyorum; ama galiba Ali Cengizkan'ın söylediği şey de benzer bir endişe taşıyordu; belli çerçeveler oluşturmadan bakabilmek yeteneğini geliştirmek.

SÖ: Mimarlık tarihi müfredatta 60'ların sonuna doğru, yani 60'larla birlikte önem kazanıyor aslında. Daha önceden mimarlık tarihi ders olarak bu kadar da fazla önemsenmiyordu.

EAE: Modern mimarlık tarihe öyle baktığı için.

SÖ: Nasıl?

EAE: Modern mimarlığın tarihe yaklaşımı öyle olduğu için, yani tarih bilgisinin gerekli görülmediği bir dönem olduğu için.

SÖ: Evet, öyle baktığı için, görmediği için, evet; ama 60'larla birlikte hakikaten mimarlık tarihi araştırmacılarının sayısı artıyor, mimarlık tarihi dersinin yanı sıra çeşitli seçmeli dersler ortaya çıkıyor, kendi varlıklarını daha fazla hissettirmeye başlıyorlar. Dolayısıyla çok da eski bir geçmişi yok. Mesela İslam mimarisi hep Batı tarafından, Batı tarih yazımında tip bir mimari gibi tanımlanırken, araştırmalar yapıldıkça İslam mimarisinin tek bir torbaya atılamayacağı, bölgelere göre değişiklik gösterdiği ortaya çıktı. Yani henüz yarım asır bile olmadı, bu çalışmaların üzerine bence çok yazılıp çizilmedi. Tabii ki temel konularda araştırmalar vardı ama çeşitlenmesi çok eski değil.

EAE: Aslında ben değerlendirmede bu konuda konuşacağım ama şu anda da eklemek istedim – belki mimar tartışmasına da geçmiş oluruz böylece: Bu kanon konusunda ben de değerlendirmede bir şeyler söylemeyi hedeflemiştim. Şimdi Meltem hocanın söylediğini düşününce, biraz önce Esin hocanın da özetlediği gibi, Ali hocanın da söylediği gibi, kanon oluşturmak, meşruiyet çerçevesi çizmek demek. Bu süreçte bazı mimarlar, bazı binalar iyidir, diğerleri iyi değildir demek oluyor. Neden? Soru bu. Bu “iyi” olanlarla karşılaştırarak değerlendirmeye çalıştığımız zaman, diğer her şey daha kötü olacak, yani kaçıışı yok, bir şekilde daha başarısız olacak; çünkü onu başarılı olarak tanımlıyorsun, “iyi olan budur” diyorsun, o zaman diğerleri kötü oluyor.

Yani birine “iyi” dediğin sürece, diğerlerinin iyi olan yönünü bulman mümkün değil. O yüzden bu durumda önümüzde çok ciddi bir soru var: Bazılarını seçmeyi, onların “iyiliği”ni ne kadar savunacağız sorusu, zor bir soru. Aynı şekilde, bazı mimarların yapısı iyidir dediğimiz zaman, birçok mimarın ürünlerini göz ardı edebiliyoruz ya da “bu mimarınki iyidir” diyorsak, diğerlerini görmüyoruz bile. Bu çerçevede önemli bir konu, mimarın tasarladığı yapı ve diğer yapılar meselesi. Çünkü, biraz önce Serpil hoca da bahsetti, çoğu konutu, çoğu yapıyı mimar

tasarlamıyor; o zaman ne yapacağız? İsterseniz bu konuyu açalım artık. Serpil hocam başlamak ister misin?

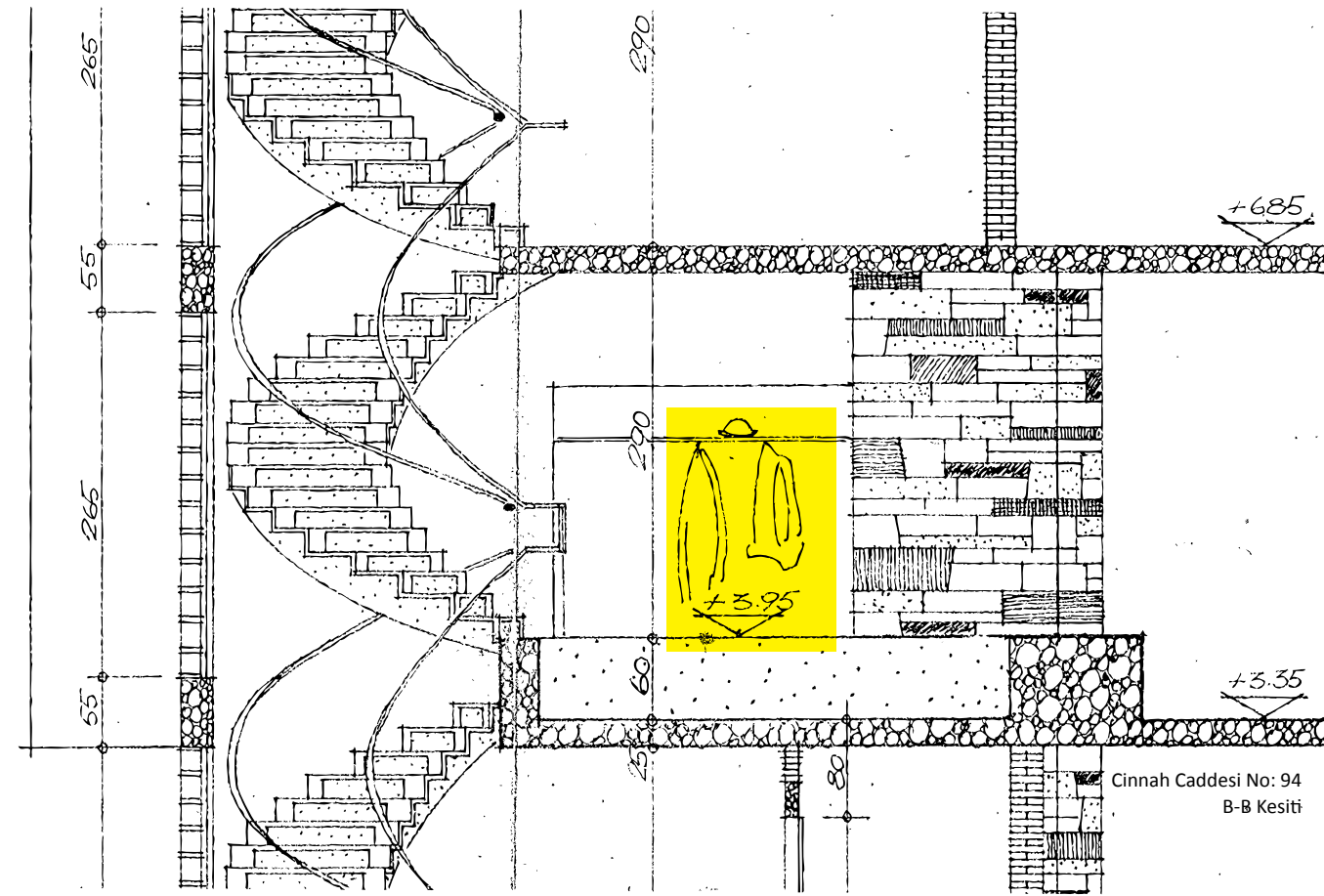
SÖ: Bu üçüncü sorumuz mu? Mimarlık tarih yazımında sivil mimarlık yapıları üreten mimarlar nerede durmaktadır? Ben bu soruyu düşünürken nerede durduklarından çok, konut tasarlayan mimarlar nasıl ön plana çıkabilir ya da nasıl tanınabilir, diye düşündüm. Örneğin mimar monografileri yayınlanıyor. Yani Mimarlar Odası yayınlıyor, Yapı Kredi yayınlıyor, YEM yayınlıyor, Boyut yayınlıyor, vb. Bu monografileri şöyle bir taradığımız zaman ana akım mimarlıkta ikinci planda ya da daha az önemliymiş gibi gösterilen yapıları görebiliyoruz. Bu önemli bir şey diye düşünüyorum. Bir dizi binanın ele alınıp küçük kitapçıklar halinde yayınlanması bilgi üretimine veya tarih yazımına zaman içerisinde katkı sağlayabilir. O zaman ister istemez o mimarları ve yaptıklarını göz önüne almaya ve konuşmaya başlarız. Yüzde 10 içinde olsa bile göz ardı edilen mimarlar var, diyor bu önermede değil mi? Dolayısıyla hiç olmazsa o yüzde 10 içerisinde göz ardı edilen yapılar ve mimarları da bu şekilde konuşulur hale gelebilir. Yapı stoğuyla ilgili olarak da aslında mimarsız mimarlık çalışmaları var. Tabi bunların daha çoğalması mümkün. Örneğin, Cengiz Bektaş böyle bir dizi kitap çıkarmıştı. Bu diziden yapı ustalarının yapmış oldukları yapıları okuyabiliyorduk. Belki bu tür çalışmalar sürekli hale gelebilir.

NG: Şimdi evet, Esin hocanın da söylediği gibi, sessiz çoğunluğun üretiminden tasarıma bilgi aktarılmamış olabilir, ama belki öncelikli sorun tasarım olmamalı. Sabah zaten yine söylenmişti, yok sayılan en büyük alanlardan biri de apartmanlar. 1950'ye kadar devlet yapıları bir hayli çözülüyor. 1950'den sonra çok sayıda devlet yapısına gerek kalmıyor. 1950'den ve özellikle 1980'den sonra kentlerin şe-

killenmesi ise öncelikle apartmanlaşma yoluyla gerçekleşiyor. Yani kentler apartmanlaşmayla büyüyor. 1950 öncesinde devlet nasıl konut piyasasını regüle edemediyse, 1950 sonrasında da aslında regüle edemiyor. Halk yine sorununu kendi çözüyor, kendi göbeğini bu defa “laz müteahhit” aracılığı ile kendi kesiyor. Biz belki gecekondur sorununa biraz baktık; ama apartmana gerçekten çok ciddi olarak bakmadık diye düşünüyorum. Apartmanların parsel sıkışmışlığı, kent topraklarının parsel denen bir alt hücre birimine, kıyım kıyım küçük parçalarla bölünmesi, bizim kenti, yalnızca özel mülklere ait parseller dizisi değil, kamusal bir mekân ve bütünlük olarak görüp kendi ortaklıklarımızı, ortak alanlarımızı tanımlayamamış olmamız, çözemeyişimiz, bunların çok iyi anlaşıldığını sanmıyorum. Bunun bizim kamusal mekânları tarif edecek ortaklık kabiliyetine sahip olamayışımızdan mı, devletin bunu düzenleyememesinden mi, yoksa acaba kent topraklarını parsel ölçeğinde satmanın sisteme daha çok kazandırmasından mı kaynaklandığını çok da iyi kavrayabildiğimizi düşünmüyorum. Bu nedenle 1950-1980 arasında konuta bakarken apartmanlara ciddi anlamda bakmak lazım. Şimdi sıkıntısını çektiğimiz, parsel sıkışmış apartman tipolojisi bu parsel zihniyetinden çıkıyor. Bir kentsel bütünlükten söz edemeyişimizin ana sebebi de bu. Kentin parsellere kıyılmasından, kent topraklarının minik minik, bağımsız ve ilişkisiz (parsel adasını yeterli bir bağlam olarak görmüyorsak), parçalara doğranmasından kaynaklanıyor. O yüzden lojmanlar bence çok önemli. Devlet lojmanları böyle bir araştırmada niye dışarıda kalsın? Lojmanlar kentsel bir bütünlük arz ediyor. Orada tek tek arsa/parsel sahipleri değil, büyük çoğunluklar, daha büyük ortaklıklar söz konusu. Burada işte “kamu” terimi ile ilgili başlangıçtaki tartışmaya tekrar dönmek mümkün. Hannah Arendt, kamuyu hepimizin etrafında, bir arada oturduğu “ortak bir masa” gibi tarif ediyor ve kamusallık bu yüzden çok değerli ve anlamlı. Devlet lojmanları niye dışarıda kalsın? Üstelik devlet baskın bir yapı dahi oluşturamamış. Konut sorununu 1950 öncesi gecekonducuya, 1950 sonrası Laz müteahhide havale etmiş. Yani devletin bir mekanizma olarak piya-

sayı regüle eden başarılı araçlar geliştirdiği ve yönlendirdiği bir durumu maalesef göremiyoruz. Lojmanlar yeterli olmasa da bir başarıdır. 1990 sonrası TOKİ'yle devlet konut problemi ile daha etkin şekilde ilgilenmeye başladı ancak bu defa, özellikle son on yılda, piyasayı regüle etmek yerine direkt inşa etmeye yöneldi. Bu yüzden 1950-1980 arası, çok kritik bir dönem. Orada o görmediğimiz, yeterince işlemediğimiz, üzerinde çalışmadığımız apartman meselesine çok daha derinlikle bakılması, araştırılması ve çalışılması gerekir diye düşünüyorum.

Bir de proje sunuşundaki örneklerde belirtilen mühendisler dikkatimi çekti. Elbette, bu da meslek yasasının çıkışıyla çok alakalı bir konu. Meslek örgütleri kurumsallaştıkça ve yasal süreçler netleştikçe, mimarlar yavaş yavaş mühendisleri tasfiye etmeyi başarıyor. Ancak tasfiye edilen mühendislerin bugünkü mimar / mühendis ayrımı ile tanımlanmaması gerekir. Sunulan örneklerde de mühendislerin işleri belli ki başarılı, kayda değer çalışmalar. Dolayısıyla mühendisi mirmardan bu kadar kolaylıkla ayırmanın zor olduğu anlaşılıyor. Benzer bir hikâye ile Halkevlerini incelerken Zonguldak Halkevi'nde karşılaşmıştım. Zonguldak Halkevi yarışması, Cumhuriyet Halk Partisi tarafından çıkarılıyor. Ömer Faruk Galip tesadüfen gazetede haberi okuyor. Jüri üyeleri sekiz maden mühendisi; yer Zonguldak olunca, maden mühendisleri çoğunlukta, hiç mimar yok. Ömer Faruk Galip, Cumhuriyet Halk Partisi'ne yazıyor, jürinizde bir mimar da olsun diyor, iki kişi İstanbul'dan Zonguldak'a gidiyorlar ve jüri üyeliği yapıyorlar. Yarışmaya 18 proje teslim ediliyor. Bunların altısı mimar, 12'si mühendis ama sonuçta derecelere baktığınız zaman bir tane dahi mühendis yok, hepsi mimar. Yani 1930'lu yıllar, 1940'lı yıllar mesleğin kendini kurumsallaştırdığı ve mühendislere karşı bir alan mücadelesi verdiği yıllar.. Bu noktada biz bir meslek perspektifiyle bakarak, mühendislerin saf dışı edilmesi doğru ve yerindeydi de diyebiliriz; ama gösterilen örneklerle bakarak, o dönemde, mühendis diplomasını aslında mimar diplomasından ayırmanın zor olduğunu da görebiliriz. Meslek perspektifinden

bakmadan, mühendisleri de bu araştırma içine dâhil etmenin, araştırmanın sonucunda önemli bilgiler üretebileceği kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

EAE: Aslında bu mühendisler konusunda şöyle küçük bir şey eklemek istiyorum. Uzun zaman “mühendis mimar” diye mezun oluyorlar zaten. Onun dışında da, yapı üretiminin değişik aktörlerini fark etmek, hepsine değer vermek, yani sadece mimara odaklanmamak, ürünü daha iyi anlamak adına önemli. Biz mimar olarak mimarlık tarihini yazdığımız zaman mimarı öne çıkarıyoruz, elimizde olmadan. 1930'larda Zeki Sayar'ın Arkitekt dergisini okuduğumuz zaman, örneğin, mimarların pastadan kendi hak ettikleri payı alma çabalarını izleyip, onlara hak vererek, “işte sonuçta başardılar, odalarını da kurdular, yaşasın” gibi bir hisle okuyoruz belki; ama bu süreçte kaybedenler de var, mühendisler gibi, yapı ustaları gibi.. Daha önce yapı ustalarının sahip olduğu bir alandan onların itilmesi demek oluyor aslında mimarın gelmesi.

Dolayısıyla, burada da taraf tutmamak için, yapı ustasına da değer vermek gerekecek, mühendise de. Zeki Sayar'ın Arkitekt'teki pozisyonu ya da o ekibin pozisyonu gerçekten mesleğin, yani mimarlığın, Türkiye'de meslek olarak kabul görmesinin bir hikayesi, mücadelesinin bir hikayesi. Geçen yıl "Zeki Sayar Sempozyumu" olmuştu, o zaman da konuşmuştuk, Arkitekt'i taradığınız zaman, mesela benim dikkatimi çeken bir nokta azınlık mimarların da hiçbir işinin olmamasıydı yayınlanan. Bunu ben sadece bir soru olarak görmüştüm ve bahsetmiştim. Daha sonra Zafer Akay'la konuştuk bu konuyu, Zafer Akay, Zeki Sayar'la yaptığı bir söyleşiden bahsetti. Bu söyleşide Zeki Sayar, azınlık mimarlardan bahsederken, "onlar hep müteahhitlik yapardı; o yüzden onları biz fazla desteklemedik, fazla ilgilenmedik onlarla" gibi bir açıklama yapmış. Yani asıl mimarlık mesleğini önemsiyor doğal olarak. Arkitekt'te de mimarlık işini yansıtmaya çalışıyor, müteahhitleri istemiyor. Ama müteahhitler de var. Dolayısıyla, tarihçi olarak geriye baktığımız zaman, Zeki Sayar'ın orada kendince haklı olarak yaptığı şeyi yapamayız biz tabi ki.

MG: Evet, aslında Türk mimarları 30'lu yıllardan başlayarak konut üzerinden öğreniriz diye düşünüyorum. Bunun bir örneği, Arkitekt Dergisi, hepimizin mimarlık yazımında kullandığı, bildiği bir kaynak. Hakikaten modern mimarlıkla beraber konut mimarisi önem kazanmış. Türk mimarlar da konut üzerinden ürünlerini verdikleri için biz Türk mimarları daha çok konutlarıyla tanıyoruz. Mimarlık yazımında bu konuya önem verildiğini düşünüyorum. Mesela, yine hepimizin bildiği bir kitap *Modern Türk Mimarlığı*. Renata Holod ve Ahmet Evin tarafından edit edilen bu kitabı hepimiz hem kullanıyoruz, hem öğrencilerimize referans olarak veriyoruz. Şöyle içini bir taradığımız zaman birçok konut projesi olduğunu görüyoruz. Burada bazı projeler sayıldı.

EAE: Ayrıca son kısmı Türkiye'de konut.

MG: Evet. Yıldız Sey'in yazdığı kısım Türkiye'de konut ve barınma ile ilgili. Dolayısıyla bayağı mercek altına alındığını düşünüyorum konut işinin. Apartmanlara gelince, tezini apartmanlar üzerinde yapmış birisi olarak apartmanların tarih yazımında irdelendiğini düşünüyorum. Tabii apartmanlaşma çok büyük bir sorun. Onu, biz çözebilmiş miyiz? Hayır. Problemler nedir, daha çok tartışılmalı, yazılmalı. Fakat apartman konusuna bayağı önem verilmiş, irdelenmiş durumda. Ataköy ve Levent projeleri apartman kategorisine giriyor. Yine, kitapta görmek mümkün.

NG: İşte burada bakış açısında bir fark var; ama bu tartışmak için zaten güzel bir vesile. Güzel olarak baktığınız objeleri seçiyorsunuz. Ben de kötülere de bakalım diyorum. Benim apartman çalışmadı dediğim, parsel düzeni içindeki Laz müteahhit apartmanı.

MG: Onun üzerine de çalışmalar var. Yani yapıldı bitti demiyorum; ama daha önce hiç çalışılmamış da diyemeyiz. O apartmanlar da çalışılmalı. Müteahhitler tarafından yapılan apartmanlar sadece ekonomik nedenlerden dolayı bu kadar başarılı olmamış herhalde; yani insanlar bir yandan da eski evlerden kurtuluyor, çalıştığınız zaman bunlar ortaya çıkıyor. İşin ekonomik boyutu çok önemli mutlaka; ama onun dışında insanların bir modern yaşam özlemi var. Mesela, sıcak bir tuvalet ya da radyatörlü bir ev ya da asansörlü bir ev istiyorlar. O bizim şimdi, biraz daha romantik gözle baktığımız eski evleri bırakarak, 'ah ne güzel evler, niye bunları bıraktılar da apartmanlara gittiler' dediğimiz apartmanlara aslında in-

sanlar gitmek istemişler. Çünkü daha lüks veya daha konforlu bir yaşam istemişler. Ev kadınlarının seçimi de genelde bu yönde olmuş. Yani ben araştırmalarımı yaparken öyle insanlarla konuştum ki, apartmanları hiç sevmezken apartman konusunda fikrimi değiştirmeye başladım. Neden? Mesela, şöyle bir hikâye çok enteresan gelmişti bana: İzmir’li bir bey Paris’e iş seyahatine gidiyor, bir nedenden dolayı. Giderken de karısına Güzelyalı’da satılığa çıkacak bir villayı alması için para bırakıyor. Yalı gibi bir şey – şimdi hatırlamıyorum – satılıyor, bunun açık artırmasına gidip almasını istiyor ve iş seyahatine gidiyor. Kadın o parayla o yalıyı almıyor; yerine gidip bir tane apartman dairesi alıyor, Alsancak’ta. Çünkü kendisi apartmanda yaşamak istiyor. Bana ‘soğuk yalıyı ben istemedim, yani ısıtması yok, işte modern tuvaletleri yok filan’ diye açıkladı. Neyse, konuyu biraz saptırdım belki; ama apartmanları tercihin arkasındaki başka nedenlere de bakmak lazım. İşin özünde ekonomi çok önemli; ama onun dışında bir modern yaşama isteği de var. Bu benim anlattığım olay 50’lerin sonlarında olan bir olay, onun öncesinde değil. Şu soruya dönmek istiyorum yine, mimarlık bu işin neresinde? Apartman mimarları var. Yaptığım çalışmalardan örnek verecek olursam, İzmir’de Fahri Nişli, yaptığı apartmanlarla anılan bir mimar. Dolayısıyla, Türk mimarların apartman bağlamında bayağı çalışmaları olmuş, çok üretimleri olmuş. Böyle bir yapı stoğu söz konusu. Yani söylemeye çalıştığım şey, bu üretim ve yapı stoğu sayesinde biz Türk mimarları gerçekten konut üzerinden, apartman üzerinden öğreniyoruz. Mimarlar tarafından yapılan apartmanların ve mimarların yapmadığı apartmanların bize öğrettiği değişik şeyler var. Şimdi, böyle baktığınız zaman, şu soru enteresan olabilir: 30’lar, 40’lar, 50’ler, 60’lar, 70’lere baktığınız zaman mimarların apartmanlar veya toplu konut yapıları ile anılıyorlar olması ve mimarları bu yapılar üzerinden öğrenme durumu TOKİ’ye baktığımız zaman geçerli mi? TOKİ konutlarını kimler yapıyor, hangi mimarlar yapıyor? Eskiden var olan yani o öğrenme, mimar-konut ilişkisi şimdilerde biraz erimeye, kaybolmaya başladı mı acaba diye doğrusu sormadan edemiyorum, TOKİ bağlamında.

EB: Belki de bu sorunun cevabı ikinci sorunun cevabının son cümlesi ile verilebilir. Konut konusunda öncü olan, yenilik yapan, gelenekleri sorgulayan, ya da tam tersi tarih ve gelenek ile farklı bir biçimde ilişki kuran mimarlar tarih yazımında içerilirler, yer alırlar. Bu yazımda yer almayanlar pırıltıları fark edilmeyenlerdir. İşte tam bu nedenle ben böyle düşünüyorum. Bunları keşfetmek, bu konuda araştırma yapmak bence böyle bir projenin amacı olmalı. Çünkü bu araştırma, belgeleme, dokümantasyon işi arada kaybolanların, yok olanların belki üstünü bir arkeolojik kazı yapar gibi açıp ortaya çıkaracak diye düşünüyorum. Keşfetmek, belgelemek, belgeleri ulaşılır kılmak ve bu konuda tarihin yazılmasını beklemek. Yani belgeleri hazır edip, tarihi onun üzerine yazmak diye düşünüyorum. Aslında şunu da söylemek gerekli. Tarih yazımında kimin hangi zaman aralığında ve ne süre boyunca yer alacağını veya ne süre boyunca tarihin öznesi olacağını önceden kestirmek de pek kolay değil. Çünkü tarih yazımının kimler tarafından ve hangi bağlamda yapıldığı ile de çok ilişkili bir durum bu. Mesela şöyle bir şey aktarmak istiyorum. Adolf Loos, 1920’li yılların sonunda Paris’e geldiğinde birçok yapı yapmış olmasına rağmen sadece yazdıkları üzerinden tanınan bir mimar. Bunu Reyner Banham aktarıyor. Galiba şöyle bağlamak istiyorum, bu projede amaç tarih yazımını mümkün kılacak her türlü araca ulaşmak, onları hazırlamak ve farklı bakış açıları ile tarih yazımının yapılmasını beklemek olmalı diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

EAE: Teşekkür ediyorum.. Var mı eklemek istediğiniz herhangi bir şey ? Yoksa, dinleyicilerimizden soru sormak isteyen var mı acaba?

NB: Tekrar çok teşekkür ediyorum. Kafamdaki bir dolu sorunun cevabını neredeyse buldum. Şimdi Neşe hoca ısrarla lojmanlar neden projenin dışında kaldı

derken ben hemen sosyal konutlar neden projenin dışında kaldı sorusunu soruyorum. Yani bu tartışma sonrası projenin kapsamına biraz daha farklı bakmaya başlayacağım.

EAE: İşiniz artacak.

NB: İşimiz çok artacak, sorumluluğumuz çok artacak. Bir dipnot olarak şunu da söylemek istiyorum. Mühendislerin yapılarına rastladık. Onun yanı sıra buraya almaktan çok çekindiğim teknikerlerin yapılarına, inşaat kalfalarının yapılarına rastladık. Bizim tespit ettiğimiz yapılar bunlar. Yani tespitleri de başta ölçütlerle yapıyoruz aslında. Oysa mimar olmayan büyük bir grup da var. Yani muhtemel ki şimdi o isimlere tekrar bir dönüp bakma gereği duyacağız. Ben bir de bu mimarları nasıl tanıyoruz, onu aktarmak istiyorum. Sizler biliyorsunuz, en azından bilmeyenler için de söylemiş olayım. Proje araştırmacısı Umut Şumnu şimdi yapıları yazmaya başladı Bülten’de (TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi yayını) ve yazarken de öncelikle mimarıyla başlamayı ısrarla gündeme getiriyor. Yani, gün yüzüne çıkarmaya çalıştığımız yapıların yanı sıra mimarlar da gün yüzüne çıkacak. Yani sayısal olarak da önemli olmaya başlayacak. Şöyle sonuçlar da çıktı aslında projeden: Mesela aynı isim farklı bölgelerde de konut yapıyor ya da mesela Yenimahalle’de iki isim çok öne çıkıyor, diğer bölgelerde farklılaşıyor. Yani, Esin hocanın bıraktığı yerden devam edersem bunların hepsi yeni bir tarih yazımını mümkün kılacak her türlü araç, yeni bir okumayla çok farklı şeyler söylenebilir. Mesela kent tarihi açısından da önemli bir takım sonuçlar çıktı projeden. Belli merkezler var. Keçiören’de Kalaba, Yenimahalle’de İvedik Caddesi çevresi, Mamak’ta Demirlibahçe gibi. Yani bütün bu araçlar, sağlıklı bir biçimde arşivde yer alacak olursa umuyorum ki bundan sonrası için biraz daha farklı yorumlar yapılabilir. Tekrar teşekkür ediyorum.

NG: Bir şey söyleyebilir miyim? Şimdi bunlar çok değerli çalışmalar. Hani bir sayı koydunuz, 100. Bence bir sınır, yani bir sayı olamaz burada 100-200-500. Böyle bir sınır olamaz. Bir limit koymamak lazım.

NB: Arşiv daha geniş olabilir.

NG: Bir de üretilecek olan bu bilgiyi mekâna yerleştirmek lazım, GIS -Geographic Information System- ile bu bilgiyi haritalara işleyebilirsiniz. Yeni haritalar üretebilirsiniz. Bu da ilk defa yapılacak bir şey olmayacak. Murat Güvenç bunu İstanbul için yaptı, katman katman haritalar elde etti. Bu bilginin mekânla buluşması, kent coğrafyası üzerinde farklı okuma imkânları sağlayabilir. Yer, mimar ve dönem olarak tasnif etmişsiniz. Bunlara ait farklı haritalar çakıştırılabilir, kesimler, ilişkiler, ilişkisizlikler, yeniden yorumlanabilir. Bu bilginin kent coğrafyasına yerleştirilmesi, kentin üzerinden haritalarla yeni okumaların yapılması klasik katalog ve belgeleme dışında, yeni bilgi teknolojilerine dayalı önemli bir çalışma elde edilmesini sağlar kanaatindeyim.

SÖ: Kent sosyologları da yardım ediyor değil mi?

NB: Sonuçta özellikle sergi dediğimizde ve veri tabanı oluşturmayı düşündüğümüzde bizim de ilk yapmaya çalıştığımız şey buydu, halen bu. Mutlaka harita bilgileri elde etmeyi hedefledik. Katmanlara dönüşebilir mi çok bilemem; ama harita bilgileri, yer bilgileri ve hatta büyük haritada bilgilerin işlenmesi, sonuç bildirileri hedeflediğimiz çalışmalar. Yani bu projenin zaten gündeminde yapılması gereken bir iş olarak duruyor; ama Murat Güvenç’in yapmış olduğu çalışmaya dair ne ya-

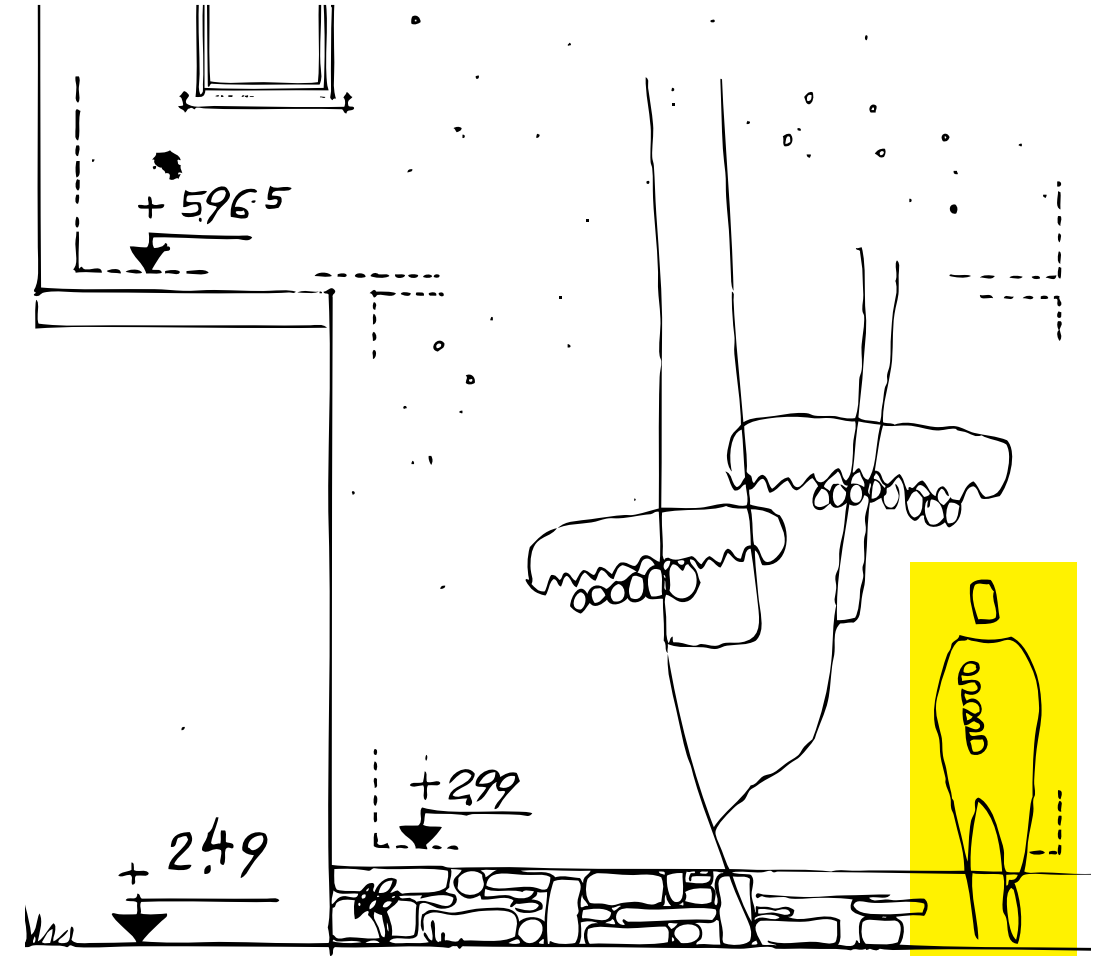
pılabilir, bilmiyorum. Ne yazık ki sosyologlardan henüz yardım almadık.

NG: GIS o kadar yaygın hale geldi ki, bulmak ve bu bilgi teknolojisini kullanmak çok da zor olmasa gerek diye düşünüyorum.

EAE: Başka soru ya da yorum yoksa ara vereceğiz şimdi. Katılımcılara tekrar teşekkür ediyorum.

DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Elvan Altan Ergut, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

İlkadım Sokak No: 20
Yan Cephe

Mimarlık tarihi yazımında konutun yeri üzerine düşüncelerimi paylaşmak üzere bir sunuş hazırladım. Mimarlığın hangi hakim bakış açıları ve söylemlerle anlaşıldığı ve tarihinin nasıl yazıldığı üzerine bazı düşüncelerimi sizlerle paylaşmaya çalışacağım. *Mimarlık* dergisinin 2003 yılında gerçekleştirdiği bir soruşturmayla, bu soruşturmanın “çağrı” metniyle başlamak istiyorum. Metin diyor ki:

Mimarlık dergisinde ... Türkiye’nin önde gelen çağdaş mimarlık eserlerini belgeleyen bir dosyaya başlıyoruz. ... Mimarlık ürünleri, tek yapı ölçeğinden, yapı grubu ve yerleşkelerine kadar farklılaşan yapıları kapsayabilir; bunlar Türk mimarların ürünleri olabileceği gibi, yabancı mimarlar tarafından yapılmış da olabilir. Dosyayı, aşağıdaki soruya vereceğiniz yanıtlar ile buna ilişkin kısa değerlendirmeleriniz oluşturacak.

Soru şöyle: Sizce, 1923–2003 arasındaki 80 yıllık dönemde gerçekleşen, Türkiye çağdaş mimarlığının önde gelen 20 eseri hangileridir?

“Mimarlık Geçmişini Değerlendiriyor” başlıklı bu soruşturmaya, akademisyen ve uygulamacı mimarlardan, mimarlık öğrencilerinden ve disiplinin eğitim, örgütlenme ve yayın organlarındaki temsilcilerinden gelen yanıtlarla bir ‘yapılar sıralaması’ oluştu:

1. Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1967 (Turgut Cansever-Ertur Yener)
2. ODTÜ Kampüsü, Ankara, 1961-80 (Behruz-Altuğ Çinici)
3. Sergievi, Ankara, 1934 (Şevki Balmumcu)
4. Zeyrek Sosyal Sigortalar Kurumu, İstanbul, 1970 (Sedad Hakkı Eldem)
5. Milli Reasürans, İstanbul, 1987 (Şandor-Sevinç Hadi)
6. Ankara Garı, 1937 (Şekip Akalın)
7. Anıt Kabir, Ankara, 1943 (Emin Onat-Orhan Arda)
8. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, 1937 (Bruno Taut)
9. Meclis Camii, Meydan ve İbadet Kitaplık Kompleksi, 1987 (Behruz-Can Çinici)
10. Hilton Oteli, İstanbul, 1954 (SOM-Sedad Hakkı Eldem)
11. ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 1963 (Behruz-Altuğ Çinici)
12. Florya Cumhurbaşkanlığı Deniz Köşkü, İstanbul, 1936 (Seyfi Arkan)
13. İş Bankası Genel Müdürlük Binası-BDDK, Ankara, 1976 (Ayhan Böke-Yılmaz Sargın)

14. Türk Dil Kurumu, Ankara, 1978 (Cengiz Bektaş)
15. İller Bankası, Ankara, 1937 (Seyfi Arkan)
16. İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 1944 (Sedad Hakkı Eldem-Emin Onat)
17. Emek İşhanı, Ankara, 1959 (Enver Tokay-İlhan Tayman)
18. Büyükkada Anadolu Kulübü, İstanbul, 1959 (Abdurrahman Hancı-Turgut Cansever)
19. Demir Tatil Köyü, Bodrum, 1983 (Turgut Cansever)
20. Atatürk Kültür Merkezi, İstanbul, 1966 (Hayati Tabanlıoğlu)

Mimarlık meslek örgütünün dergisinde yayınlanıp üzerine açıklama ve yorum yazıları yazılmış olan bu listeyi örnek olarak alıp üzerinde düşünmeye değer. Bu yüzden, mimarlık tarihi yazımı üzerine söyleyeceklerime, spekülasyon yapıyor olma tehlikesini de göze alarak, bu listeyi örnekleyerek, listede yer alan eserlerin bazı özellikleri üzerinde durarak başlayacağım.

Öncelikle, 20 eserlik bu liste, Türkiye’de günümüzde mimarlık denilince hâlâ tek tek binaların, yani **tek yapı** ölçeğinin anlaşıldığını gösteriyor. Soruşturma metninde, ürünlerin tek yapı ölçeğinden, yapı grubu ve yerleşkelerine kadar farklılaşan yapıları kapsayabileceği özellikle vurgulandığı halde, ancak iki yapı grubu – ODTÜ Kampüsü (Behruz ve Altuğ Çinici, 1961-80) ve Demir Tatil Köyü (Turgut Cansever, 1983) – listeye girebilmişler.

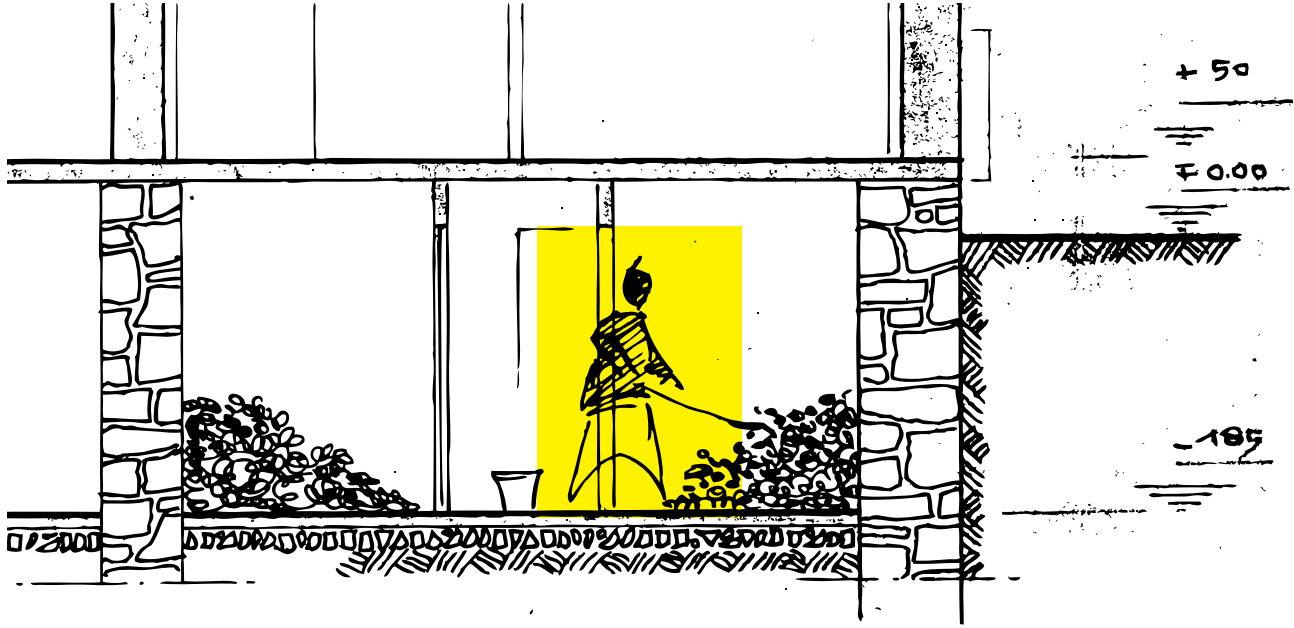
Listede yer alan eserlerin mimarları incelendiğinde ise, gerek akademik araştırmalarda mimarlık anlayışları incelenmiş ve okullarda çağdaş mimarlık derslerinde öğretilmiş, gerekse yarışma, ödül vb. yollarla adları kamuya duyurulmuş olan, günümüzde mimarlık alanında **tanınmış mimarların** çoğunlukta olduğunu görüyoruz. Üçer yapı ile listede adı en çok geçen ilk üç mimar Sedad Hakkı Eldem, Turgut Cansever ve Behruz Çinici. Bu üç mimarın da Mimarlar Odası tarafından verilen Ulusal Mimarlık Ödülleri kapsamında Büyük Ödülü almış mimarlar olmaları tesadüf değil tabii ki. Anonim mimarlık ürünleri bu listede

yer almadığı gibi, eseri seçilen kişiler arasında kadın mimarların sayısının da yok denecek kadar az olması da – bugünkü konumuzla direk ilişkili olmasa da – vurgulanması gereken diğer bir nokta olarak öne çıkıyor. İlk 20 eser olarak sıralanan yapıların mimarları içinde sadece iki kadın mimar var ve bu iki mimar da tek başlarına değil, projelerin ortak müellifleri olarak yer alıyorlar.

Ve son olarak, seçilen ürünlerin çoğunluğunun bir diğer ortak özelliği de, **kamu yapıları** olmaları. Endüstri yapıları gibi sözü edilen dönemin karakteristik yapı türlerinden bir kısmı listede yer almıyor. Demir Tatil Köyü, tek konut örneği olarak listede; ancak yüzyılın karakteristik arayışlarını ve çözümlerini temsil edecek hiçbir tek konut ya da toplu konut örneği listeye girememiş.

Listenin bahsettiğim bu özellikleri Cumhuriyet dönemi mimarlık tarihinin ana akım – ya da geleneksel – yaklaşımını örnekliyor aslında: Mimarlık tarihinin genelgeçer anlayışla özellikle **kamu için üretilmiş “önemli” tek yapılar ve bu yapıları tasarlayan “önemli” mimarlar** üzerinden yazılmış olduğunu örnekliyor diyebiliriz.

Ali Cengizkan Türkiye’deki konut çalışmalarını “gecikmiş çabalar” olarak tanımladı açılış konuşmasında. Aslında konutu arka plana atan, “önemli” devlet yapılarını, “önemli” mimarların “önemli” devlet yapılarını öne çıkaran yazım anlayışı sadece Türkiye’de değil, genel olarak dünyada ve tabii ki Batılı ülkelerde de yüzlerce yıldır sanatın ve mimarlığın tarihi yazılırken izlenmiş olan tarih yazımı anlayışını takip ediyor. Burada örneklediğim ve benzeri listelerin bize önemle hatırlatması gereken konu, eğitim kurumlarında verilen derslerde, akademik çalışmalarda, yayınlarda ya da ödül benzeri etkinliklerde öne çıkan ve mimarlık söylemiyle yerleşen ‘meşrulaşmış / kabul görmüş’, Ali Cengizkan’ın “meşruiyet kategorisi” dediği, Neşe Gurallar’ın “kutsal”lık dediği tanım, ya da, Meltem Gürel de hatırlattı, tarih yazımı literatüründe daha çok kullanıldığı şekliyle kanon içine alınmış yapılar grubu diye tanımlanan ürünlerin sınırlarının yorumlanması ve sorgulanması gerekliliği.

Güvenlik Caddesi No. 84
B-B Kesiti/Detay

Bu tür bir eleştirel bakış açısı için, tarih yazılırken neyin, neden ve nasıl kapsandığını ve neyin dolayısıyla dışlandığını anlamaya çalışmak, yani “seçilenler”in seçilmelerinin ardında yatan yaklaşımları ve söylemleri anlamaya çalışmak gerekli.

Bu “seçim”in temelinde öncelikle Pevsner’in dillendirdiği görüş yatıyor elbette; diyor ki Pevsner, “Bir bisiklet korunağı bir yapıdır; Lincoln Katedrali bir mimarlık eseridir. İçinde insanın hareket edebilmesine yetecek ölçekte bir mekân oluşturan herşey yapıdır; mimarlık tanımı ise sadece estetik çekicilik düşüncesiyle tasarlanmış yapılar için uygundur.”

Burada bahsi geçen “estetik çekicilik” ya da “estetik değer” tartışmasının bizi yönlendirdiği iki noktadan bahsedebiliriz diye düşünüyorum. Birincisi, mimarlık tarih yazımının önemli bir aracı olan **üslup**; ikincisi ise üsluplara verilen **anlam**, üslubun temsil ettikleri – ve dolayısıyla mimarlığın temsil ettikleri; mimarlığın temsiliyet gücü. Üslup konusu, “çıplaklık” tartışmasıyla ilişkilenebilir; üslup, yapının giyindiğidir. Bu giysinin getirdiği anlam da, yapının koruyucu çerçevesidir diyebiliriz. Pevsner’in “mimarlık” olarak tanımladığı yapılar, bu şekilde sahip oldukları anlam yoluyla, aslında bu anlamı onlara verenle, yani iktidarla ilişkilidirler; kendilerini vareden – dinsel, politik, iktisadi vb – iktidarı temsil ederler. Her

konutun sahip olamadığı “elbise” budur diyebiliriz. Bu yüzden, örneğin, – politik anlamlarla yüklenebildiği için belki de – Batılı mimarlık tarihlerinde konut uzun zaman fazla yer bulamazken, Türkiye’de konut tarihi, “Türk Evi” tanımı ile, yirminci yüzyılın başından beri 1920’lerde Celal Esat’la ve hemen ardından Sedad Hakkı Eldem’le başlayan süreçte çalışılmıştır, yazılmıştır.

“En önemli / en iyi mimarlar”ın tasarladığı “en önemli / en iyi yapılar”ın kentlerimizdeki yapı çevrenin oluşmasındaki rolünün gerçekte çok kısıtlı olduğu hatırlandığında, mimarlık tarihini bu çerçevede yazmanın eksik bir bakış açısı olacağı, dolayısıyla daha kapsayıcı bir çerçevenin gerekliliği kabulleniliyor artık. Bu ana akım ya da geleneksel tarih yazımı anlayışı, dışlayıcı olduğu için, sadece kısıtlı bir grup mimarlık ürününe odaklandığı için, günümüzde artık güçlü bir şekilde eleştirilmekte. Daha 1980’li yılların başında Spiro Kostof *A History of Architecture* kitabının girişinde, “Büyüklikleri, statüleri ya da ortaya koydukları gözönüne alınmaksızın geçmişin tüm yapıları çalışmaya değer görülmelidir” diyerek bugün de uzun uzun dillendirdiğimiz “kent bir bütündür, yapıları tekil nesneler olarak alamayız” eleştirisini radikal bir şekilde dillendirmiş ve bu anlayışa dayanarak yazdığı kitabı mimarlık tarihi yazımında önemli bir dönüm noktası olmuştu. 1980’li günlerden bugüne bu eleştirel yaklaşım tüm sosyal bilim alanlarında olduğu gibi mimarlık tarihi yazımında da güçlenmiş durumda; o kadar ki, diğer disiplinlerin “tarihin sonu” benzeri tartışmaları gibi, 2000’li yılların başlarında özellikle, mimarlık tarihinin de bir süredir “kriz”de olduğu, ancak bunun “yapıcı” bir kriz olduğu dillendirilmekte; artık mimarlık tarihinin çalışma alanı “önemli mimarların önemli yapıları” ile sınırlı olarak tanımlanmamakta.

Türkiye mimarlık tarihi yazımında da bu yaklaşımın artık baskın olduğunu görüyoruz. Özellikle konumuz olan yirminci yüzyıl konut üretimi üzerine çok önemli çalışmalar yapılmış durumda. Bugün bahsedildi mesela, *Modern Türk Mimarlığı* kitabı 1980’lerin başında yayınlanmış bir kitaptır, orada vardır konut;

ya da İnci Aslanoğlu'nun *Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı* kitabından bahsedildi; o da 1980'lerin başında yayınlanmış, orada da tabii konut örnekleri vardır. Ama bu yayınlarda konut nasıl ele alınmış, bunu konuştuk bugün. Daha yakın zamanda bu çerçevelerin de aşılmaya başladığını gördük. Örneğin Ali Cengizkan *Fabrikada Barınmak, Mübadele Konutu* gibi konutun değişik türlerini inceleyen çalışmalar yayınladı. Uğur Tanyeli'nin kitabını da hatırlamak lazım burada: *Metropolü ve Modernleşmeyi Konut Üzerinden Okumak*, İstanbul'un konut üretimine odaklanan bir çalışma.

Yirminci yüzyıl mimarlık tarih yazımı ve mimarlığının tarih yazımı konutu içeriyor, ancak bugün tartıştığımız gibi, çoğunlukla yaratıcı mimarın başarılı ürünü olarak, yaratılmış tekil nesne olarak içerildi; belki de ancak yaratıcı önemli mimarın eseri olan konuta bakıldı diyebiliriz. Güncel çalışmalar bu kısıtlı çerçeveyi aşmayı hedefliyor, ancak bazı önyargıların ya da önkabullerin hâlâ etkisi olduğu söylemek, hâlâ yapılması gerekenlere dikkat çekerek bitirmekte yarar var: Bu noktada belki de günümüz yapılı çevresini oluşturan konut dokusu üzerinden düşünerek, konutun mimarlık tarihindeki güncel yerini daha detaylı anlayabiliriz:

- Öncelikle, hâlâ “önemli” **mimar**ların tasarladığı konutları daha iyi biliyoruz. Mimarı bile belli olmayan yapıları, kentlerin yapılı çevresini büyük oranda şekillendiren “müteahhit apartmanları”nı hâlâ pek bilmiyoruz.
- Öte yandan, Türkiye kentlerinin konut dokusu çoğunlukla yirminci yüzyılda oluşmuş durumda. Yirminci yüzyıl – belki artık **erken yirminci yüzyıl/erken Cumhuriyet dönemi** değil ama özellikle 1950'lerden sonraki dönem – genel olarak tarih çalışmaları içinde daha yeni yer almaya başladığı için; ayrıca yirminci yüzyıl mimarlığının “değeri” konusunda genel olarak toplumsal (ve hatta profesyonel) çevrelerde hâlâ bir ortak görüş oluşmadığı için, kentlerin yapılı çevresinin büyük oranını meydana getiren birçok konut tarih araştırmaları için hâlâ “gündem” dışı diyebiliriz.
- Bu zamansal kısıtın – yani erken Cumhuriyet'in daha çok kabul görmüş olmasının ama özellikle 50'lerden sonrasının hâlâ sorunlu olmasının – yanı sıra, coğrafi bir kısıt da tanımlayabiliriz: Ankara, İstanbul ya da İzmir gibi **büyük kentlerin**

genel olarak mimarlığı daha iyi biliniyor artık; ancak diğer, daha küçük kentlerde hâlâ çalışmalar yetersiz. Olan çalışmaların da henüz geleneksel yaklaşımları kolayca aştığı söylenemez; hâlâ kamusal mimarlık ağırlıklı bilgi birikimi düzeyinde oldukları söylenebilir.

- Büyük kentler özelinde baktığımızda ise bu kez bölgeler/mahalleler bazında farklılıklar olduğu görülüyor. Kentlerin **merkezleri ve tarihi bölgelerini** artık daha iyi tanıyoruz; ancak, çevre mahalleler hâlâ çalışılmayı bekliyor.

Burada Mimarlar Odası'nın bazı şubelerinin çalışmalarından bahsetmemiz gerekiyor: Bu çalışmalarla daha önce hiç çalışılmamış olan kentlerin yirminci yüzyıl mimarlığı belgelenmekte ancak henüz konutları yeterince inceledikleri söylenemez. Benzer şekilde DoCoMoMo'nun çalışmalarını da not edelim: Örgüt, Poster Sunuşları yapıyor her sene ve bu sunuşlara Türkiye'nin her yanından katılım oluyor; hiç bilinmeyen yapılar sunuluyor. Bu seneye kadar 400 küsur poster sunulmuş; bunların 81 tanesi konut; yani yaklaşık beşte birden biraz daha az bir oran var – ki aslında bu bilgilenme ve belgeleme daha önceki zamanlara göre bir artıştır mutlaka – fakat bugün hep vurguladığımız gibi, kentli çevrenin ölçeğinde konutun aldığı yeri düşünürsek hâlâ çok az olduğunu da vurgulayabiliriz. Bu nedenle, konutla ilgili bilgimiz hâlâ çok geri durumda diyebiliriz.

Bu proje, eksiklerimiz olan bilginin üretilmesi için önemli. Öte yandan, bu bir arşiv çalışmasıysa, arşiv sonsuz mu olacak diye sorabiliriz. Tabii ki sadece bir projeyle bir arşiv çalışması sadece belirli oranda genişleyebilir, sonsuz olamaz. O yüzden bu hedefi sadece bu proje için değil, gerçekleştireceğimiz tüm çalışmalar için koymayı öneriyorum. Birçok Avrupa kentinde olduğu gibi, kentlerimizdeki her yapı hakkında bilgiye kolayca kulaşabileceğimiz bir sistemin işlediği zamanların geleceğini yürekten ümit ettiğimi vurgulamak istiyorum.

Bilgimiz arttıkça ve kapsamlı oldukça, bugün gündeme gelen şekilde, konutu:

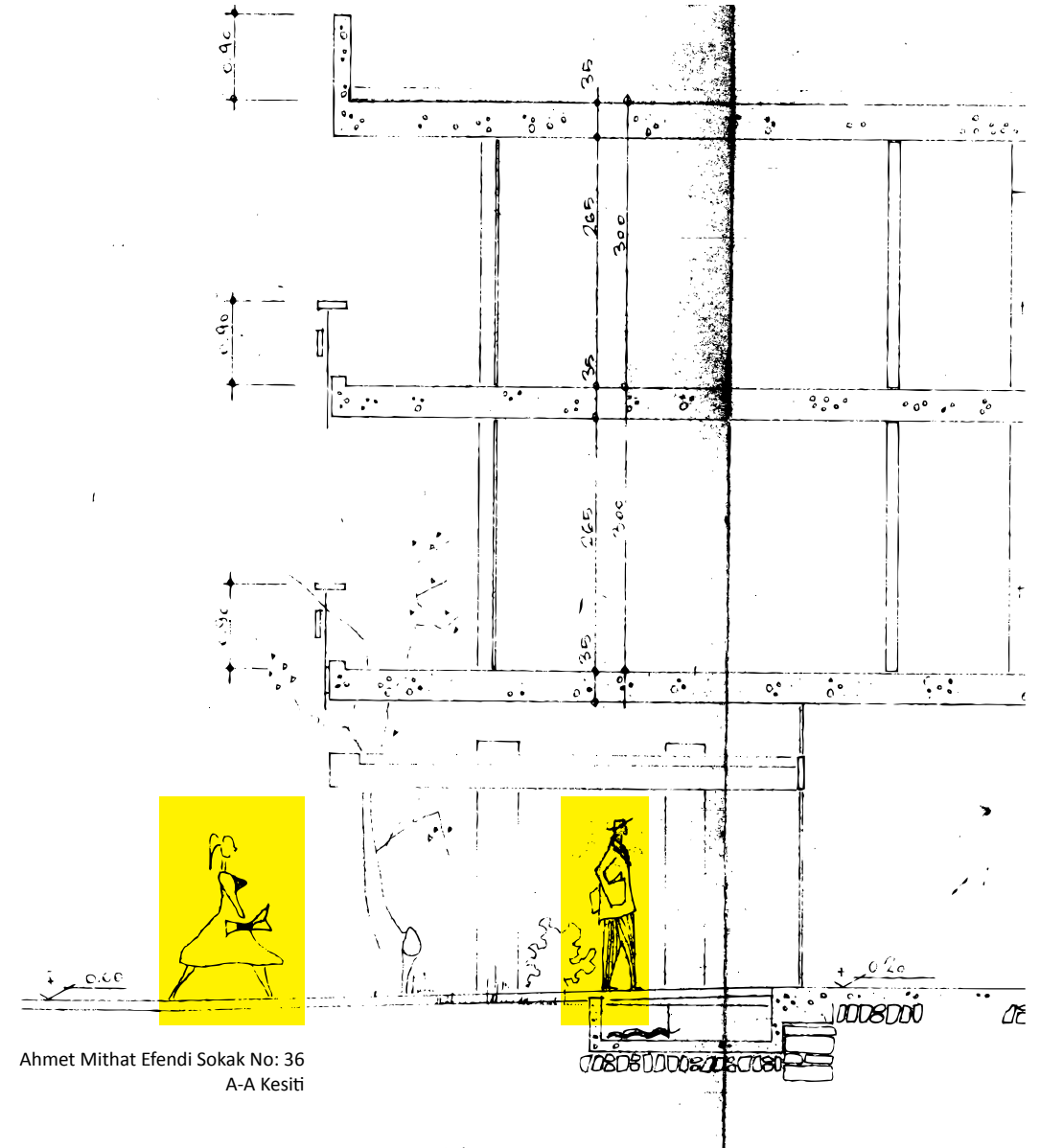
- sadece “yaratıcı mimar”ın değil, yapı üretiminde rol alan **tüm aktörlerin ürünü** olarak;

- sadece tekil nesne olarak değil, **barınma kültürü** diye tanımlayabileceğimiz geniş bir çerçeve içine yerleştirerek;
- **kentsel** yaşamın, kentin **gündelik yaşamının** bir parçası olarak;
- **zamansal (dönemsel), (kent mekânı ya da ülke ölçeğinde) bölgesel**, ama aynı zamanda **sınıfsal, (devlet ya da özel sektör ya da kişi olarak) yatırımcı** vb çeşitli çerçevelerden karşılaştırmalı bakış açılarıyla değerlendirmemiz mümkün olabilecektir.

Bu şekilde değişik çerçevelerden konutun nasıl üretildiğine bakabileceğimiz ve karşılaştırmalı yorumlar geliştirebileceğimiz bir tarih yazımı, ancak bilgimiz arttıkça mümkün olabilir. Dolayısıyla, konutların oluşturduğu o sessiz çoğunluğun artık sesini duymak; o sese referansla bilgi üretmek gerekiyor. Bu sessiz çoğunluk kentleri oluşturan yapılar aslında; kentsel hafızayı, kentsel kimliği oluşturan yapı dokusu bu. Bu yüzden, sadece mimarlar ya da mimarlık üretimi için değil, kent için bu konutları bilmemiz gerekiyor.

Bu projenin bir veritabanı olarak gelecek çalışmalara çok büyük destek olacağını biliyoruz. Ama aynı zamanda konut çalışmayı gündeme getirerek duymamız gereken sese dikkat çektiği için yol gösterici olacağını da düşünüyorum; bu yüzden özellikle teşekkür ediyorum proje ekibine.

KAPANIŞ

EAE: Son oturumumuzda sorular, yorumlar varsa almak istiyorum.

NG: Konut mimarlığının savunmasızlığı ile ilgili bir şey, ben kendi adıma son bir şey söylemek istiyorum. Aslında konut gerçekten en önemli statü göstergesi. Dolayısıyla, “konut mimarlığı savunmasızdır, mimarlık tarih yazımında ele alınmamıştır” şeklinde bir yorum gerçekleri yansıtmaz diye düşünüyorum. Seksen sonrasını çalışmıyorsunuz ama 1950-1980 arasında olduğu gibi 1980 sonrasında hızla artan şekilde statü göstergesi konut örnekleri var. Mesela rezidanslar bugün çok ciddi bir statü göstergesidir. Hiç de savunmasız değil. Dolayısıyla konuta da böyle bir karşıt, kutupsal bir bakışla bakıp, sabahki tartışmamızda konuştuğumuz gibi, iktidar ve iktidar dışındaki sivil alan diye baktığımız zaman, konutu ideolojilerin ve gücün temsili değilmiş gibi görüyoruz. Oysa değil. O da önemli bir güç ve statü göstergesi ve bazı durumlarda pek de savunmasız değil. Bunu eklemek istedim.

SÖ: Ben bir şey hatırlatayım istedim. Uğur Tanyeli’nin *Mimarlığın Aktörleri* de bence fena bir kaynak değil. Orada bu işte etkin olan mimar dışındaki aktörler alınmış. Onları da görebiliyoruz.

EB: Elvan hoca çok iyi bir hatırlatma yaptı. Bu, *Konutu ve Modernleşmeyi Metropol Üzerinden Okumak* adlı kitap aslında konutun kendi içinde modernleşmeyi nasıl başlattığını da çok güzel vurguluyor. Yani sonuçta edilgen bir ortam değil, tam tersine etken bir ortam oluşturan, ülkenin genelde yaşam biçimini de dönüştüren bir dinamikten söz ediyoruz. Sadece mimarların empoze ettiği bir durum önermesi yok burada, bu kullanıcının kendiliğinden empoze ettiği, tercih ettiği

bir şey. O anlamda da bu kitap çok önemli bir kaynak gerçekten. Ben bir de şunu eklemek istiyorum aslında. Bu toplantıya ben çok çekincelerle geldim. Çünkü dağarcığımızdaki birikimlerle gelip buraya çıkıp konuşmanın katkı koymak açısından yetersiz olacağını düşünmüştüm ama beklentimin çok ötesinde bir açılım ortaya çıktı, çok verimli bir tartışma oldu. Nuray hocaya, proje çalışanlarına, katılımcılara ve VEKAM'a tekrar teşekkür etmek istiyorum. Bu verimli ortamı mümkün kıldıkları için; gerçekten sağ olun.

NB: Gönülden teşekkür ediyorum tüm hocalarıma; ama bir de kayıtlara geçsin diye sesli olarak ifade etmek istiyorum. Gerçekten birçok sorunun cevabı anlamında çok verimli bir toplantı oldu benim açımdan da. Diğer arkadaşlarım da muhtemelen aynı şeyi düşünüyorlardır. Bir şeyin altını çizerek bitireyim. Arada Esin hocayla konuşurken acaba böyle bir algılama mı oldu gibi bir tereddüt yaşadım. Bu çalışma gerçekten bir araç. Yani bir sürü bilgiyi toparlamayı, derlemeyi ve ortama sunmayı amaçlıyor. Dolayısıyla, aslında çok büyük iddiaları yok; sadece çok önemli gördüğü bir sorunu gündeme getirmeye çalışıyor. Bunun doğru bir saptama olduğunu da bugünkü tartışmalar ortaya koydu aslında. Katkılarınız için çok teşekkür ediyorum. VEKAM'a bir kez daha çok teşekkür ediyorum, bizi cesaretlendirdikleri için, sahip çıktıkları için.

MT: Ben de hepinize çok teşekkür ediyorum. Kazançlı olan biziz. Hep beraber çalışmaya devam edeceğiz. Çünkü biz güzel bir ekip olduk. Umarım ileride sizler de aramızda yer alırsınız.

EAE: Ben de hepinize çok teşekkür ediyor ve oturumu kapatıyorum. Bir sonraki çalıştayda görüşmek dileğiyle...

